

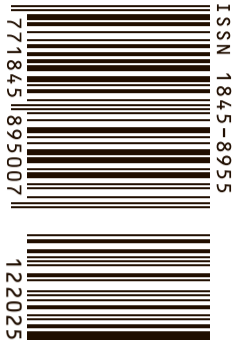
NOVOSTI HUBOČI

#1319

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 28. 3. 2025.
Cijena: 1.33€

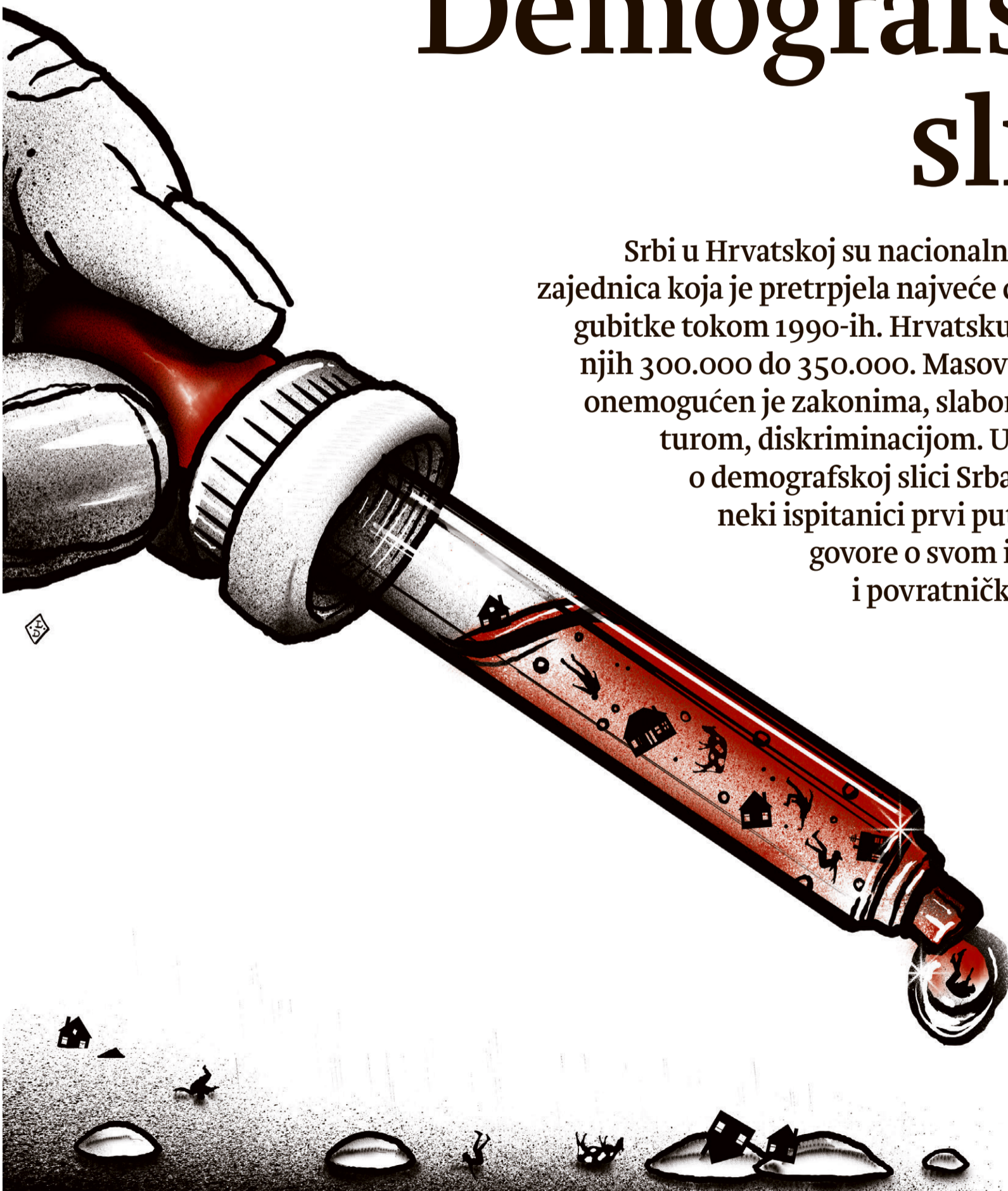
9 771845 895007
122025

Demografska slika

Srbi u Hrvatskoj su nacionalno-manjinska zajednica koja je pretrpjela najveće demografske gubitke tokom 1990-ih. Hrvatsku je napustilo njih 300.000 do 350.000. Masovniji povratak onemogućen je zakonima, slabom infrastrukturom, diskriminacijom. U istraživanju o demografskoj slici Srba u Hrvatskoj neki ispitanici prvi put u 20 godina govore o svom izbjegličkom i povratničkom iskustvu

str. 4-5.

Tko nakon Dobronića?

Prema našim dobro upućenim sugovornicima, Zoran Milanović najbliži je tome da za predsjednika Vrhovnog suda opet kandidira osobu iz sudačkih redova, ali ne iz prvog ešalona sudaca poznatih široj javnosti

Crna zastava na zgradi Vrhovnog suda u spomen na Radovana Dobronića
(Foto: Goran Stanzl/PIXSELL)

DOK se očekuje da Državno sudbeno vijeće raspiše javni poziv zainteresiranima i kvalificiranima za položaj predsjednika Vrhovnog suda, predsjednik Republike ZORAN MILANOVIĆ počeo je razgovarati i konzultirati se o kandidatu kojeg će predložiti za imenovanje u Saboru, a za to treba najmanje 76 glasova, odnosno većina ukupnog broja zastupnika. Prethodna rečenica, naravno, sadrži kontradikciju, ali to je zbog toga što je javni poziv suštinski nepotreban dio procedure u kojoj, prema Ustavu, predsjednik Republike samostalno odabire kandidata za kojeg će zatražiti potvrdu u parlamentu. U takvoj situaciji malo je onih s ozbiljnom karijerom i ugledom koji će se javiti na poziv DSV-a mimo predsjednikova otvorenog ili diskretnog signala. U suprotnom, taj DSV-ov čin teoretski bi se mogao ponavljati unedogled jer predsjednik može zanemariti poziv ako među prijavljenima nema nikoga za koga procjenjuje da bi bio dobar šef Vrhovnog suda.

Prilikom izbora RADOVANA DOBRONIĆA, koji je preminuo 8. ožujka, Milanović je u ranu jesen 2021. godine, prije isteka pozivnog roka od 30 dana, javno kazao da će njegov kandidat biti sudac Dobronić. Time je htio pokazati izlišnost DSV-ova javnog poziva, jer je nekoliko mjeseci ranije bio ignorirao tu fazu procedure i izravno predložio profesoricu ZLATU ĐURĐEVIĆ za predsjednicu Vrhovnog suda, što je završilo neuspjehom: Ustavni sud konstatirao je da predsjednik države ne može predložiti kandidatkinju koja se nije prijavila na poziv DSV-a. Bilo je to, podsjetimo, doba kad je započeo žestoki i široki sukob Zorana Milanovića i ANDREJA PLENKOVIĆA, sukob koji je potrajao sljedeće četiri godine. Vidjet ćemo hoće li Milanović i ovaj put postupiti na isti način, s obzirom na to da je rečena konfrontacija osjetno omekšala u posljednja dva i pol mjeseca te da postoje naznake Ustavom propisane suradnje premijera i predsjednika.

U medijima su se proteklih dana pojavila nagađanja o tome koga će Milanović kandidirati za čelnu sudsku poziciju u državi. U svim spekulacijama pojavljuje se ORSAT MILJENIĆ, sadašnji predstojnik Ureda predsjednika i ministar pravosuđa u vrijeme Milanovićeve vlade. Sigurno je, međutim, da Miljenić neće biti kandidat za predsjednika Vrhovnog suda, jer ne ispunjava uvjet koji zahtijeva najmanje 15 godina rada na poslu pravosudnog dužno-

sna, odvjetnika ili javnog bilježnika: prema njegovoj službenoj biografiji, odvjetništvom se bavio od 2004. do 2011., a sve ostalo u njegovoj karijeri bile su diplomatske i političke funkcije. Miljenićeva kandidatura, dakle, formalno je nemoguća, ali sve da i nije tako, sve da i udovoljava uvjetima, Milanović sebi ne bi priuštio takvu amatersku političku nepromišljenost. Kolika bi bila njegova vjerodostojnost u opravdanoj kritici IVANA TURUDIĆA kao HDZ-ova čovjeka na položaju glavnog državnog odvjetnika, kad bi za predsjednika Vrhovnog suda predložio svog dugogodišnjeg bliskog suradnika i osobnog prijatelja?

Milanović bi takvim kadrovskim potezom sam sebi zaljepio flaster preko usta u pogledu Turudića i HDZ-ova pravosuđa. Što bi dobio zauzvrat, kakvu bi korist imao od toga? Imao bi isključivo političku štetu, pogotovo s obzirom na to da su ovlasti predsjednika Vrhovnog suda relativno skromne i ne omogućuju ozbiljnije reformske zahvate u sudstvu. To se, uostalom, pokazalo u tri i pol godine mandata dobronamjernog i kompetentnog Radovana Dobronića. Otpor promjenama ne emitira se samo iz sfere politike nego u još žilavijem

HDZ bi, naravno, bio sretan kad bi se Milanović odlučio za osobu poput Orsata Miljenića i ne bi pravio probleme prilikom parlamentarnog izglasavanja. Sva je prilika da je Miljenićevo ime pušteno u optjecaj baš iz krugova bliskih HDZ-u

obliku dolazi iz samog pravosudnog sustava. HDZ bi, naravno, bio sretan kad bi se Milanović odlučio za osobu poput Miljenića i ne bi pravio probleme prilikom parlamentarnog izglasavanja. Sva je prilika da je Miljenićevo ime pušteno u optjecaj baš iz krugova bliskih HDZ-u.

Prema našim dobro upućenim sugovornicima, predsjednik Republike najbliži je tome da opet kandidira osobu iz sudačkih redova, ali ne iz prvog ešalona sudaca poznatih široj javnosti. Vjerojatno je da će novi predsjednik Vrhovnog suda biti manje javno poznat nego što je to bio Dobronić u času kad je izabran, jer ovdje suci poznatima pa i priznatima postaju ponajprije ako su obožavatelji medijskih nastupa i ako su društveno-politički umreženi. Odabir čovjeka takvog profila, kao ni u Dobronićevom slučaju, neće naići na odobravanje onih u Vrhovnom sudu koji se smatraju elitom i koji vjeruju da su svi osim njih pogrešno rješenje za vođenje najviše sudske instance, što je jedan od elemenata koji dubinski objašnjavaju zašto je povjerenje hrvatskih građana u sudsku granu vlasti na tako niskoj razini. ■

IMPRESSUM

Godina xxvi / Zagreb | petak, 28/03/2025

NOVOSTI
HOVOŠTA #1319

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Boris Milošević

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENICI GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš, Goran Borković (Portal Novosti)
IZVRŠNI UREDNICI
Petar Glodić, Lujo Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac, Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan

Guđzević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Internacionale), Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Marko Kostanić, Anja Kožul, Igor Lasić, Branimira Lazarin, Bojan

Munjin, Tamara Opačić, Ivana Perić, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Hrvoje Šimićević, Nataša Škaričić, Dušan Velimirović
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 5874

Novosti su financirane sredstvima Savjeta za

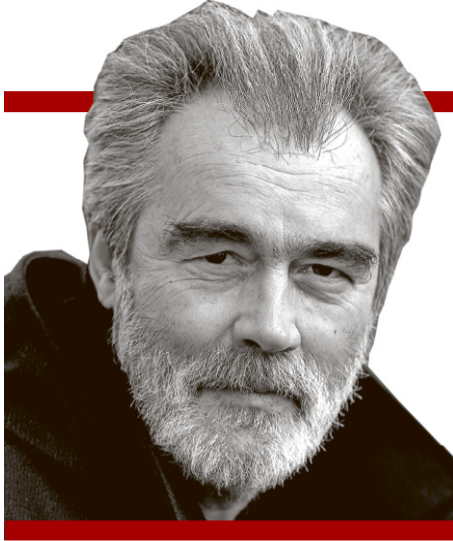
nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
I PODMETANJA

Mir i Dabro

PIŠE Viktor Ivančić

Josip Dabro je svojim istupom savršeno ilustrirao modus operandi čitavoga Domovinskog pokreta i njegovu ambiciju da se etablira kao vladajuća stranka koja protestira protiv vlasti. Politička filozofija toga manevra je jednostavna: moraš uskočiti u ulogu govna da bi se obračunao sa septičkom jamom

JOSIPU DABRI nije lako: mora podupirati zlikovačku bandu da bi raskrinkao zlikovačku bandu.

‘Tko iz policije i DORH-a dostavlja povjerljive informacije RADIĆU i za što baš njemu?’ pitao je u svom obračunu novinarima saborski zastupnik Domo- vinskog pokreta.

Dabro je donedavni korisnik ministarske fotelje u koalicijskoj vladi HDZ-a i DP-a, koju je morao napustiti jer je DORH protiv njega pokrenuo kazneni postupak s optužbom da je maloljetnog sina doveo u opasnost omogućujući mu da puca iz pištolja i automatske puške, kao i da tu automatsku pušku nelegalno posjeduje. Isti DORH, dakle, koji skupa s kadrovima iz policije povjerljivim informacijama opskrbljuje Marija Radića, donedavnog člana DP-a, a sada šefa stranke DOMINO, te vjerojatnog dostavljača diskreditirajućih snimki zbog kojih je Dabro sletio s funkcije i zaradio optužnicu.

‘Manipuliranje detaljima o mom ispitivanju u policiji i dokaznom materijalu koje DORH posjeduje nemoguće je bez uvida u spis koji je tajan’, pojasnio je Dabro, sugerirajući čvrstu vezu između organa državnoga progona i Radića, jer je ovaj, kaže, komentirao njegov slučaj pozivajući se na informacije koje ‘kao građanin’ ne bi smio imati.

Otkud Radiću takav povlašten položaj i ‘zašto baš njemu’ iz tužilaštva i policije dostavljaju tajne podatke? Na osvetničkoj konferenciji za štampu Dabro je tu u enigmnu nastojao rasvijetliti preko nekoliko markantnih detalja iz biografije dotičnoga.

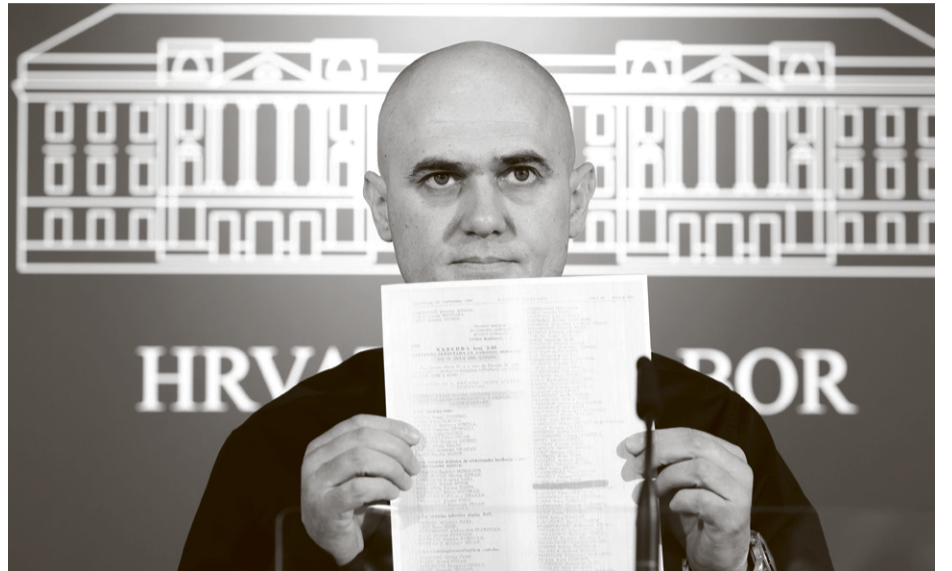
Naveo je najprije da je Radić prije petnaest godina skrivio prometnu nesreću sa smrtnim ishodom, da bi mu kazna od osam mjeseci zatvora bila preinačena u uvjetnu kaznu od dvije godine. ‘Ni dana nije proveo u istražnom zatvoru, a za skrivljenu smrt u prometu dobio je kaznu koju običan građanin dobije ako se potuče u kafiću.’

Činjenica da javnost u to nije upućena, tvrdi Dabro, nije nimalo slučajna: ‘Ovo djelo je svjesno i planski zataškavano sve ove godine i to nije jedina informacija koja se zataškavala.’ Tko je zataškavao? Oni koji Radića danas hrane povjerljivim informacijama, podrazumijeva se, dakle DORH i policija, represivne depadanse hrvatskog režima.

Druga obavijest koju se ‘zataškavalo trideset godina’ glasi da je Radić ‘krao po srpskim kućama u okolici Našica’, što je objavljeno tek lani. A treća da je bio u aktivnoj vojnoj službi u JNA ‘u činu zrakoplovnog tehničara, vodnika’. Dabro je tu pokazao i ‘dokaz’: dokument iz kojeg se navodno vidi da mu je čin vodnika dodijelio zloglasni general VELJKO KADIJEVIĆ. Zlotvor je bio Kadijevićev vodnik u Batajnici dok je već trajala bitka za Vukovar, tvrdi Dabro, i nikad nije objasnio svoju ulogu u agresiji na Hrvatsku. ‘I ta je informacija više od trideset godina skrivana od javnosti’, podvukao je.

Tko je to skrivao? Mračne sile u okviru državnoga represivnog aparata, DORH-a i policije, podrazumijeva se. Dabro odatle izvlači neumoljiv zaključak:

‘Ovakve rupe u životopisu nema svatko. Ovako se sustavno ne zataškavaju ključne informacije za bilo koga, osim ako se radi o špijunu. Radi li se u ovom slučaju o agentu s Batajnice koji nije samo obični drucker, nego čovjek koji ima namjeru srušiti Vladu Republike Hrvatske, a kojeg bi institucije svake ozbiljne države vrlo temeljito trebale provjeriti i jasno utvrditi koja je njegova zadaća?’

Detektirajući ‘rupe u životopisu’ Marija Radića, Dabro demonstrira i rupe u vlastitome sjećanju (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Hrvatska, međutim, nije ozbiljna država, a postat će to, drži Dabro, tek kada je Domo- vinski pokret, kao agilniji segment vladajuće koalicije, dovede u red. Tada će se mnoge tame razdaniti i mnoge magle raščistiti, jer ‘kad se jednom sazna čiji je Radić igrač, bit će jasno za čiji se interes stalno razbija hrvatska desnica’.

Tko razbija hrvatsku desnicu? Svakako ne hrvatska ljevica koja već dugi niz godina nema ama baš nikakva utjecaja na rad i kadro- vski sastav policije i DORH-a.

Sumnja bi prije mogla pasti na tipove poput državnoga tužioca IVANA TURUDIĆA, HDZ-ova čovjeka za specijalne operacije, koji nemilosrdno progona Josipa Dabru, i kojeg opozicija uporno pokušava ukloniti s funkcije, ali bez izgleda za uspjeha, jer ga – eto nezgode – svojim glasovima štite parlamentarni zastupnici Domovinskog pokreta, uključujući Josipa Dabru. A i o samoj će se hrvatskoj desnici zacijelo stvoriti drukčija predodžba kada se pokaže da je jedan od osnivača neoustaškog DP-a – Mario Radić – zapravo srpski špijun.

Istini za volju, detektirajući ‘rupe u životopisu’ srpskog plaćenika, Dabro demonstrira i rupe u vlastitome sjećanju, što dodatno usložnjava problem.

Na primjer: makar bila ‘zataškavana trideset godina’, informacija da je Radić tokom devedesetih ‘krao po srpskim kućama u okolici Našica’ objavljena je u hrvatskim medijima u svibnju prošle godine, kada je nekadašnji lopov još bio potpredsjednik Domovinskog pokreta, štoviše, taman je sudjelovao u pregovorima s HDZ-om oko raspodjele funkcija u budućoj vladi, uključujući ministarsku fotelju Josipa Dabre, pa su ga DP-ovci zubima i noktima branili od ‘zlonamjernih difamacija’, uključujući samo- ga Josipa Dabru.

Dosta je vjerojatno da slično stoje stvari i s ostalim ‘zatajenim istinama’ – da su, naime, DP-ovci i ranije znali kako je Radić prije petnaest godina zgazio čovjeka i za to dobio zanemarujuću kaznu, i kako je u osvit ‘agresije na Hrvatsku’ bio vodnik u JNA – ali ih svejedno Dabro plasira kao zapanjujuća nova otkrića, jer se, objašnjava, ‘moralo dogoditi da dođemo u poziciju formirati vlast da bi sve isplivalo’. A dok u toj poziciji nisu bili, i dok Radić nije napustio stranku, isplivalo nije ništa.

Djeluje prilično glupo, no ovdje nam nije namjera baviti se ograničenim kapacitetima Dabrina uma. Važnije je konstatirati da čovjek koji kao ‘76. glas’ u Saboru osigurava

stabilnost vladajuće većine smatra da policija i tužilaštvo rade za račun notornoga srpskog špijuna, da vladajući aparat već trideset godina štiti jednog ubojicu, lopova i okupatorskog slugu, da ga čak i danas opslužuje povjerljivim informacijama, a ipak on, Dabro, kao ‘76. glas’ u Saboru, tome vladajućem aparatu – oličenom u figuri tužioca Turudića – poslušno udjeljuje podršku i jamči opstanak.

Josip je Dabro, naime, svojim istupom savršeno ilustrirao *modus operandi* čitavoga Domovinskog pokreta i njegovu ambiciju da se etablira kao vladajuća stranka koja protestira protiv vlasti. Tipički pripadnik je dakle odmetnik u službi sistema, buntovni režimlja, model koji bezbolno spaja kritički neposluh i strogu glasačku disciplinu. Politička filozofija toga manevra je relativno jednostavna: moraš uskočiti u ulogu govna da bi se uspješno obračunao sa septičkom jamom. Jer ako nisi govno, u septičku jamu ne možeš kvalitetno prodrijeti, barem ne u njene najmutnije dubine.

Osim borbe za opće dobro, motivi zbog kojih se prominentni članovi DP-a upuštaju u tu mučeničku rabotu izrazito su brojni – računa se da ih je oko četiri tisuće mjesečno, izraženo u eurima, s tendencijom da ih bude i znatno više. Zato i Dabro samoprijegorno ispunjava zadaću ‘76. glasa’, kada su već okolnosti takve da mu moralna konstitucija ne stoji na putu. Neka istraživanja pokazuju da je prosječni član DP-a za dvostruko manju sumu spreman izdati rođenu mater, a kamoli nešto tako apstraktno kao što su uvjerenja ili lično dostojanstvo.

Pojava koju evidentiramo, prema tome, ima sasvim prozaične uzroke, pa se može činiti izlišnim na nju trošiti riječi, no naprosto je šteta propustiti čarobne momente kada nam vedete hrvatske proustaške desnice stavljaju na uvid svoju šizofrenu dušu, istesanu kroz brigu za vlastito dupe.

Sam Dabro bi, jasna stvar, bitno drugačije opisao svoju političku misiju. Nakon što je razotkrio srpsku špijunsku mrežu unutar vladajućeg aparata koji svesrdno podržava, čekaju ga novi i još teži pothvati. Na konferenciji za štampu je to formulirao ovako: ‘Svjesni smo dokud seže ‘srpski svet’. Dokle seže ‘ruski svet’ u Hrvatskoj, ja to ne znam.’

A da upita ANDREJA MARIONOVIČA? ■

‘U koloni smo bili, možete si zamisliti’

‘Pređemo granicu, sve nam se oduzme... I dalje nas šalju u koloni nekuda dolje... I onda smo, onako, skužili da nas zapravo tjeraju na Kosovo’, opisala je jedna povratnica svoje izbjegličko iskustvo Sanja Klempić Bogadi, autorici studije o demografskoj slici Srba u Hrvatskoj. Novosti donose dijelove iskaza intervjuiranih koji se tiču boravka u izbjeglištvu i povratka u Hrvatsku, o čemu neki od njih nisu razgovarali posljednjih 20 godina

UKOLONI smo bili, znate kako ono, možete si zamisliti, onako tjerani... Pređemo granicu, sve nam se oduzme, ono što je tko imao. I dalje nas šalju u koloni nekuda dolje... I onda smo, onako, skužili da nas zapravo tjeraju na Kosovo – ispričala je 73-godišnja povratnica SANJA KLEMPIĆ BOGADI, znanstvenici s Instituta za istraživanje migracija, koja je u suradnji sa Srpskim narodnim vijećem provela prvo sustavno istraživanje o demografskim značajkama i procesima u zajednici Srba u Hrvatskoj od 1991. do danas.

Kao rezultat projekta ‘Demografska slika i budućnost Srba u Hrvatskoj’, o čijim smo generalnim pokazateljima detaljno pisali u prošlom broju Novosti, nedavno je u izdanju SNV-a i izdavačke kuće Jesenski i Turk objavljena istoimena knjiga. Pored detaljne analize rezultata svih popisa stanovništva provedenih posljednjih desetljeća, a koji su pokazali da je broj Srba koji su 2021. živjeli u Hrvatskoj za 457.741 manji nego 1991. godine, Klempić Bogadi je tokom provedbe istraživanja obišla više naselja u pet hrvatskih županija i time dobila realniji uvid u različite aspekte života Srba u Hrvatskoj.

Dijelovi njihovih iskaza, ponajviše onih koji se tiču boravka u izbjeglištvu i povratka u Hrvatsku, objavljeni su u knjizi, a kako je istraživačica rekla na prošlotjednom predstavljanju tog izdanja u prostorima zagrebačkog Srpskog kulturnog centra, radi se o temama o kojima neki od njenih ispitanika nisu razgovarali posljednjih 20 godina. Provedeni intervjui u tom smislu pružaju uvid u detalje iz života srpskih povratnika, pa i one koji su dosad bili nepoznati široj javnosti.

Migracije povezane s ratom bile su ključne za suvremenu demografsku sliku srpske zajednice u Hrvatskoj. Njihove su posljedice bile vidljive već na prvom poslijeratnom popisu stanovništva, koji je pokazao da je broj Srba s 581.663 u 1991. pao na 201.631 u 2001. godini, kao i dramatično pogoršanje dobne strukture srpskog stanovništva, što se dugoročno odrazilo na rast mortaliteta i značajno

pogoršanje ekonomske, obrazovne i drugih struktura. Drugim riječima, rat i njime uzrokovane migracije ubrzali su sve dotadašnje, uglavnom negativne demografske procese u srpskoj zajednici u Hrvatskoj, pa Klempić Bogadi zaključuje da su Srbi nacionalno-manjinska zajednica koja je ‘apsolutno i relativno pretrpjela najveće demografske gubitke tijekom 1990-ih’.

Masovniji egzodus Srba iz Hrvatske postupno je počeo s raspadom Jugoslavije, a prvi veći val iseljavanja dogodio se 1991. godine, kada su zemlju uglavnom napuštali stanovnici Zagreba, Osijeka, Splita, Siska, Zadra, Karlovca i drugih urbanih sredina. Drugi, brojčano znatno veći izbjeglički val, odvio se 1995., kada je, najprije u akciji ‘Bljesak’, veliki dio stanovnika srpske nacionalnosti napustio područje zapadne Slavonije, a potom u akciji ‘Oluja’, kojom su tri mjeseca kasnije hrvatske snage uspostavile kontrolu nad dobrim dijelom tadašnje Republike Srpske Krajine.

Sanja Klempić Bogadi u svojoj studiji ističe kako ne postoje precizni podaci o tome koliko je Srba napustilo Hrvatsku u navedenom razdoblju, no većina dostupnih procjena spominje brojeve od oko 300.000 do 350.000. Među relevantnijim izvorima je UNHCR-ov

popis izbjeglica i drugih ratom ugroženih osoba, proveden na području Savezne Republike Jugoslavije (koju su tada činile Srbija i Crna Gora) u proljeće i ljeto 1996. godine, a prema kojem ispada da je na tom teritoriju bilo registrirano ukupno 336.999 osoba iz RH. Najviše ih je registrirano s posljednjim prebivalištem u općini Knin (40.824), slijede Benkovac (17.015), Petrinja (14.972), Glina (13.959), Karlovac (13.240), Osijek (11.739) i Dvor (10.879). Među popisanim izbjeglicama u Srbiji dominirale su žene (51 posto), a najviše ih je boravilo na području Vojvodine (45,1 posto). Znatno manji broj naselio se na području Bosne i Hercegovine, dok su neki otišli u treće zemlje.

U okviru kvalitativnog dijela istraživanja, 15 od ukupno 28 sugovornika potvrdilo je da su proveli neko vrijeme u izbjeglištvu. Tijekom intervjua su uglavnom izbjegavali razgovarati o iskustvu samog odlaska iz Hrvatske u koloni tokom ‘Oluje’, objašnjava autorica, što je za sve, neovisno o spolu i dobi, zbog napuštanja doma i odlaska u neizvjesnost bilo vrlo traumatično iskustvo. Brojni sugovornici pritom su pretpostavili da radi o privremenom odlasku koji neće potrajati više od nekoliko tjedana, što se uskoro pokazalo nerealnim.

‘Mislili smo, to je nešto onako halabuka. Kao, to će biti mjesec-dva i di ću sad u Sloveniju, ne znam nikoga, a tamo si kod bake i djeda (u BiH, op. a.). Ajde, prespavat ćemo mjesec-dva dana i to će se ono smiriti. Bilo je ono, tresla se gora rodio se miš, i to je to. Mislim, nitko nije očekivao’, ispričala je 43-godišnja žena.

Klempić Bogadi piše da vlast u Srbiji nije bila spremna na priljev izbjeglica te ih je pokušala usmjeriti prema Kosovu kako bi povećala broj Srba na tom području. Kako bi ih se *de facto* prisililo da onamo odu i ondje ostanu, srpskim izbjeglicama iz Hrvatske čak je onemogućen upis na fakultete na teritoriju Srbije, a kao izbjeglice nisu se tek tako mogli ni odjaviti s Kosova.

‘Znači, kad dođete na Kosovo, to je to’, ispričao je nekadašnji student prištinskog sveučilišta, dok je jedna majka s istraživačicom podijelila iskustvo pokušaja upisa kćeri na medicinski fakultet u Kragujevcu: ‘Dođem do telefona, zovem dekana i najavim se za razgovor i odem tamo. I situacija kakva je, čovjek doslovce kaže: ‘Gospodo, što se mene tiče ja nju mogu primiti na fakultet, ali ja ostajem bez posla, ne smijem.’

Uz to, Kosovo je odlukom srpskih vlasti, odlučnih u namjeri da promijene etničku sliku tog kraja, bilo i područje na kojem se nije provodila prisilna mobilizacija izbjeglica, što nije važno u Srbiji. Zato su se mnogi muškarci skrivali kako bi izbjegli odlazak na ratišta, a jedna od ispitanica prisjetila se kako je njen suprug zbog svega pobjegao u Crnu Goru. Drugi je ispitanik nasilan proces mobilizacija po Srbiji opisao kao *lov šintera na pse*. ‘Tako su i nas lovili dolje i vraćali nas. Vraćali te ljude, muškarce, u Erdut kod ARKANA, i onda tamo ta neka ponižavanja i svašta nešto. Gurali nazad po tim ratištima po Bosni’, ispričao je.

Pored privremenog boravka kod rodbine, pa odlaska u podstanarstvo ili u kolektivne smještaje, i teške financijske situacije koju su najčešće pokušavali popraviti radeći na građevini i poljima za minimalne nadnice, sugovornici u istraživanju posvjedočili su da su ih u Srbiji, ali i u BiH, vrlo često nazivali

Sanja Klempić Bogadi
(Foto: Sandro Lendler)

Izbjeglice na Petrovačkoj cesti
(Foto: Ranko Čuković)

pogrdnim imenima, ponižavali i otvoreno diskriminirali.

‘Sjećam se, kćer moja, ne znam da l’ sam je vodila u pačice il’ je pošla već u prvi razred, idemo mi jednim trotoarom, a drugim trotoarom s druge strane idu djeca, njeni vršnjaci, i viču: ‘Izbeglice izbegle, sram vas bilo!’ pri-sjetila se 55-godišnja žena.

Slična iskustva imali su sugovornici koji su izbjegli u BiH: ‘Kaže da će da mi baci indeks kroz prozor i da sam nepismena jer ne znam napisati ‘n’. Gdje sam ja ćirilicu učila kad ne znam pisat ćirilicu i prešara mi po indeksu kao slovo ‘n’... I onda, kao, mjesto rođenja Zagreb, e, pa, kao, onda je jasno sve.’

Istodobno, među povratnicima koji su sudjelovali u istraživanju nešto je više onih koji se ne slažu (41,2 posto) od onih koji se slažu (32,8 posto) s tvrdnjom ‘Nisam se uspio/uspjela prilagoditi društvenoj okolini u novoj

‘Ili što se dešavalo u Lici, kući svojoj dođeš, ono mina ga raznese... Zato je tragično da ovi mladi znaju o takvim, recimo, stvarima...’, objasnio je jedan sudionik istraživanja razloge zašto nije vratio u Hrvatsku, a neki nisu došli ni u posjet

sredini’. Veliki broj (86 posto) iskazao je da im je u izbjeglištvu nedostajao njihov dom, a jako je malo onih (6,8 posto) koji su odgovorili da im je u izbjeglištvu bilo bolje nego danas u Hrvatskoj. Takva iskustva, objašnjava Sanja Klempić Bogadi, nedvojbeno su doprinijela odluci o povratku u Hrvatsku.

Međutim, kako je pokazao prvi poslijeratni popis iz 2001., do masovnijeg povratka nije došlo, unatoč tome što su prvi povraci srpskih izbjeglica, mahom starijih, zabilježeni već krajem 1995. temeljem humanitarnog spajanja obitelji. Do 30. travnja 2006. u Hrvatskoj je tako registrirano više od 120.000 izbjeglih i raseljenih Srba, s tim da se na godišnjoj razini njihov broj stalno smanjivao, na što su nedvojbeno utjecale odluke HDZ-ove vlade.

U prvim danima nakon ‘Oluje’, kada je iseljavanje preostalih srpskih civila bilo dodatno potaknuto zastrašivanjem, uništavanjem i krađom privatne imovine te do danas neprocesuiranim ratnim zločinima, predstavnici hrvatskog državnog vrha detaljnije su razradili plan izmjene nacionalne strukture ispražnjenih prostora. Njihove zamisli već su 31. kolovoza 1995. inkorporirane u Vladinu Uredbu o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, kojom se izbjeglim Srbima oduzimala imovina ako se ne vrate u roku od 30 dana. Kada je Uredba u rujnu 1995. pretočena u istoimeni zakon, rok je pod međunarodnim pritiskom produžen na 90 dana, no slijedila su zakonska rješenja koja su hrvatskim doseljenicima omogućavala trajno stjecanje imovine Srba. Uskoro su na snagu stupili i propisi na osnovu kojih je Srbima oduzimano stanarsko pravo, pojedinicima otežano i stjecanje hrvatskog državljanstva, a 1996. donesen je i Zakon o obnovi koji je sadržavao isključujuće kriterije po srpsku populaciju.

Sve to, uz loše stanje ili nepostojanje osnovne komunalne i društvene infrastrukture, nepovoljnu političku situacije, diskriminaciju pri zapošljavanju, kao i arbitrarna uhićenja zbog optužbi za ratne zločine, prisutna u velikoj mjeri posebno kada se radilo o mladim

Srbima, otežalo je povratak, pogotovo ranije nastanjenih u urbanim sredinama.

— S obzirom na to da su u gradovima u velikom udjelu živjeli mladi i bolje obrazovani, to se negativno odrazilo na sve demografske, ali i ekonomske i društvene procese u srpskoj zajednici u Hrvatskoj – objasnila je Klempić Bogadi na predstavljanju knjige.

Jedan od sudionika u istraživanju objasnio je da se dio njegove obitelji nikada nije vratio u Hrvatsku, a neki čak nisu došli ni u posjet jer se boje. ‘Ili što se dešavalo u Lici, kući svojoj dođeš, ono mina ga raznese... Zato je tragično da ovi mladi znaju o takvim, recimo, stvarima... Šta je to? To nije diverzija, kako to nazvat? Zovem te da dođeš, a kad dođeš raznesem te na pragu’, ispričao joj je.

Ispitanici su uglavnom iskazivali da su se u Hrvatsku vraćali s članovima obitelji, dok ih se 25,8 posto vratilo samo. Kao najvažniji razlog povratka isticali su riješeno stambeno pitanje u RH, a značajan je i broj onih koji su se vratili zbog nostalgije (20,2 posto). Još 9,3 posto ispitanika vratilo se jer se nisu snašli u zemlji izbjeglištva, 8,7 posto ih je kao razlog navelo brigu za ostarjele roditelje, a 7,1 posto zaposlenje.

SANJA KLEMPIĆ BOGADI
ZAJEDNICA ZASLUŽUJE BUDUĆNOST
DEMOGRAFSKA SLIKA I BUDUĆNOST SRBA U HRVATSKOJ

‘Jednostavno sam osjetio potrebu. Kao dijete sam izbjegao i, šta ja znam, našao sam se u toj sredini i sve. I sad, vjerojatno kako sam odrastao, kako sam stariji, isto ono neka želja za zavičajem. Roditelji su mi isto sve stariji i bolesniji bili. Iskreno, najviše i radi njih, a i radi sebe što sam htio nekakvu promjenu jednostavno u životu. Podvukao sam, ajd’ da kažem, nekakvu crtu, i htio sam da krenem u život sve iz početka. Ono, da ovo sve zaboravimo, da krenem iz početka u nekakav novi život’, naveo je jedan povratnik mlade životne dobi.

Ohrabruje što je većina ispitanika (72,1 posto) izjavila kako smatra da nije pogriješila što se vratila u Hrvatsku, 22,6 posto nema određeno mišljenje o svom povratku, dok svega 5,3 posto smatra da je pogriješilo. S druge strane, negativni demografski faktori, dobrano uvjetovani ratnim razaranja i onemogućavanjem sustavnog povratka, ne daju razloga za optimizam. Kako je istaknula Klempić Bogadi, udio starijih od 80 godina u srpskoj zajednici u Hrvatskoj trenutno iznosi 12,2 posto, dok je u ukupnom stanovništvu Hrvatske 5,5 posto.

— Ako znamo da su stariji od 80 godina vrlo često osobe kojima treba pomoć u svakodnevnom životu, onda se logično otvara i pitanje skrbi za njih. Istodobno su migracije 1990-ih razdvojile obitelji pa veliki broj potencijalnih neformalnih skrbnika, na kojima praktički počiva skrb za starije u Hrvatskoj, to ne može biti jer su geografski udaljeni – objasnila je istraživačica i autorica studije.

— Ono što je starijim Srbima bilo prihvatljivo, recimo povratak u ruralna naselja jer su imali jaku poveznicu s lokalnom zajednicom, tradicijom i slično, od mladih ne možemo očekivati. Pogotovo ako njihov proces povratka nije popraćen ekonomskom aktivnošću koja bi ih zadovoljavala. Realnost je takva da dio naselja u ruralnim sredinama postoji samo zato što ti stariji ljudi još u njima žive. A s njihovom će smrću veliki broj takvih naselja nažalost prestati postojati – zaključila je Sanja Klempić Bogadi. ■

Dobrodošli u smak svijeta

Kršćanski nacionalisti transformirali su političke mandate Donalda Trumpa u sredstvo svoje višedesetljetne kampanje protiv svjetovne države. Njihova fundamentalistička ideologija predviđa sveobuhvatne reforme u obrazovanju, imigraciji i upravljanju državom. Inzistiraju na muškoj dominaciji nad ženama, protive se pobačaju i rasnoj ravnopravnosti, a klimatska kriza im je dobrodošla naznaka smaka svijeta

KRŠĆANSKI nacionalizam je politička i vjerska ideologija koja tvrdi da su Sjedinjene Američke Države inherentno kršćanska nacija, predodređena da njome upravljaju biblijska načela, a ne sekularni zakoni. Pretežno ukorijenjena u bjelačkom evanđelizmu, teorija spaja vjeru s nativizmom i patrijarhatom, odbacujući multikulturalizam i sekularnu vlast. Primarni motivi kršćanskih nacionalista usredotočeni su na obnovu žuđenog 'zlatnog' doba bijele, muške, kršćanske dominacije, vizije za koju vjeruju da je božanski predodređena. Njihovi ciljevi uključuju demontiranje sekularnog društva, provođenje strogih rodnih uloga i dokidanje kulturnog pluralizma, zamjenjujući ga homogenim evandeoskim poretkom.

Usporedno s ostalim kršćanima u Americi, baštinici ovih ideja su manjina, ali posjeduju nerazmjernu političku moć. Ova militantna vjerska frakcija koju pojedini autori nazivaju kršćanskim fašistima, neopterećena konkurentskim strujama, transformirala je političke mandate DONALDA TRUMPA u sredstvo svoje višedesetljetne kampanje protiv svjetovne države. Njihova fundamentalistička ideologija, sada kodificirana u 'Projektu 2025', predviđa sveobuhvatne reforme u obrazovanju, imigraciji i izvršnom upravljanju državom. Američki predsjednik Trump marno provodi njihovu viziju.

'Projekt 2025', dokument od skoro hiljadu stranica, kreirala je Fondacija Heritage uz intelektualnu podršku osamdesetak srodnih organizacija, redovno poduprtih stotinama milijuna dolara iz konzervativnog korporativnog sektora. Set sveobuhvatnih političkih smjernica predviđa uništenje ili podriivanje administrativne države, javnog obrazovnog sustava, regulacije o zaštiti okoliša, ženskih reproduktivnih prava, socijalne države i vanjske humanitarne pomoći, postepeno prilagođavajući javni život i sve grane političke vlasti 'kršćanskim' načelima. Planom koji trenutna američka vlada neometano i uspješno provodi namiruju se apetiti raznih društvenih dionika, poput određenih sektora krupnog kapitala, libertarijanskih fanatika, naftnih milijardera i tehnoloških oligarha. No arhitekti ovog projekta žele puno više od ekonomskih benefita.

Denominacije koje podržavaju ovaj plan su raznolike. Južna baptistička konvencija, najveća američka protestantska crkvena organizacija s 14 milijuna članova, radikalizirana je 1980-ih, učvrstivši svoju predanost 'komplementarizmu' – doktrini koja inzistira na muškoj dominaciji nad ženama. Njihove rezolucije protiv evolucije i pobačaja desetljećima su oblikovale državne i kongresne politike. Pentekostne i karizmatičke crkve, koje doslovno tumače Bibliju, temelje svoja učenja na čudima i proročanstvima o apokalipsi, pozdravljajući klimatske krize kao dobrodošle znakove nadolazećeg smaka svijeta. Neke konzervativne prezbiterijanske frakcije koje podržavaju Trumpa prihvatile su pak rekonstrukcionizam, ideologiju koju je 1970-ih kreirao R. J. RUSHDOONYJA, a koja traži da se svjetovni zakoni zamijene starozavjetnim kodeksima – nacrtom za teokratsko upravljanje. Dominionizam, koji su popularizirale organizacije poput Nove apostolske reformacije, nalaže misiju preuzimanja kontrole nad društvenih 'sedam planina' – vladom, obrazovanjem, medijima, religijom, obitelji, poslom i umjetnošću. Evanđelje prosperiteta poistovjećuje bogatstvo s Božjom naklonošću, a siromaštvo kao njegovu nemilost. Navedene

skupine preobrazile su vjeru u političko oružje, odbacujući sekularni pluralizam radi jedinstvene, božanske vladavine.

Početak 20. stoljeća kršćanski evanđelisti su uglavnom bili apolitični. No kako se sekularizam ukorijenio – kroz znanost, društvene reforme New Deal-a i pokrete za građanska prava sredinom stoljeća – počeli su uviđati kako slabi utjecaj njihove kulturne dominacije u ruralnim američkim krajevima. Ženska reproduktivna prava, koja su se pojavila s kontracepcijom i kasnijom legalizacijom pobačaja, prkosila su patrijarhalnom poretku za koji su vjerovali da ga je Bog odredio, prema kojem su žene trebale biti pokorne mašine za radanje. Javno obrazovanje, poučavanje evolucije i sekularne povijesti, postalo je bojno polje, suprotstavljeno biblijskim učenjima. Suvremena medicina, od cjepiva do psihijatrije, dovela je u pitanje njihovo oslanjanje na božansko iscjeljenje. A društveni pokreti – radnički sindikati, zaštita okoliša, LGBTQ+ jednakost – preokrenuli su hijerarhijski 'biblijski poredak' koji su nastojali očuvati.

Kroz 20. stoljeće kršćanski nacionalisti koristili su se svojim vjerskim autoritetom za podržavanje rasne segregacije i otpor građanskim pravima. Pojedini autori genozu vide u epilogu Američkog građanskog rata, nakon kojeg je južnjačko svećenstvo preoblikovalo poraz Konfederacije kao privremeni neuspjeh, čuvajući viziju bijelog kršćanskog Juga kroz spomenike i propovijedi. Njegovanje rasne hijerarhije nastavilo se u 20. stoljeću, s isključivim bijelim crkvama ili šutnjom i suučesnicima tijekom linčovanja crnačke manjine. Dio bijelih kršćanskih vođa vidio je pokret za građanska prava i kasnije kulturne pomake – poput legalizacije međurasnog braka – kao ugrožavanje takvog društvenog poretka. Svaki napredak bio je poziv na uzbunu.

Usporn koncepta 'moralne većine' u 1970-im i 1980-im godinama označio je njihov početak radikalnog otpora promjenama. Predvođen osobama poput JERRYJA FALWELLA, ovaj je pokret spojio evandeosku vjeru s ultrakapitalističkom ideologijom predsjednika RONALDA REAGANA. Koalicija okupljena oko Reagana označila je ključni savez između kršćanskih nacionalista i Republikanske stranke, pojačavajući njihov utjecaj na javne politike. Zaklada Heritage, koju su 1973. godine osnovali PAUL WEYRICH i EDWIN FEULNER, bila je presudna. Weyrichov koncept 'moralne većine' – eufemizam za bijelu kršćansku Ameriku – iznjedrio je Falwellovu spomenutu grupaciju, koja je sudjelovala u oblikovanju početka neoliberalne ere. Falwellovo Sveučilište Liberty počelo je obučavati mlade ultrakonzervativne operativce za buduće političke vođe. Pokrenute su srodne medijske operacije – deseci milijuna ljudi dobili su pristup njihovim ekstremističkim idejama. Otpočelo je agresivno zalaganje za ograničenje pobačaja, religijski sadržaj u javnim školama i antikomunistički militarizam, uokviren kao naravni 'Božji poredak'. Lobiranje za uništenje socijalne države, kao antiteze teologiji obilja, uz paralelno zalaganje za jačanje vojnih kapaciteta Amerike, učvrstilo je njihove ideološke prioritete i pokazalo da mogu posjedovati enormnu političku moć. Savez vjere i krupnog kapitala iznjedrio je tako modernu kršćansku desnicu.

U želji da, između ostalog, očuvaju rasnu čistoću, kao odgovor na desegregaciju javnih škola, počeli su osnivati privatne 'kršćanske akademije' i promovirati kućno školovanje. Javni obrazovni sustav portretiran je kao sotonistički i bezbožan, a proračunska sredstva kao prirodni izvor financiranja privatnih vjerskih škola. Više

Više od pet milijuna djece školske dobi danas se školuje kod kuće. Njihovi roditelji uglavnom su bijeli evanđelisti, koji su mete iz Reaganovog doba – feminizam, sekularizam i koncept evolucije – danas zamijenili moralnom panikom u vezi 'rodne ideologije', 'kritične rasne teorije', kao i omraženog koncepta DEI (raznolikost, jednakost i uključivost)

Trump kao politički vođa ne predstavlja zastranjenje za kršćane ovoga tipa. On je njihov trijumf i Božja providnost. S ushićenjem promatraju njegovu vulgarnu 'maskulinost', prkos 'elitama' i obećanje da će obnoviti njihovu kulturnu dominaciju

od pet milijuna djece školske dobi danas se školuje kod kuće. Njihovi roditelji uglavnom su bijeli evanđelisti, koji su mete iz Reaganovog doba – feminizam, sekularizam i koncept evolucije – danas zamijenili moralnom panikom u vezi 'rodne ideologije', 'kritične rasne teorije', kao i omraženog koncepta DEI (raznolikost, jednakost i uključivost). Kritički nastrojeni povjesničari vide njihov križarski pohod protiv ovih ideja – u srži promocije pluralističkog društva – kao suvremenu inačicu njihove nekadašnje obrane ropstva i rasne segregacije. Aktualno manično ukidanje DEI-a iz svih američkih institucija, popratno uništenje Ministarstva obrazovanja i najava preusmjerenja milijardi dolara iz javnog u privatno školstvo historijska su eskalacija navedenih politika.

'Teologija' kršćanskih fundamentalista tako vodi dugotrajni križarski rat sa znanosti, obrazovanjem i ljudskim pravima. Oni odbacuju evoluciju i klimatsku znanost, dajući prednost kreacionizmu i eksploataciji resursa kao činovima božanskog upravljanja – što je stajalište koje je provedeno Trumpovim dvostrukim povlačenjem iz Pariškog klimatskog sporazuma i promocijama politike razularene ekstrakcije fosilnih goriva.

Trump kao politički vođa – premda utjelovljena moralna abominacija po svim zamislivim kriterijima – ne predstavlja zastranjenje za kršćane ovoga tipa. On je njihov trijumf. Nakon više desetljeća njegovanja militantnog kršćanstva, američki je predsjednik Božja providnost. S ushićenjem promatraju njegovu vulgarnu 'maskulinost' bez ispričavanja, prkos 'elitama' i obećanje da će obnoviti njihovu kulturnu dominaciju.

Još je prvi Trumpov mandat potvrdio da nisu pogriješili. Zahvaljujući novim sucima Vrhovnog suda koje je imenovao po ukusu istog ultrakršćanskog biračkog tijela i njihovih lobista, srušeno je federalno pravo na pobačaj. Od istih ultraških krugova je pretežito lobiran i prvi pokušaj zabrane nekršćanske imigracije, kao i uspješno smanjenje poreza za bogate sponzore. 'Projekt 2025', hodogram za drugi mandat, neprispodobivo je radikalniji set politika. On predviđa vladu očišćenu od disidenata, privatizirano obrazovanje preoblikovano kršćanskim kurikulumom i masovno čišćenje države od pretežito nebjelačkih migranata.

Institucije koje se trenutno djelomično ili temeljito uništavaju, poput Ministarstva obrazovanja, Američke agencije za hranu i lijekove ili Američke agencije za zaštitu okoliša, za Trumpove vjerske fundamentaliste predstavljaju takoreći bezbožne prepreke do žuđene Amerike, koja će umjesto demokratske kontrole i upućenih birokrata biti rukovođena vjerskim učenjima i indoktriniranim lojalistima. Otežavanje pobačaja i zahtjev za postepenu zabranu kontraceptiva novi je korak u dugotrajnoj borbi za potpuno pokoravanje ženskih tijela. Davanjem prioriteta 'vjerskim slobodama', još jednom eufemizmu za širenje mržnje protiv seksualnih i etničkih manjina, otvara se prostor za neometanu diskriminaciju gejeva, nebjelačkog stanovništva i nekršćana, sve pod krinkom vjere.

Kršćanski nacionalisti snatre krajnju i daleku budućnost u kojoj su manjinske zajednice marginalizirane, neobrazovane i isključene iz pozicija moći. U tom žuđenom društvu znanost ustupa mjesto vjerskim dogmama, ekstremna klasna i rodna nejednakost je moralno opravdana, a svaki otpor protiv takvog režima pobuna je protiv božanskog reda. ■

Peradarska invazija

Manje nas zanimaju ukrajinski investitori u peradarstvu kojima Hrvatska služi za nastavak pokoravanja europskog tržišta, a znatno više ovdašnji politički jataci

UVIJEK pričamo da je ova zemlja očajnički manjkava proizvodnjom hrane, uza sve ostale iščezle proizvodnje, ali s prehrambenom baš na prvome mjestu. Domaća poljoprivredna i prehrambeno-prerađivačka djelatnost manje su iz godine u godinu, iz dana u dan. A onda najednom kao da je netko odlučio počuti taj vapaj s općenarodne i medijske scene, i to na području ekstraopustošene Sisačko-moslavačke županije. Ili, hajde, nije tako posve odjednom, nego se ta dva investicijska pothvata, o kojima je konkretno riječ, pripremaju već koju godinu, pa bi ubrzo trebali i startati. No sve to više nalikuje onoj kletvi po kojoj bi čeznutljiva javnost, jednom kad joj se želja realizira, mogla teško zažaliti.

Golemi projekti čak dvaju peradarskih inozemnih megakoncerna, locirani u Sisku i široj mu okolini, izgledaju upravo tako, poput ružnog sna. Investitori su Ukrajinci: JURIJ KOSIUK je vodeći uzgajivač pilića u Europi te osmi u svijetu, dok ANDRIJA MATIUKHU znamo više kao vlasnika sportske kladionice FavBet. Svejedno, i Matiukha je duboko u peradarstvu, također neke vrste tzv. kralj pilića; njegova je Perutnina Ptuj, a u Hrvatskoj i Pipo iz Čakovca. Uglavnom, ta je peradarska aristokracija namjerila ovdje razviti proizvodnju od 150 tisuća tona piletine na godinu – svaki.

Da bi se lakše pojmlilo o kolikoj se količini radi, moramo odmah napomenuti da sadašnja hrvatska godišnja proizvodnja ukupno broji oko 75 tisuća tona piletine. Sektor pritom, kao jedan od rijetkih u ovdašnjem agraru, pokriva najveći dio naših potreba, tj. preko tri četvrtine. No taj sektor tvore brojni manji kooperanti čije su farme raspoređene u nizu županija, i o kojima ovisi nekoliko prehrambenih kompanija. Kosiuk i Matiukha, odnosno njihove grupacije MHP i PCC, ne bi u tom pogledu ovisili ni o kome, ali ni u većini drugih. Točnije, moraju se početno osloniti na političku podršku

hrvatskih državnih i lokalnih vlasti, te financijsku podršku Europske unije. Nakon toga njihova proizvodnja ostat će zatvorena u industrijskom ciklusu koji podrazumijeva vlastitu pripremu stočne hrane, na primjer, a zacijelo od uvezenog ukrajinskog žita.

Podsjećamo da je i žitarski sektor u Hrvatskoj samodostatan, izvozno potentan, dok je naglo pojeftinjeno ukrajinsko žito pretpošle godine, kroz povlašteni te nekontrolirani trgovinski promet Europskom unijom, doguralo tu njezinu djelatnost na rub kolapsa. Što se tiče peradarskog upliva iz Ukrajine, na pomolu je identičan proces, mada s proizvodnjom koja se kani pokrenuti unutar EU-a. Jaja iz Ukrajine, pak, već su preplavila tržište EU-a, bacila na koljena proizvođače u Rumunjskoj, Mađarskoj, Poljskoj, Hrvatskoj. Europsko udruženje uzgajivača pilića AVEC zbog takve perspektive već godinama uzaludno diže glas, jer ukrajinskim industrijalcima potporu nude i Europska investicijska banka i Europska banka za obnovu i razvoj.

Ističu se dva ključna argumenta za te vidove pomoći ulaganjima iz Ukrajine: u Europskoj uniji primarno onaj koji smjera na solidarnost prema zemlji napadnutoj od Rusije, u Hrvatskoj podjednako onaj koji se tiče revitalizacije domaćeg agrara. Prvi je fiktivan koliko i licemjerman, ako znamo da ukrajinski narod s Kosiukovim i Matiukhinim profitom ima veze koliko će imati i hrvatski – nimalo. Štoviše, aktivirani građani Sisačko-moslavačke županije, gdje je posljednjih tjedana peticiju kontra tih dvaju ulaganja potpisalo više od pet tisuća ljudi, otkrili su kako Ukrajinci stenju pod uzletom svojih pilećih kraljeva i guše se plinovima iz čitavih brda stajskog gnoja odloženog po okolnom zemljištu. Facebook-stranica 'Siščani ne žele biti Smetlišćani!' o tome donosi niz alarmantnih medijskih i aktivističkih priloga iz Ukrajine.

MHP i PCC, međutim, u Hrvatskoj imaju nepodijeljenu podršku širokih političkih krugova, od premijera ANDREJA PLENKOVIĆA iz HDZ-a do sisačke gradonačelnice KRISTINE

IKIĆ BANIČEK iz SDP-a. Najilustrativniji pokazatelj kontinuiteta takvog zaleđa bila je posjeta državnog tajnika u Ministarstvu poljoprivrede TUGOMIRA MAJDAKA i počasnog konzula Ukrajine u RH IVICE PIRIČA pogonima Jurija Kosiuka kod Ladižina, u Viničkoj oblasti. Na fotografijama s toga gostovanja krajem 2022. godine, koje je ljubazno objavio Jutarnji list, vidimo njih trojicu u više prilika svejednako razgaljene i zagrlijene, na početku jednoga divnog prijateljstva.

Snimke iz okolnih ukrajinskih sela, objavljene na Facebooku, svjedoče o kudikamo drugačijim okolnostima te peradarske idile. Mještani su Oljanice, rasturene šleperima koji im neprekidno tutnje između kuća, osnovali i Odbor za spašavanje sela, a drugdje nastoje zaštititi kontaminirano zemljište, vodu, zrak. Na to se naši političari ne obaziru, kao ni na kritiku; Ikić Baniček svoje lokalne oponente posprdno naziva Facebook-ok-ratnicima. Neizbježno je uočiti da tu vrstu transstranačke sloge pred najkrupnijim kapitalom iskazuje naša politička elita baš redovno. Prisjetimo se samo instaliranja drugog stupa mirovinskog osiguranja u korist privatnih banaka, ili projekta golferske apartmanizacije Srda kod Dubrovnika, ili gradnje hotela na Lungomaru u Puli.

No pretpostavimo da bi netko mogao i dobrohotno pomisliti kako će Hrvatskoj ovakva dva megaperadara ipak biti od koristi. Otvorit će se na tisuće radnih mjesta, a narast će i javnobudžetski prihodi, kako državni, tako i lokalni. Zabluda ne može biti teža, jasno je kad obratimo pažnju na tretman ključnih resursa koji su ovdje u igri. Prijetnju za postojeće hrvatsko peradarstvo i ratarstvo, koje bi dvojica Ukrajinaca mogla fatalno poklopiti, već smo naveli. Uz ribarstvo, to su gotovo jedina dva naša iole stabilna agrosektora; ostalo su pojedinačne kulture poput mandarina ili maslina. Tobažnji širi prehrambeno-industrijski razvoj Hrvatske otkriva se kao opsjena čim dvama ukrajinskim projektima malo zavirimo ispod perja.

Na prvome se mjestu nameće ekološka problematika, ali navest ćemo tek par indikatora iz raskošne ponude aktivističkih nalaza, prema aktualnim studijama utjecaja na okoliš za ova dva projekta. Inače, oni bi se rasprostirali po nebrojenim lokacijama donjeg Pokuplja, Moslavine, Banije: Sisak-Caprag, Lekenik, Žažina, Petrinja, Velika Ludina, Okoli, Sunja, Martinska Vas, Popovača, Letovanić, Peščenica, Mahovo, Brest Pokupski, Grabrov Potok, itd. No ta peradarska invazija uključuje, recimo, crpljenje enormnih 4000 kubika vode iz Kupe svaki dan samo za PCC-ovu klaonicu s bioplinskim postrojenjem u Capragu.

Uzگرد kazano, Ina je lani odustala od razvoja biorafinerije s tzv. zelenim etanolom u Sisku, ali ne i od bioplina. Grad ipak prodaje zemljište PCC-u, izravnoj konkurenciji u tom segmentu, a država osigurava parcele za MHP. Nadalje, indikativna je i projekcija rasta transportno-prometnog intenziteta u selu Lekenik. Njime bi dnevno prometovalo 30 željezničkih vagona onamo i natrag, za potrebe tvornice stočne hrane, kao i 40 kamiona-tegljača nosivosti 20 tona, kao i osam autobusa za radnike, kao i vozila za prikupljanje i odvoz tvorničkog otpada. No to su samo poneki detalji iz onoga s čime se suočavaju žitelji ove županije, slično onima iz Viničke oblasti. Najpotpunije su na sve to odgovorili stanovnici Velike Ludine kod Popovače, lani uspješno odbacivši klaonicu MHP-a od svog mjesta. Ne zadugo, jer im je izokola prišao i PCC, pa su tek nekoliko kilometara dalje, u južnom dijelu te općine, kod sela Okoli ubrzo osvanuli nacrti farmi ukupne veličine 80 hektara. A posrijedi je samo četiri posto krajnjih PCC-ovih uzgojnih potreba u Hrvatskoj.

Konačno, i otvaranje do osam tisuća novih radnih mjesta pokazuje se više nego problematičnim. Realno, toliko fizičke radne snage u tome kraju više nema, pa investitori predviđaju gradnju više naselja za strane radnike, a s tim u vezi su i manji izdaci za plaće. No manje nas ovdje zanimaju Andrija Matiukha i Jurij Kosiuk kojima Hrvatska služi za nastavak pokoravanja europskog tržišta, a znatno više ovdašnji im politički jataci. U njihovoj odgovornosti je takvo iznevjeravanje svake agrarno-razvojne strategije koja se i u EU-u i u RH zasniva, bar načelno, na domaćoj, lokalnoj produkciji. To bi, naime, imale biti politike u znaku obiteljskih imanja, domicilne zajednice, socijalne sigurnosti, ekoloških prioriteta itd.

Ničeg od toga nema u pristupu za kojim su zinule naše političke uzdanice, samo daljnjeg podvrgavanja Hrvatske zahtjevima maksimiranja profita po svaku društvenu cijenu. U poredbi s redovnim političkim obećanjima generalnog prosperiteta, nova peradarska slika ove zemlje izgleda nalik kakvom distopijskom iskrivljenju života u svakom smislu. No čini se da Siščani ne namjeravaju lako posustati, ne pred još jednim kardinalnim udarom na taj izmučeni kraj. ■

Dvije farme proizvodele bi četverostruko više nego cijela Hrvatska (Foto: Damir Špehar/PIXSELL)

Donald Trump s jednom od svojih izvršnih naredbi (Foto: CNP/AdMedia/Newscom/PIXSELL)

Ruka ruku bije

U Trumpovom prvom mandatu osigurana je pravna priprema za eliminaciju onoga što se u američkoj tradiciji naziva 'administrativnom državom'. Ona je svoj vrhunac doživjela tijekom New Deala, a konzervativcima i libertarijancima predstavlja sve što je krivo s državom kao takvom. I tu lijevu ruku države već dugi niz desetljeća žele odsjeći

IZDAŠNA količina notifikacija u to sneno nedjeljno jutro početkom ve-ljače sugerirala je da se tijekom noći dogodilo nešto od globalnog značaja. S obzirom na stanje svijeta, ratove, genocid i nepouzidane vladare, očekivanja prije ulaska u popularnu aplikaciju bila su na zavidnoj razini *suspensa*, teško dohvatljivoj i probranim majstorima filmskog zanata. Ispostavilo se da iza jutarnjeg meteža u komunikacijskim grupama ne stoji povijesno važan politički događaj, ali razina šokantnosti je metež opravdavala: LUKA DONČIĆ je *trejdan* u Lakerse. Toliko taj potez nikome nije bio jasan da se vrlo brzo u raspravama pojavila teorija koja inspiraciju vuče iz spomenute pozadine koja je činila osnovni građevinski materijal *suspensa*: ovaj *trejd* zvuči kao neka naredba DONALDA TRUMPA.

Drugi ulazak Trumpa u Bijelu kuću vrlo je brzo uspostavio nove žanrovske i političke standarde. Svakodnevne izvršne naredbe i koketiranje s još bizarnijima toliko su iskakale iz okvira uobičajenog političkog ritma i sadržaja da su počele služiti i kao interpretacijsko utočište za teško probavljive poteze u sferi sporta. Dok su u drugim sferama služile kao interpretacijsko utočište, političkoj su pak sferi priuštile nezapamćeno sklizak interpretacijski teren. Je li on samo lud ili postoji neka razrađenija agenda iza svega? Fotografije najmoćnijih kapitalista svijeta na inauguraciji potaknule su brojne političke i ekonomske teoretičare i povjesničare da tone literature koje su pročitali o odnosu države i kapitale, pola u šali, pola u mucu Isusovoj, proglase izlišnima. Razne su interpretacije kolale društvenim mrežama i analizama, a mnogi su se i nadali da se radi

naprosto o ostacima pirotehnike pripremljene za proslavu pobjede i postepenom povratku stvari u normalan ritam. Međutim, ništa od toga. Čini se da *after* nikad neće stati, a jedan od bistrijih mlađih političkih ekonomista na ljevici, na MUSKOVOM megafonu X-u znan kao NEW LEFT EVIEWS, prosto je ustvrdio sljedeće: 'Teško je pisati ozbiljne komentare kao društveni znanstvenik kad su glavni akteri političko-ekonomskog života klinički ludi i na drogama.'

I teško mu se dojam može osporiti. A ni čin potpisivanja intelektualne kapitulacije pred televizijskim programom iz Bijele kuće nije nikome za zamjeriti. Naprosto je lakše ostati pri dijagnozama. Srećom, postoje ljudi dovoljni pribрани, obrazovani i lucidni da nas poput VERGILIJA uzmu za ručicu i povedu kroz minsko polje Trumpovih eskapada i objasne kako je samo polje aranžirano i ka-

kvi motivi stoje iza samog aranžmana. Po našem skromnom sudu, najprikladnija za ulogu Vergilija u ovom odsudnom povijesnom trenutku jest MELINDA COOPER. Radi se o sociologinji iz Australije koja se intelektualno afirmirala u domeni povijesne sociologije suvremenih Sjedinjenih Američkih Država. Ističu se, dakle, dvije studije, prva iz 2017. godine, naslovljena 'Family Values: Between Neoliberalism and the New Social Conservatism' ('Obiteljske vrijednosti: Između neoliberalizma i novog društvenog konzervativizma'), i lanjska 'Counterrevolution: Extravagance and Austerity in Public Finance' ('Kontrarevolucija: Rasipništvo i štednja u javnim financijama'). Glavni analitički adut Melinde Cooper i ovih sjajnih knjiga, za koje se nadamo da će uskoro doživjeti prijevod na naš jezik, fino je tkanje između ideoloških slojeva i konkretnih ekonomskih programa. Pojednostavljeno, Cooper uspijeva analizu odmaknuti od onog vječnog i zamornog pitanja: što je bilo prije, ekonomija ili ideologija?

S obzirom na te reference i reputaciju ne čudi da nas je opskrbila uvjerljivom argumentacijom i interpretacijom kad je u pitanju hektični Trumpov drugi mandat. Učinila je to na stranicama časopisa Dissent u članku naslova 'Trump's Antisocial State' ('Trumpova antisocijalna država'). Premda ga u samom članku eksplicitno ne spominje, Cooper se interpretacijski oslanja na vjerojatno didaktički najučinkovitije pomagalo u povijesti sociologije – BOURDIEUOVU metaforu o lijevoj i desnoj ruci države. Dakle, pod 'ovlasti' lijeve ruke spadaju zdravstvo, obrazovanje i općenito skrb, a desna je zadužena za fiskalnu disciplinu i cjelokupni represivni aparat. Oslonjena na tu metaforu, Cooper nas u članku vodi kroz inačice ruku američke države, s tim da se ponajviše zadržava u ustavnopravnoj sferi. Naime, premda Trumpovi nastupi i istupi izgledaju kao da su smišljeni koju minutu prije nego što su se kamere upalile, sadržaj samih tih postupaka i njihove političke posljedice pripremani su dugi niz godina. U nastojanju da nam te pripreme približi i pojasni, Cooper značajnu pažnju posvećuje famoznom i kontroverznom dokumentu 'Projekt 2025'. Riječ je o dokumentu na 900 stranica kojim su brojni analitičari odbijali baratati jer nas statusom previše odvlači na teren teorija zavjere. Međutim, kao što upozorava Cooper, radi se o devetoj inačici takvog dokumenta od 1981. godine, koje konzervativna Fondacija Heritage priprema pred predsjedničke izbore kao svojevrstne korisničke upute za upravljanje državom. Iz njega se, kao i iz brojnih aktivnosti libertarijanskih i konzervativnih pravnih krugova u posljednjih četrdesetak godina koje Cooper opisuje, s vrhuncem u posljednjih nekoliko, dao nazrijeti plan koji jamči pravnu podršku Trumpovim i Muskovim rafalima. Doprinio je tu i Trumpov prvi mandat tijekom kojeg se sastav Vrhovnog suda preokrenuo većinski na stranu konzervativaca. Osigurana je, dakle, pravna priprema za eliminaciju onoga što se u američkoj tradiciji naziva 'administrativnom državom'. Sam naziv potječe s početka prošlog stoljeća i referira se na uspostavu nužne birokracije potrebne za upravljanje kompleksnim industrijskim društvom. Radi se zapravo o nizu federalnih odjela i agencija koji imaju određeni stupanj autonomije u upravljanju društvom. Administrativna država vrhunac je doživjela tijekom New Deala, prema mišljenju progresivnih snaga, a konzervativcima i libertarijancima predstavlja sve što je krivo s državom kao

Sociologinja Melinda
Cooper (Foto: The New
Institute)

takvom. I tu lijevu ruku државе већ дуги низ десетљећа желе одсјећи. Она спада под онај фамозни ентитет који се на десница назива 'дубоком државом'. Trump је, дакле, уз Muskovu асистенцију кренуо у елиминацију бројних федералних агенција и запосленика, сматрајући да је у претходном раздобљу осигурана правна подлога и да накнадне судске одлуке неће моћи оспорити све ове poteze. Cooper пак упозорава да се не ради само о завршној фази обрачуна с лијевом руком државе који је започео још седамдесетих. Сматра да се ради о одговору на својеврсни напад лјевце и либерала на административну државу крајем шездесетих и почетком седамдесетих година. Циљ тог 'напада' није била деградација тог дијела државног апарата, већ његово прилагођавање новим захтевима који су произлазили из патронизирајуће и често расистичке државе благостанја у том периоду. Тада су такође судским путем зајамчени социјални сервис и статуси различитих мањина који нису били подложни демократском опозиву. Реакционарној десници је циљ да се ти облици правне и социјалне заштите укину и да се врате архаични и природни односи класне, расне и родне доминације. Саму неприродност данашњих регулација и односа бране тиме да су 'на власт' дошли заобилазно, а не на биралиштима. Тиме се и 'woke' култура оспорава као наводни недемократски поредак који изискује легитимну реакцију. Замислите само отприлике аргументацију овдашњег десничара који тврди да тренутни ниво права хомосексуалца није оправдан и демократски јер се референдумом не би потврдио па је све išlo заобилазно. Ту лежи отприлике и коријен ове прекоатлантске аргументације.

Реакционарној десници је циљ да се облици правне и социјалне заштите различитих мањина укину и да се врате архаични односи класне, расне и родне доминације. Саму неприродност данашњих регулација и односа бране тиме да су 'на власт' дошли заобилазно, а не на биралиштима

Укидање агенција и одјела, откази бројним запосленицима, спензије плаћања и издатака те све масовнија затварања и депортације, укључујући и оне људи у посједу 'зелене карте', указују на снажан и планиран ауторитативни заокрет. Не постоји још консензус око назива тог заокрета, што не чуди ако се сјетимо свих оних расправа о фашистичкој димензији првог Trumpовог мандата. За други се чини да су те димензије стварније, али и даље је присутно колебање на лјевци с обзиром на то да само проглашавање неког феномена или поретка фашистичким неизбјежно води у заједнички ров с либералима под њиховим водством. Међутим, за сада се чини да од отпора либерала нема ништа и да најмасовнији и једини отпор долази с лјевце. Поготово су ту примјетни skupovi diljem zemlje pod parolom 'Bori se protiv oligarhije' који организирају BERNIE SANDERS и ALEXANDRIA OCASIO-CORTEZ. Нису се њих двоје баš прославили током BIDENOVE владавине и могу им се наћи бројне замјерке, поготово кад је ријеч о генциду у Palestini, али тренутно су најбоље што Америка има.

Међутим, ни планови Trumpa и његових компанија нису баš најпаметнији, без обзира на дуготрајну правну и идеолошку припрему. Наиме, улога државе у капитализму претпоставља перспективу коју ниједан поједини капитал или фракција капитала не могу имати због партикуларних интереса. Држава, дакле, djeluje као 'kolektivni kapitalist' који јамчи акумулацију капитала и репродукцију система без начелних пристраности. Увјек се favorizira одређена фракција због међународне подјеле рада и односа снага, али arbitrarno одлучивање о предностима и привилегирање појединих фракција капитала није баš упутно. Чини се да Trump и друштво управо то чине. Они при 'чишћењу' државе од наводних паразита без послова у одређеним секторима – онима који се називају 'socijalnim tržištima', а одвијају се на терену који је некоћ покривала социјална држава – остављају фирме и компаније попут BlackRocka. I tu se види да је терен био припреман јер се BlackRock, највећи инвестицијски фонд на свијету, оптуживао да је предводник 'woke' капитализма. Zasad нема јавних назнака отпора, али теško је за претпоставити да неће доћи до unutarklasnog rata. По свему судећи, оvdje се не ради о libertariјанском чишћењу терена за најслободније тржиште на свијету, већ за одређене компаније које су блиске Trumpu и његовим људима.

Други проблем представља могућност побуне одоздо. I tu треба издвојити два аспекта. По ријечима Melinde Cooper, Musk је својим djelovanjem успио оно што није ниједан sindikalni organizator у recentnoj povijesti: изједначио је понашањем у приватном и јавном сектору раднике у оба сектора. Управо је тај раднички raskorak био један од највећих проблема организовања радника diljem svijeta. Други аспект тиче се последица које осјећају већ и сами Trumpovi glasači који су властити интерес видјели у lojalnosti Trumpu и бројним trumpovима као poslodavcima који ih као 'kreatori poslova' štite од још горе ситуације и diktata takozvanih obalnih elita. Њихов осјећај издаје, сматра Cooper, представља прилику да се изађе из mentalnog sklopa који социјалне доприносе shvaća као 'zaradene', а не као резултат друштвене solidarnosti. С обзиром на то да никад у повјести, осим можда у самим počecima, капитал није био овако personaliziran и да су republikanci, opsjednuti обрачуном с liberalnom elitom, потпуно занемарили opciju radничког или narodnog отпора, могуће је да се отвара ситуација за отпор одоздо kakav се donedavno није чинио изгледним. А о том отпору doslovno ovisi будућност свијета. ■

Ни стана ни статуса

Судбина Рома са Струга не расплиће се ни у новом Акцијском плану Града Загреба за 2025. – 2027. Прије исељења градски су им дужносници јавно обећали да ће кризни смјештај бити привремен. 'Ми смо се покајали што смо отишли из Струга', кажу нам у једној ромској обитељи која се уселила у градски стан у Новом Петрушевцу

Прије двије године дознали су да је 'слободан' један од градских станова у загребачком предграђу, у насељу Нови Петрушевец. Нису имали што изгубити; живот у Прихватилишту за бескућнике Црвеног крижа у Великој Косници чинио се крајње неизвјестан. На концу су ондје упозорени да је по закону кризни смјештај ограничен само на шест уз додатних шест мјесеци. Мајка четверо дјеце била је пред породом. Покушавали су и преко огласника пронаћи стан који би унајмили, али безуспјешно. Када би потенцијални станодавац чуо да се ради о многочланој ромској обитељи, ствар би била завршена прије него што је и започета. Ризик и страх обитељи од бескућништва су расли. Одлучили су се на очајнички потез и протуправно уселили у стан у власништву Града Загреба. Затим су сами себе пријавили полицији због ометања посједа, желећи да се забиљежи и стање режија, чије су будуће трошкове наумили плаћати, што раде и данас. — Ми смо се покајали што смо отишли из Струга – каже нам најстарија чланица ромске обитељи, која укључује и њезину кћер и данас петеро унучади. Сједимо с њима у друштву социјалне педагогиње MARTINE ХОРВАТ и огледа-

мо се по стану: двије собе, купаоница, кухиња и благоваоница, све скромно намјештено, с мало елемената. На двосјед су посједала ненаметљива дјечица, нека још рашчупана од сна. Мјестимице осликани зидови; они који нису, вапе за освјежењем. Потребна је адаптација инсталација, а пећи и штедњак на струју знатно повисују издатке у ионако скромном буџету обитељи.

— Разлика у годишњем обрачуну струје коју смо недавно запримили износи 840 еура – говори мајка петеро дјеце, чије име, као и имена осталих, нећемо објавити.

Млада нам жена каже да њезина укупна мјесечна примања износе 740 еура, и укључују породилњи и дјечји доплатак. Њезина мајка прикупи повремено нешто секундарних сировина, углавном жељеза за продају, али све је то недовољно за пристојан живот. Најамнину плаћају Граду 35 еура мјесечно.

— Боље да нетко живи у таквим становима него да су празни – каже њезина мајка и домаће да су им још прије десет година били занимљиви становни у Петрушевцу.

Они су једна од девет ромских обитељи с укупно 29 дјеце исељених у љето 2022. године са 3. Струга након судског рјешења и поступка који је покренула нафтна компанија Ина као власник

земљишта. У Нови Петрушевец доселиле су још двије обитељи са Струга, гдје су Роми Калопери прије исељења живјели неколико десетљећа. Нетом прије тог исељења у насељу су заредали пожари: горјели су смеће и опасни отпад који су годинама у Струге навозиле непознате особе, а испод којег су се котили штакори, при чему су дјеца била најизложенија потенцијалној зарази. У Стругама није било струје и постојала је само једна пумпа за воду у заједничком дворишту.

Град Загреб смјестио их је, надали су се, само привремено у реметинечки Хостел Арена и Прихватилиште у Великој Косници. До данас Град још није пронашао трајније стамбено рјешење ни модел подршке становања за педесетак својих грађана исељених са Струга, премда га на то обавезује Закон о социјалној skrби према обитељима које то не могу саме и како би се спријечило одвајање дјеце од одраслих чланова обитељи.

Судбина људи са Струга не расплиће се ни у новом Акцијском плану Града Загреб за 2025. – 2027. годину за provedбу Националног плана за укључивање Рома, за раздобље од 2021. до 2027. И баш та чињеница бode очи. Ако ни због чега другог, а оно због тога што су нетом прије исељења дужносници и градски службеници јавно обећали да ће кризни смјештај бити привремен, док се не организира помоћ у становању. Као могућности су разматране додјела стамбених контејнера на градском земљишту или додјела градских станова у најам. На то подсјећа Хорват, која раније као дио мобилног тима за подршку обитељима у заједници удруге Амбидекстер, а данас као сурадница на загребачком Едукацијско-рехабилитацијском факултету отпочетка прати овај случај. У допису који су крајем сичењња одаслали Граду Загребу и члановима платформе Можемо! активисткиње и активисти, иза којих стоје и Вијеће ромске националне мањине Града Загреб и Савез Рома 'Кали Сара', наводе да се градска власт 'актуално окренула проблемима другог ромског насеља Вртни пут у којем људи живе у једнако лошим увјетима те сада тим становницима нуди контејнере и градске станове као што је претходно нудила Стружанима'. Позивају Град Загреб да 'осигура стамбено збрињавање обитељи са Струга на начин да им омогући привремено становање у објектима гдје актуално бораве те да им призна статус бескућника и препозна приоритетност додјеле градског стана када натјечај за

Некадашњи индустријски објект постао је привремени дом исељених ромских обитељи – Нови Петрушевец

додјелу станова буде објављен', али и да зауставе деложације обитељи које сада бораве у градским становима до завршавања поступка додјеле у најам станова путем натјечаја.

У Акцијском плану наводи се сљедеће: 'Најтеже стање у погледу увјета становања Рома у Загребу односи се на локацију Вртни пут, на којој у крајње непримјереним увјетима живи 18 обитељи (112 особа), од чега 74 малодобне дјеце. Стамбени увјети врло су лоши и на локацији Нови Петрушевец на којој у 29 градских стамбених јединица живи 25 обитељи и 4 самца (152 особе), од чега 83 малодобне дјеце, пресељених 2019. с локације Плинарско насеље'. У плану се констатира да је 'неријешено питање становања Рома пресељених 2022. с локације 3. Струге у привремени смјештај Градског друштва Црвеног крижа Загреб у Великој Косници и Хостел Арена Загреб, гдје су смјештене три обитељи (18 осо-

ба), од чега је седмеро малодобне дјеце'. 'Роми су', још се наводи, 'остварили право на смјештај сукладно Одлуци о социјалној skrби, а док се не изнађе трајније рјешење за обитељи, трошак смјештаја сноси Град Загреб.'

Према допису што су га Новости лани запримили, Град Загреб је пред Опћинским грађанским судом водио укупно пет овршних спорова против пет обитељи ромске националности због ометања посједа односно протуправног усељења у градске станове у Новом Петрушевцу.

— Ми ћемо ићи на пријаву за градске станове. Али, цијело смо вријеме у страху јер је у овом међураздобљу људима статус нејасан, а тражи се јако пуно административних увјета. Одлука је донесена почетком вељаче, натјечај још није објављен, али по Одлуци о најму станова могућа је додјела легализације статуса и продуљивање боравка онима који су у Петрушевцу од раније. У овом периоду, да бисмо избјегли деложацију, покушавамо помоћи по те двије основе: легализација статуса и останак од раније. Велики број бодова се добива на бескућништво, а знамо да су људи из Струга де факто бескућници, протуправно живе у градским становима, али не знамо како ћемо то доказати по градским критеријима – говори Хорват.

Неки су, додаје, пријављени на Хрватском заводу за социјални рад, што је редовна процедура за бескућнике. Међутим, многе обитељи то нису могле направити због школовања дјеце и како би могли бити заједно.

— Тражимо да пријашњи документ који су ти људи потписали Град узме као доказ о бескућништву, ако већ немају никакву другу некретнину и ако их је Град кризно смјестио – наводи Хорват.

Дугачком бившом индустријском двокатницом пролази разноврсна галерија људи; углавном ту легално обитавају загребачки Роми, они организирано пресељени 2019. године из Плинарског насеља. Такви нам се углавном жале на буку или понашање неких станара.

— Има ту и Хрвата, четири и више обитељи – говори наша ромска обитељ.

Када су нас исељавали са Струга, људи из Града су нам рекли да ћемо бити мјесец дана негдје, да ће нам дати нешто након штога, неки контејнер, чак су и земљиште спомињали. Зашто смо пошћисали – јоворе нам Стружани

— Ево, ту је једна близу нашег стана, јако смо си добри, пијемо заједно каву – каже нам бака фамилије.

Говори нам да су они тражили и добили пристанак и суласност осталих станара зграде за боравак у згради у Петрушевцу. Премда и даље немају никакве гаранције за трајнији останак. У међувремену, двије деложације успјели су одгодити.

— Када су нас исељавали са Струга, људи из Града су нам рекли да ћемо бити мјесец дана негдје, да ће нам дати нешто након тога, неки контејнер, чак су и земљиште спомињали. Зато смо потписали. Али ми смо остали мјесец, па још мјесец, и тако годину и пол у Косници и сада овдје већ двије године – кажу нам.

Споменула је бака и свог покојног сина, млад је, каже, умро. Осим гардеробе, неке његове фотографије остале су у Стругама, на рушевинама куће у којој је живјела, закључане иза ограђеног земљишта. Она се нада да би за који дан уз дозволу власника могла онамо отићи, потражити испод гомила и пронаћи барем једну фотографију, као амајлију коју ће понијети са собом. ■

Живот с мјесечним примањима од 740 еура и обрачуном за струју од 840 еура

Kako je Dušan našao Smilju

Kad mi je Dušan prvi put pokucao na vrata, znala sam odmah tko je; mama mi je valjda stoput pričala o njemu i spominjala da živi negdje na Kordunu, priča Smilja Šušnjar kako je upoznala Dušan Jerosimića, skoro pa člana svoje porodice

IMAM zanimljivu priču za novinare, javio nam se telefonom prije par dana Karlovčanin DUŠAN JEROSIMIĆ; nama, novinarima-reporterima, upravo su takvi pozivi često najdragocjeniji – kad nam se tema servira na pladnju, odnosno kad priča sama dođe, samo je treba pažljivo oslušnuti, čuti i prenijeti na papir.

Po dogovoru, nadosmo se s Dušanom u Biljegu, selu pod Petrovom gorom, pa zajedno krenusmo automobilom prema Utinji. Zašto misli da je priča koju nam je ponudio medijski zanimljiva, objašnjavao nam je putem. — Idemo u jedan zabačeni utinjski zaselak, gdje ćemo posjetiti SMILJU ŠUŠNJAR. Moram vam prvo pojasniti moju povezanost s njom: prije 1990-ih s majkom sam živio u Crevarskoj Strani kraj Vrginmosta; otac mi je poginuo još za Drugoga svjetskog rata, kao partizan. Nakon završene osnovne i srednje

škole, otišao sam studirati u Zagreb, pa je mami bilo teško samoj održavati domaćinstvo, posebno stoga što je bila zaposlena i kao čistačica u mjesnoj školi. Ne znam točno kako je do toga došlo, ali majka se 1968. zbližila s Dragicom Šušnjar, mladom i tjelesno hendikepiranom ženom bez lijeve ruke, koja je povrh svega bila ratno siročče, bez igdje ikoga svoga. Osjetljiva za patnje drugoga, mama je Dragici predložila da se preseli k njoj i pomogne joj oko kuće, a i da obje ne budu same. Vrlo brzo, zahvaljujući ponajprije svom poštenju, dobroti, otvorenosti i radišnosti, Dragica je postala dio naše obitelji. S mamom je provela desetak godina, odnosno sve dok nije osjetila potrebu da i sama zasnuje porodicu; potaknulo ju je na to poznanstvo s MIRKOM ŠUŠNJAROM iz Brda Utinjskog, za kojeg se uskoro udala pa mu rodila kći SMILJU, ženu koju idemo posjetiti – protumačio nam je naš 'informator'.

Približavajući se odredištu, Dušan nam je nastavio pripovijedati o tome kako su rat i raspad Jugoslavije utjecali na živote i sudbine običnih ljudi.

— Šušnjari su teško živjeli u posljednjem ratu. U Oluji i za bježanje nakon nje, poginuo je Mirko, a Dragica je umrla par godina iza njega, nakon povratka iz izbjeglištva. Što se dalje zbivalo s njom i njihovom kćeri, nisam znao gotovo punih trideset godina, jer svi smo pogubili kontakte. Tako je barem bilo sve do lani pred Božić, kad sam od jednog poznanika pukim slučajem doznao da u opustjeloj Utinji samuje i neka Smilja. Poželio sam to sam istražiti, pa uskoro zakucao na klimava vrata utinjskog kućerka, unatoč tome što se nas dvoje nikada zapravo nismo uživo vidjeli i upoznali. Zato me je i oborilo 'Dobar dan, čika Dušane! Izvolite ući, dobro mi došli'. Dakle, prepoznala me samo po

tome što joj je njezina mama pričala! Od tada je redovito posjećujem i brinem o njoj najbolje što mogu, možda ponajviše zato što je njezina pokojna mama ostavila dubok trag u mojoj porodici – kaže nam dimuti Jerosimić.

Stižemo pred dvorište zapuštene kućice zabačenog sela, a danas 53-godišnja žena dočekuje nas raširenih ruku i s osmijehom, baš kao i samog čika Dušana lani.

— Živim sama u kući pokojnih roditelja i borim se za život kako najbolje znam i umijem. Teško mi je, ali se ne predajem, svjesna da mi je u prošlosti bilo i teže. Kad mi je Dušan prvi put pokucao na vrata, znala sam odmah tko je; mama mi je valjda stoput pričala o njemu, opisivala ga detaljno i spominjala da živi negdje na Kordunu. Pa premda sam ga žarko željela i osobno upoznati, nisam ga sama tražila jednostavno zato da ne pomisli kako, nedajbože, očekujem neku pomoć od njega; dovoljno je što su on i njegova mama pomogli mojoj kad je djevojka bila, na tome ću biti do groba zahvalna. Al' eto, pronašao je on mene – kaže nam Smilja.

Udala se ona kao mlada, ali se i njezinom suprugu, kao i tati kojem se u Oluji zameo svaki trag. I ona je, poput mame, završila u Vranju, gdje su životarile u nekoj napuštenoj školi i jedva preživljavale od donacija i rada za druge, za minimalnu nadnicu. Protoklo je tako sedam dugih i predugih godina, a onda su se uz pomoć Liječnika bez granica vratile kući na Kordun. Naravno, kuća je bila pokradena, zarasla u grmlje i šipražje, ali srećom ne i ozbiljnije oštećena. Svejedno, trebalo je puno vremena i rada da dom i okućnicu dovedu u red. U međuvremenu je Dragica, žena s teškim invaliditetom, umrla, pa kći sada na porodičnom imanju samuje.

— Nije lako biti u osami na ovoj pustari: živim od svega 150 eura socijalne naknade, od koje moram prvo izdvojiti za režije, komunalije i druge namete, pa vi sad sami izračunajte koliko ostaje za život. Doduše, struju mi podmiruje država, a i voda sa šumskog izvora je besplatna. No bez par košijuh i koza stvarno ne znam što bih; evo, s proljećem stižu i jarići, pa će biti mesa za ledenicu, a možda pokojeg i prodam, iako su takve mogućnosti dodatnog privređivanja za mene rijetkost. Inače, još obrađujem bašču i puno radim, to mi je jedini način opstanka. Dakle, formula za preživljavanje kod mene je jednostavna: prvo plati sve račune da ti država ne sjedne na vrat, onda spremi jednu kozu ili jare u škrinju, a u podrum po sto kila krumpira i kiselog kupusa uz par vijenaca luka koji sama uzgojiš, pa na kraju navuci drva za zimu kolikogod možeš. To je to, jedini način da se ne bojiš, da znaš da ćeš nekako preživjeti – objašnjava nam Smilja Šušnjar.

Takav život, uz težak i naporan rad, dobro su joj naćeli zdravije, ali se ne žali čak ni na to što joj do doktora u Vojniću treba prvo pješaćiti pet-šest kilometara, a onda čekati autobus koji ionako sve rjeđe prometuje po kordunskim i banijskim pustopoljinama. Smilja je jednostavno zadovoljna svojim životom i sudbinom, iako je ona nikada mazila nije.

— Nikome danas nije lako, a ja sam s vremenom naučila da novac sa srećom nema puno veze. Znam za bogate koji su cijeloga života nesretni, a i siromašne koji su zadovoljni i s onim što imaju i onim što nemaju. Meni je tako golema radost bila kad me pronašao čika Dušan, koji je moju mamu poštovao kao svoju rođenu. Pa i vas pitam: može li biti veće sreće od takve – zaključila je Smilja ovu reportažu svojom zahvalom čovjeku koji nam ju je i servirao, Dušanu Jerosimiću. ■

SRPSKA
POSILA

Očekujte poziv

PIŠE Boris Dežulović

Aleksandar Vučić zna sve o nadi za našu decu i njihovoj budućnosti. Koliko sutra, čekajte da vidite, osvanuće na Instagramu novi njegov ohrabrujući status, otprilike, ne držite me za svaku reč: 'Srbija je odvažna i čvrsta država, i verujem da će joj ljubav, molitva i podrška svih nas dati dodatnu snagu da se izbori za prosperitet i napredak...'

PRE dva meseca, u četvrtak 30. januara, u Klinici za anesteziologiju i intenzivnu terapiju Vojnomedicinske akademije u Beogradu predsednik Republike Srbije ALEKSANDAR VUČIĆ posetio je osamnaestogodišnjeg VUKAŠINA, mladića koji je u tu kliniku dan pre prebačen iz Kliničkog centra Vojvodine u Novom Sadu.

Vukašin, maturant Ekonomske škole, u novosadskoj je bolnici zbrinut 1. novembra prošle godine, nakon što se ispred obnovljene Železničke stanice – dok je nakon završetka nastave čekao prevoz kući u Zmajevu – na njega obrušila nekoliko stotina tona teška betonsko-čelična nadstrešnica. Pod ruševinama divovske konstrukcije poginulo je toga dana četrnaest lica, još jedna devojka preminula je nešto kasnije, a među nekoliko preživelih i teško povredjenih bio je i Vukašin, koji je sve otada ležao na jedinici intenzivnog lečenja novosadske bolnice.

Katastrofa na železničkoj stanici bila je okidač protesta novosadskih studenata, kojima su se uskoro blokadama fakulteta i gradskih saobraćajnica pridružili studenti iz Beograda i ostalih univerzitetskih centara. Zahtevajući istinu i odgovornost za korupciju u državnim institucijama, koja je u tragičnoj završnici dovela do urušavanja tek obnovljene novosadske nadstrešnice, protesti i blokade kulminisali su dva meseca kasnije dvadesetčetveročasovnom blokadom beogradske Autokomande, te maršem srpskih studenata u Novi Sad, gde su organizovane blokade sva tri gradska mosta.

Iste srede kada je blokirana Autokomanda, Vukašin je zbog iznenadnih komplikacija kolima Hitne pomoći iz Kliničkog centra Vojvodine prebačen u Vojnomedicinsku akademiju u Beogradu. Tu ga je sutradan, u četvrtak, posetio predsednik Aleksandar Vučić, ne propustivši da o tome potresnom fotografijom na svom Instagram profilu obavesti srpsku javnost.

'Vukašin je odvažan i čvrst momak, i verujem da će mu ljubav, molitva i podrška svih nas dati dodatnu snagu da se izbori za život. I kad možete samo da se isplačete zajedno s majkom, jedno kratko Vukašinovo mahanje rukom vrati vam veru i nadu da su čuda moguća. Znam da će lekari na VMA, baš kao i u Kliničkom centru Vojvodine, učiniti sve da Vukašinu pruže najbolje lečenje i negu', stajalo je uz fotografiju koja je prikazivala trunotog predsednika kako u punoj hirurškoj opremi stoji pored aparata što su Vukašina održavali na životu.

Bezmalobli dva meseca prošla su otada, a studentski protesti novi su vrhunac doživeli pre dve nedelje, 15. marta, demonstracijama nekoliko stotina hiljada ljudi u Beogradu, najvećim protestom u istoriji Srbije. Aleksandar Vučić odgovorio je nekoliko dana kasnije, objavom na Instagramu zvanično objavivši osnivanje dugog najavljanog nadstranačkog i svenarodnog Pokreta za narod i državu.

'Na početku su nam govorili o nekakvim zahtevima, ali njih zahtevi nikada nisu interesovali, ni kada su u potpunosti ispunjeni, niti su se njima ikada bavili', rekao je Vučić u

Nesrećnom Vukašinu nije pomogla 'ljubav, molitva i podrška' Aleksandra Vučića
(Foto: Instagram)

dramatičnom obraćanju naciji. 'Rekli su nam da je društvu potreban dijalog i razgovor, a sve su pretvorili u ultimatum i naredjenja koje ispostavljaju svima drugima. Rekli su nam da moraju institucije da se poštuju, a srušili su sve institucije, institucije više ne postoje, uvode nam zborove i plenum ljetičevsko-boljševičkog tipa. Rekli su nam da su protiv nasilja, a jedino što primenjuju jeste nasilje. Također su nam kazali da ih politika ne interesuje, a na kraju je jedino brutalna siledžijska politika ono što ih zanima.'

'I sve ovo kažem u trenucima kada svaki pekar, frizer i ugostitelj muči muku zbog problema koji su izazvani u prethodna četiri meseca, zbog toga što ljudi ne znaju kako da skrpe kraj s krajem, po prvi put u poslednjih deset godina, zbog toga što ljudi sve manje vide gde i kako da ostvare bolju budućnost za sebe i svoju decu. U Srbiji vri, bukvalno vri, samo što oni to ne vide. Srbija je sita onih koji je terorisu već četiri meseca. A mi moramo sve da činimo da nasilje izbegnemo, da se suprotstavimo onima koji ruše i uništavaju našu zemlju. Zato ćemo u najkraćem mogućem periodu pozvati sve ljude da na miran i dostojanstven način pokažemo da hoćemo slobodnu Srbiju, da hoćemo da radimo, da nećemo da dozvolimo da neradnici pobeđuju radnike, da zgubidani pobeđuju one koji su zauzeti i koji se bore za Srbiju. I budite sigurni: ni hrabrosti, niti bilo čega drugog neće manjkati. I makar nas bilo i hiljadu ili dve, i ne više od toga, to seme snage i otpora, seme slobode, više niko neće moći da zaustavi u klijanju i u rastu, i na kraju pobeđiće Srbija. Uskoro očekujte poziv', završio je predsednik svoju objavu u petak 21. marta u jutarnjim časovima.

'Uskoro očekujte poziv'

Uskoro, tačno dva sata kasnije, sa Vojnomedicinske akademije u Beogradu zvanično je saopšteno da je 'pacijent V. C., rođen 2006. godine, koji je teško povredjen u padu nadstrešnice u Novom Sadu i nakon lečenja u Kliničkom centru Vojvodine primljen u Vojnomedicinsku akademiju 29. januara 2025. godine, preminuo 21. marta 2025. godine u ovoj vojnozdravstvenoj ustanovi'. 'Uprkos svim preduzetim merama lečenja i maksimalne posvećenosti osoblja VMA, pacijent je podlegao kompleksnim povredama i nastalim komplikacijama. Porodici preminulog V. C. upućujemo izraze najdublje saučesća', stajalo je u saopštenju beogradske VMA.

Nakon četiri i po meseca borbe, Vukašin je tako izgubio borbu za život, upisavši se kao

šesnaesta žrtva tragedije na novosadskoj Železničkoj stanici.

Nesrećnom mladiću nije, eto, pomogla 'ljubav, molitva i podrška' Aleksandra Vučića, nisu pomogle ni predsednikove suze, ni njegova 'vera i nada da su čuda moguća'. Biće da je zbog toga, nema zbog čega drugog, tek Vučić se na društvenim mrežama nije oglašio o Vukašinovoj smrti. Umesto toga, srpski predsednik krenuo je da obilazi južnu Srbiju, posetivši ceo Toplički okrug od Donjih Grgura i Maričića do Beoljina i Žitorade. Biće, reko, zbog toga, nema šta drugo da bude, tek predsednik se nije pojavio ni na Vukašinovoj sahrani u nedelju. Umesto u Zmajevu, Vučić je toga dana iz Žitorada preko Niša otišao u Leskovac, posetivši onda ceo Jablanički okrug, od Bojnika, Borovca i Lebana do Vlasotinca, Stajkovca i Crne Trave.

Obišavši tako jug Srbije, Aleksandar Vučić vratio se onda u Beograd, pa preko svog Instagram profila obavestio javnost o prvom sastanku Inicijativnog odbora za osnivanje svenarodnog Pokreta za narod i državu, objavivši kako je 'vreme da se artikuliše velika snaga našeg naroda i da se ujedine sva pamet i rodoljublje naših ljudi, kako bismo oblikovali budućnost koju svi želimo', pozivajući 'sve časne građane da doprinesu Srbiji svojim sposobnostima i znanjem i da pomognu da naša zemlja postane najuspešnija u svojoj istoriji', na putu 'ka dobroj i sigurnoj budućnosti naše Srbije, putu koji vodi ka prosperitetu, napretku i slobodi za sve buduće generacije, da ponudimo nadu, stabilnost, sigurnost i budućnost Srbiji i našoj deci'.

Napredak? Budućnost? Nada? Našoj deci?

Aleksandar Vučić zna sve o nadi za našu decu i njihovoj budućnosti. Koliko sutra, čekajte da vidite, osvanuće na Instagramu novi njegov ohrabrujući status, otprilike, ne držite me za svaku reč:

'Srbija je odvažna i čvrsta država, i verujem da će joj ljubav, molitva i podrška svih nas dati dodatnu snagu da se izbori za prosperitet i napredak. I kad možete samo da se isplačete, jedno kratko mahanje rukom vrati vam veru i nadu da su čuda moguća. Znam da će Pokret za narod i državu, baš kao i Srpska napredna stranka, učiniti sve da našoj deci ponudimo nadu, stabilnost, sigurnost i budućnost.'

Uskoro očekujte poziv. ■

INTRIGATOR

Osiguranje bez osiguranika

Umjesto da u Upravnom vijeću HZZO-a sjede predstavnici pacijenata, kao u drugim državama, u Hrvatskoj njihova prava 'zastupaju' bivši ministar zdravstva i predsjednik stomatološke komore, slučajno članovi HDZ-a

SVE zemlje s univerzalnim zdravstvenim osiguranjem uključuju predstavnike pacijenata/osiguranih osoba u zdravstvenu administraciju i osiguravateljske fondove, pa tako i Hrvatska. Međutim, jedino u našem državnom osiguravajućem zavodu pacijente zastupaju bivši ministar zdravstva i predsjednik jedne medicinske komore, obojica slučajno članovi HDZ-a.

U Upravnom vijeću Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) kao predstavnici osiguranika već u drugom mandatu sjede dr. DARIO NAKIĆ, bivši ministar zdravstva u Vladi TIHOMIRA OREŠKOVIĆA i dr. HRVOJE PEZO, privatni stomatolog i predsjednik Hrvatske komore dentalne medicine (HKDM).

Nakić je prvi put imenovan 2018. na prijedlog tadašnjeg ministra zdravstva MILANA KIJUNĐIĆA, a osim članske iskaznice vladajućih i činjenice da je bio ministar zdravstva, mogao ga je pogurati i minuli rad na funkciji ravnatelja OB Zadar. Financijska revizija poslovanja zadarske bolnice za 2011. godinu pokazala je niz nepravilnosti u javnoj nabavi, zapošljavanju itd. No najzanimljiviji je podatak da je ukupan manjak bolnice iznosio 116,6 milijuna kuna i činio 41,8 posto ostvarenih prihoda za tu godinu. Upravno vijeće HZZO-a, među ostalim, donosi financijski plan i završni račun Zavoda i mjere za uravnoteženje prihoda i rashoda.

Na molbu da komentira kako je uopće došao u poziciju da u HZZO-u predstavlja

osiguranike, Nakić nam je odgovorio da 'za pravo nema što komentirati' i da 'slobodno nademo kvalificiraniju osobu za to mjesto od njega, koji je prošao sve instance u zdravstvenom sustavu'. Slično smatra i Pezo koji je na vrh HKDM-a zasjeo 2006. godine, kada je ostavku na to mjesto podnio ŽELJKO ZUBOVIĆ, bivši zubar FRANJE TUĐMANA.

— Pa i ja sam osiguranik. Ne znam zašto ne bih imao pravo da budem član Upravnog vijeća HZZO-a, kao i bilo tko drugi? Za to sam mjesto prilično dobro kvalificiran, kao stručnjak, pacijent i član obitelji koja ima teškog bolesnika, a naposljetku i zbog svojih aktivnosti u Crvenom križu – kaže Pezo.

Na pitanje preteže li njegovo 'pravo' zbog stranačke iskaznice nad pravima realnih predstavnika osiguranika, Pezo odgovara da se odavno ne bavi politikom i da ga 'to više ne zanima', pa se čak i ne sjeća je li ga za UV HZZO-a prvi put predložio Kujundžić. No, njegovo navodno 'davno napuštanje politike' mjeri se najduže od travnja prošle godine, kada je 255 članova akademske zajednice HDZ-a potpisalo proglas podrške stranci prije parlamentarnih izbora, među njima i dr. Pezo. Predsjednik HKDM-a tada je potpisao da vjeruje u 'uspješnu, vitalnu, pravednu, održivu i suverenu Hrvatsku, kakvu nam jamči program Hrvatske demokratske zajednice "Za sve izazove".'

Prema Zakonu o obveznom zdravstvenom osiguranju, članove Upravnog vijeća HZZO-a, na četverogodišnji mandat imenuje Vlada RH na prijedlog ministra zdravstva. UV po zakonu ima devet članova, od toga dva predstavnika osiguranih osoba Zavoda, dva predstavnika davatelja zdravstvenih usluga – zdravstvena radnika, tri predstavnika Gospodarsko-socijalnog vijeća, jednog predstavnika ministarstva nadležnog za zdravstvo i jednog predstavnika Zavoda.

Iako nedvojbeno spadaju među zdravstvene radnike, Pezo i Nakić – obojica liječnici i članovi vladajuće stranke – prošle su godine ponovo mimo zakona prošli kao osiguranici, ovaj put na prijedlog bivšeg ministra VILJA BEROŠA, prošle godine uhapšenog nakon akcije EPPO-a i USKOK-a. Oba je puta imenovanje te dvojice potpisao premijer ANDREJ PLENKOVIĆ. Od ministrice IRENE HRSTIĆ ni ovaj put nismo uspjeli dobiti komentar.

■ Nataša Škaričić

Obrazovanje i nepravda

NOVU problem premijeru ANDREJU PLENKOVIĆU na domaćem terenu zadaje neposluh učitelja, nastavnika i ostalih zaposlenih u obrazovanju. Nakon jednodnevnog štrajka upozorenja, Gospodarsko-socijalnom vijeću poslan je zahtjev za novi postupak mirenja, iako s Markova trga ne dolaze nimalo pomirljivi tonovi.

Za zajednički stol sindikati u štrajku i vladajući trebali bi sjesti nakon neugodnih polemika oko broja sudionika u štrajku, oštrih poruka vladajućih o neplaćanju dana provedenog u štrajku, kao i iznošenja kontraargumenata o konstantnom rastu plaća u obrazovanju. Hrvatsko obrazovanje koje nosi kronične traume hrvatskog društva te nesaniране posljedice nerealiziranih ili loše realiziranih reformi, očekuje neizvjesno školsko proljeće ispunjeno razmiricama između školskih sindikata i vladajućih. Predsjednik školskog sindikata Preporod Željko Stipić za Novosti kaže da sindikati ne misle stati dok 'nepravda prema obrazovnoj vertikali, od osnovnih škola do instituta, ne bude ispravljena'.

— Nismo očekivali oštru reakciju Andreja Plenkovića, ali upravo je takvom akcijom pokazana bezobzirnost koju je već jednom pokazivala Vlada s kojom se oni ne vole uspoređivati, ona ZORANA MILANOVIĆA 2015. godine. Događa se zastrašivanje Vlade u namjeri da slomi štrajk. Prema našim podacima, u jednodnevnom štrajku je bilo 37.000 zaposlenih i smatram da je među njima bilo barem 10.000 djelatnika koji nisu članovi sindikata. Čak i da su podaci vladajućih točni, a nisu točni, to bi ipak bila respektabilna brojka od 25.000 ljudi. Reagiramo na nepravdu. U situaciji kad su svima rasle plaće, stvorena je nepravda s kojom se mi koji radimo u odgoju i obrazovanju ne želimo pomiriti. Nismo zadovoljni kako smo prošli u razdiobi koeficijenata i nastavljamo se boriti i da naši koeficijenti ne budu najniži pri usporedbi stručne spreme i važnosti našeg posla u javnim službama. Premijer je pozvao na dijalog, a mi šaljem poruke da smo na dijalog uvijek spremni – navodi Stipić.

■ Paulina Arbutina

Slobodno nadite
kvalificiraniju osobu – dr.
Dario Nakić (HDZ) (Foto:
Duško Jaramaz/PIXSELL)

Ohrabrujuća presuda

Županijski sud u Zagrebu donio je nepravomoćnu presudu prema kojoj je Zaklada za pravnu kulturu Ordo Iuris diskriminirala i uznemiravala LGBTIQ osobe i njihove obitelji?

Presuda jasno potvrđuje da je sadržaj peticije Zaklade Ordo Iuris bio diskriminatoran prema LGBTIQ osobama i njihovim obiteljima. Sud je utvrdio da je u peticiji korišten jezik kojim je implicirana moralna inferiornost istospolnih parova, širene znanstveno neutemeljene tvrdnje o štetnosti posvojenja djece u LGBTIQ obiteljima, pozivano na isključivanje takvih obitelji iz društva te stvarano neprijateljsko okruženje prema njima. Nadalje, korišteni izrazi poput 'zaštitimo djecu od homo-posvajanja' i tvrdnje da istospolni parovi predstavljaju prijetnju moralu i dobiti djece, predstavljaju otvoren poziv na društvenu stigmatizaciju. Sve to nadilazi granice slobode izražavanja i prelazi u govor mržnje, kako je to sud i utvrdio.

Što je sud naložio?

Sud je Zakladi Ordo Iuris naložio da ukloni web stranicu i sav diskriminirajući sadržaj u roku od osam dana. Također je zabranio svaku buduću objavu sadržaja kojim bi LGBTIQ osobe i njihove obitelji bile diskriminirane ili uznemiravane. Presudom je određeno da Zaklada o svom trošku mora objaviti ovu presudu u web izdanjima Jutarnjeg i Večernjeg lista, kako bi se informirala šira javnost.

Što su Dugine obitelji time postigle?

Ovom presudom još jednom smo pokazali da diskriminacija prema nama nije samo društveno štetna, već i pravno zabranjena. Proteklih godina Dugine obitelji uspjele su dobiti više važnih presuda kojima su jasno potvrđena naša prava – od prava na udomiteljstvo, preko mogućnosti pristupa sustavu posvojenja, pa do ovog slučaja borbe protiv javne diskriminacije. Iako je borba često iscrpljujuća, ovakvim presudama šalju se snažne poruke da nećemo šutjeti i da u ovoj zemlji ima prostora za sve obitelji. One jačaju povjerenje LGBTIQ osoba u pravni sustav, ali i šalju upozorenje onima koji misle da je sloboda govora opravdanje za širenje mržnje.

Koliko je još borbe pred vama za osnovna prava LGBTIQ obitelji?

I dalje nas čeka mnogo borbe, na sudovima, u svakodnevnom životu, obrazovanju, zdravstvu, javnom prostoru... Iako postoje presude koje jamče prava životnim partnerima, u praksi se susrećemo s preprekama i potrebom za novim tužbama, primjerice kod posvojenja. LGBTIQ obitelji često su nevidljive i diskriminirane, a ultrakonzervativne skupine pokušavaju ograničiti već stečena prava. No ohrabruje nas što ispitivanja javnog mnijenja pokazuju da podrška duginim obiteljima u društvu raste.

■ Mirna Jasić Gašić

Nediplomatska diplomatkinja

Jelena Milić, bivša
ambasadorica Srbije (Foto:
Slavko Midžor/PIXSELL)

Umjesto da djeluje kao diplomat Srbije u Hrvatskoj, ambasadorica Jelena Milić dobar dio svog poslanja shvatila je kao postupanje štetno za Srbiju i Hrvatsku, kao i za njihove međusobne odnose, komentirao je opoziv Milorad Pupovac

NAKON nekoliko incidenata došao je kraj rada ambasadorice Srbije u Hrvatskoj JELENE MILIĆ. Ukazom predsjednika ALEKSANDRA VUČIĆA opozvana je s te dužnosti, što je objavljeno u Službenom glasniku Republike Srbije.

Opoziv ambasadorice komentirao je saborski zastupnik i predsjednik SDSS-a MILORAD PUPOVAC koji je ustvrdio da su 'odnosi između Hrvatske i Srbije ključni ne samo za odnose između bivših jugoslavenskih država, nego i za prostor jugoistoka Europe te da su za tu vrstu odnosa neophodni umješni, profesionalni i najdiplomatičniji mogući diplomati'.

— Kad to nije slučaj i kad se diplomacija pretvara u nediplomatsko ponašanje, onda je očito rješenje – opoziv koji je učinio predsjednik Republike Srbije. Ambasadorica Milić, umjesto da djeluje kao diplomat svoje zemlje u Hrvatskoj, dobar dio svog poslanja shvatila je kao nediplomatsko djelovanje i nediplomatsko postupanje, reklo bi se sasvim neuobičajeno i štetno za Srbiju i Hrvatsku i za njihove međusobne odnose. U krajnjoj liniji štetno i za samu diplomaciju kao profesiju. Štetnu za srpsku i za hrvatsku zajednicu – kazao je Pupovac.

— Nisu nam poznati razlozi za taj opoziv. Možemo pretpostaviti da se barem dio razloga svodi na neuobičajene javne istupe dosadašnje ambasadorice Srbije. U nekoliko navrata su njezini istupi u većoj mjeri pridonosili nerazumijevanju negoli razumijeva-

nju i uspostavi novih kanala komunikacije između vlada Srbije i Hrvatske te između predstavnika srpske manjine u Hrvatskoj i Republike Srbije – smatra bivši diplomat BOŽO KOVAČEVIĆ.

— Možemo reći da su njezini javni istupi u posljednjih nekoliko mjeseci bili neuobičajeni sa stajališta normalne diplomatske prakse. Iskusni karijerni diplomati, ako se već nadu u prilici da javno istupaju, redovito će svoju komunikaciju svesti na iznošenje službenih stajališta svoje vlade. Komuniciranje dnevno-političkih zbivanja i medijskih napisa ne spada u dnevni posao diplomata. Mislim da se ti tzv. kiksevi mogu pripisati ipak nedostatku diplomatskog iskustva – ocijenio je Božo Kovačević.

Iako razlozi opoziva službeno nisu navedeni, opoziv ambasadorice Milić dogodio se samo nekoliko dana nakon njenog demonstrativnog napuštanja Konferencije o zaštiti prava hrvatske nacionalne manjine u Srbiji i srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj, skupa srpske i hrvatske nacionalne manjine koje su posljednjih godina predstavljale mostove nade i suradnje. Ambasadorica Jelena Milić imala je potrebu komentirati izjavu JASNE VOJNIĆ, predstavnice hrvatske manjine u Srbiji, koja je ustanovila da državni vrh Srbije širi govor mržnje prema hrvatskoj zajednici u toj zemlji.

Napustila je i božićni prijem Srpskog narodnog vijeća kad joj je zasmetao aplauz čelnika SNV-a pročitano pismu filmaša JASMINKE PETROVIĆ i RADOVOJA RAŠE ANDRIĆA, dobitnika nagrade Svetozar Pribičević koji su u svojoj zahvali spomenuli 'mlade u Srbiji koji nas ovih dana uče kako se leti i kako se svijetli'. Nakon tog incidenta, Jelena

Milić, bez prethodnog diplomatskog iskustva, izgubila je diplomatsko tlo pod nogama i otpočela polemike po društvenim mrežama tonom koji nije bio svojstven ne samo diplomatskom koru, nego i nevladinim organizacijama iz kojih je potekla prije nego što je temeljito promijenila svjetonazor.

Milorad Pupovac nada se da nećemo dugo čekati 'da dođe netko tko će na dostojan način predstavljati i diplomatsku profesiju i na dostojan način predstavljati Republiku Srbiju jer je ambasada prvi kontakt i za Srbe u Hrvatskoj sa Srbijom'.

■ P. Arbutina

Autohtona kozmetika

SRPSKA zajednica u Primorsko-goranskoj županiji, prema najavljenim izmjenama Statuta, postat će autohtona nacionalna manjina i steći status kakav je dosad uživala samo talijanska zajednica. Bit će to svojevrsna utjeha nakon gubitka uloge u izvršnoj vlasti s pozicije zamjenika župana iz redova srpske zajednice, izgubljenog nakon rezultata posljednjeg popisa stanovništva i pada ispod pet posto udjela u ukupnom stanovništvu županije.

Osim priznanja autohtonosti, srpskoj zajednici bit će osiguran i po jedan predstavnik u Skupštini Primorsko-goranske županije. Ipak, navedene izmjene u vidu autohtonosti i statusa 'jedan od 44' zastupnika u županijskoj skupštini, u praktičnom društvenom životu tek su kozmetičke jer SDP kao najjača politička snaga na području županije ima praksu na svoje izborne liste uvrštavati pripadnike srpske zajednice. Od SDP-a s prostora na kojem se hvali svojom multikulturalnošću, očekivalo se svakako više, barem na razini Bjelovarsko-bilogorske županije koju vodi HDZ-ov MARKO MARUŠIĆ. Tamo su najbrojniji nacionalnim manjinama, češkoj i srpskoj, u Statutu priznata mjesta zamjenika župana iako im je broj pao ispod zagarantiranih pet posto, kako je utvrđeno Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina. U multikulturalnoj Primorsko-goranskoj županiji nisu uvidjeli potrebu ni simboliku u zadržavanju uloge zamjenika župana iz srpskih redova.

Sadašnji, a i posljednji srpski dožupan PETAR MAMULA (SDP), kojeg je podržao i SDSS, zaključuje da su priznanje autohtonosti i garant za jednog srpskog vijećnika simbolični te da se na zadržavanju mjesta u izvršnoj vlasti na županijskoj razini nije dovoljno zajednički politički radilo i lobiralo. S druge strane, ipak ima i pozitivnih riječi. — Priznaje nam se autohtonost kao i Talijanima koji je uživaju dugi niz godina. Autohtonost nam je dosad jedino bila priznata na području Vrbovskog. Na području županije jedino su bili autohtoni Talijani. U praksi je to svojevrsno priznanje da smo na ovim našim prostorima 400 godina, da smo na neki način u potpunosti integrirani u zajednicu, u društvo u kojem živimo – rekao je Petar Mamula, zamjenik župana iz srpskih redova. ■ P. A.

FRAGMENTI GRADA

Budimo poduzetni

NASLOV ovog tjednog fragmenta ujedno je i naslov jedne lekcije za Treći razred osnovne škole u udžbeniku 'Istražujemo naš svijet 3'. Poznati su i često aplicirani koncepti kritičke analize diskursa koji nam pokazuju kako su školski udžbenici među najzanimljivijim materijalima za istraživanja kada želimo detektirati neke temeljne ideološke smjernice u nekom društvu i njegovom povijesnom vremenu te steći uvide o agitpropovskim politikama indoktrinacije najmlađih nam umova. Kritička analiza diskursa, na primjer, dekonstruira znakovite metafore, alegorije i parabole u školskim udžbenicima koje su u funkciji konotativnog konstruiranja imaginarnih predstava o etničkom identitetu, državi i njenom teritoriju, općenito su u misiji ideološkog kreiranja osjećaja pripadnosti nacionalnom korpusu. To je recimo slučaj onda kada se piše o 'našim šumama kao plućima naroda', ili kada se autoceste na teritoriju vlastite države – bez obzira na to jesu li one u vlasništvu iste te države ili nisu – opisuju kao 'vene nacije'.

Aktualni školsko-obrazovni kurikulumi u ideološkom smislu dominantno su oblikovani na konzervativnom sjecištu nacionalno-konfesionalnog, to jest etničko-religijskog i ekonomsko-libertarijanskog, u svrhu promicanja kapitalističke kulture poduzetništva, menadžerstva i srodnih vrijednosti. Kao krajnji ideal na tako oblikovanom horizontu ideologije, pomalja se lik nacionalno osviještenog malog Hrvata katolika, koji je usto opremljen poduzetničkim vještinama neophodnim kako bi se preživjelo u surovim uvjetima kapitalističkog svijeta. Tragom navedenog, lekcija 'Budimo poduzetni' uči ovdašnje devetogodišnjake da je poduzetnik 'marljiv, uporan i pripremljen', to je osoba koja ima 'zamisao kako zaraditi novac', ali 'na početku ne može biti siguran da će uspjeti ostvariti planiranu dobit'. Zato je male školare potrebno već u djetinjstvu obučiti kako da pripreme poslovni plan, recimo kako da zarade novac prodajom keksa na školskom sajmu. No poduzetnici su i nešto više, uči mališane lekcija u nastavku. To su 'ustrajne i marljive osobe koje svojim radom koriste zajednici u kojoj žive', one 'pomažu potrebima u zajednici'.

Ovo zadnje apostrofiramo s posebnim zanimanjem jer očito se, u kontekstu vrijednosti aktualne ideologije, komunitarne aktivnosti podvode ideji poduzetništva. Ništa više vrijednosti kolektivnog društvenog organiziranja s ciljem pokušaja rješavanja zajedničkih nam problema. Ne, sada je ideal oblikovati mlade umove razmišljanjima kako je pojedinačna, individualna poslovna inicijativa uzoriti način odnošenja spram općih društvenih izazova. Ne kako smo zajedničkim radom i kolektivnim naporima pronašli načine da riješimo neku izazovnu situaciju, već tko je među nama oblikovao i proveo najbolju poduzetničku zamisao, te je tako stekao status lidera.

■ Hajrudin Hromadžić

ANA RAJKOVIĆ PEJIĆ

Radnici su odlazak na more doživljavali kao svoje pravo

Socijalističke su vlasti godišnji odmor shvaćale kao važan element u kreiranju novog načina života. Ovo je bilo povezano s ulogom odmora u povećanju radne produktivnosti, ali i poboljšanja zdravstvenog stanja i sposobnosti radnika. Već od kraja 1960-ih radnici odlazak na more nisu doživljavali kao praksu isključivo privilegiranih klasa

ANA RAJKOVIĆ PEJIĆ povjesničarka je i znanstvena suradnica na Hrvatskom institutu za povijest – Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje. Autorica je knjige 'Dugi ženski marš' (DAF, 2021.) koja se bavi položajem radnica i ženskim aktivizmom u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova. Nedavno je objavljena njena nova knjiga 'Plave kute idu na more. Svakodnevnica radnika u Hrvatskoj tijekom druge polovice 20. stoljeća na primjeru tvornice Đuro Đaković' (Durieux, 2024.), o kojoj razgovaramo za Novosti.

U uvodu knjige tvornicu Đuro Đaković opisujete kao giganta koji je 'hranio Brod i izgradio tetkinu kuću', istovremeno posve realnu tvornicu i podosta mitsko mjesto. Kako ste odredili fokus istraživanja i je li se on mijenjao tijekom rada na knjizi? Fokus istraživanja mijenjao se nekoliko puta. Razlog se krije u činjenici da sam naišla na zaista obimnu građu koja me vodila u niz smjerova koji su mi bili zanimljivi. Tako je od prvotne namjere istraživanja načina na koji je tvornica utjecala na svakodnevnicu radnika knjiga rezultirala širom analizom, ne samo toga nego i utjecaja koji su tvornice imale na različite oblike modernizacije, poput stanogradnje, a što je itekako nadilazilo tvorničke, samim time i lokalne okvire, pretvarajući ih u važne društvene gigante od nacionalnog značenja.

Godine 1926. tvornica je dobila prvi veliki posao, izgradnju mosta preko Tise kod Titela. Iako se skoro čitavo stoljeće kalila

slika Đure kao radnog mjesta 'čvrstih muškaraca', od samih početaka u njoj su zapošljavane i žene, a tzv. namještenice tada su bile u posebno lošem položaju. Kakvi su bili radni uvjeti žena u tvornici 1920-ih i 1930-ih?

Da, tvornica je zapošljava i žensku radnu snagu, prije svega namještenice, ali i u pogonu. Reguliranje ženske radne snage bilo je normirano tvorničkim Pravilima mirovinske ustanove za namještenike, prema kojima su se namještenice mogle zaposliti samo u slučaju da nisu udane. Štoviše, udajom bi gubile posao, ali i pravo na mirovinu. Što se tiče žena u pogonu, one su često za isti posao bile znatno manje plaćene od radnika.

'Nesocijalističke rabote'

U prva dva desetljeća rada zabilježeno je više štrajkova. Koji su bili najznačajniji štrajkovi tog perioda i što je njima izborneno?

Među najznačajnijim štrajkovima svakako bih istaknula onaj iz 1922., koji je bio obilježen sindikalnim sukobima, što je u konačnici utjecalo i na neispunjenje radničkih zahtjeva, a koji su se odnosili na uspostavu državne uprave nad tvornicom i na protivljenje radu na akorde. Neovisno o tome, taj je štrajk iznimno značajan zbog odraza na nacionalnoj razini jer se radilo o jednom od najvećih štrajkova nakon proglašenja Zakona o zaštiti države. Također, vrlo je značajan štrajk iz 1935. koji je pokrenut jer je uprava odbijala prihvatiti novi tarifni ugovor. Tijekom ovog štrajka podršku radnicima su

pružili i seljaci iz okolnih sela donoseći im hranu. Za razliku od prethodnog, radnici su ovim štrajkom uspjeli izboriti sklapanje ugovora kojim su se regulirale njihove plaće.

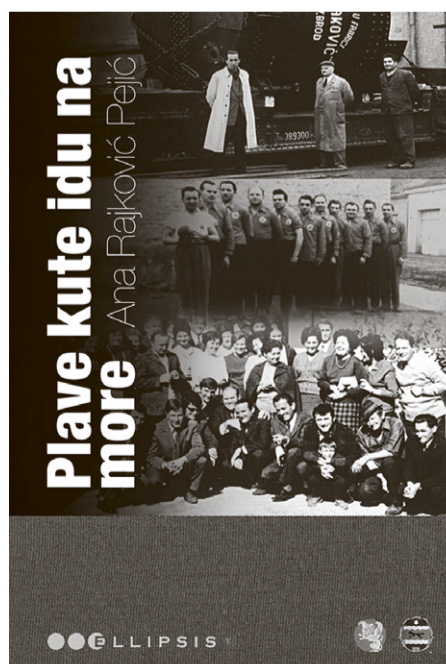
Obnovi tvornice pristupilo se odmah nakon oslobođenja u maju 1945. godine. U ranijem periodu odlazak na godišnji odmor smatran je 'opasnim presedanom' – kako se politika prema godišnjem odmoru mijenja u socijalističkoj Jugoslaviji?

U vezi odnosa prema godišnjim odmorima došlo je od velikog zaokreta. Naime, socijalističke su vlasti praksu odlaska na godišnje odmore, kao i općenito odnosa prema slobodnom vremenu, shvaćale kao važan

element u kreiranju novog načina života. Ovo je bilo usko povezano s ulogom odmora u povećanju radne produktivnosti, ali i s načinom shvaćanja odmora kao neizostavnog dijela poboljšanja zdravstvenog stanja i sposobnosti radnika. Na tom tragu, mogućnost odlaska na godišnji odmor smatrala se i odrazom društvenog standarda. Ta je politika urodila plodom jer su radnici već od kraja 1960-ih odlazak na more doživljavali kao svoje pravo, a ne više kao praksu isključivo privilegiranih društvenih klasa. Pritom su veliku ulogu odigrali odbori za odmor i rekreaciju koji su prvotno osnivani u tvornicama, a čiju su ulogu kasnije preuzeli OSIZ-i (osnovne samoupravne interesne zajednice).

Prvi bife u Đuri otvoren je 1955., a u knjizi se dotičete preopterećenosti radnica i radnika u kuhinji, kao i radničkog (ne) zadovoljstva kvalitetom obroka. Koji su bili glavni problemi, a koji uspjesi organiziranja radničke prehrane u Đuri?

Pitanje prehrane bilo je izrazito važno jer se polazilo od teze da samo 'uhranjen radnik' može izvršiti svoje radne obaveze. Na tom tragu, pitanju prehrane pristupilo se vrlo sistematično i ozbiljno. Najveći uspjeh u tom okviru zasigurno je osnivanje tvorničkog restorana 1962., čija je osnovna zadaća bila pripremanje i prodaja toplih obroka i hladnih jela, ali i prodaja 'duvanskih preradevina i šibica'. Uspjeh radničke prehrane očituje se u činjenici da je u ovom periodu na godišnjoj razini bilo podijeljeno oko 330 tisuća obroka, dok se na dnevnoj razini pripremalo oko 35 tisuća obroka, pa je tako došlo i do otvaranja dodatnih restorana i do moderniziranja kuhinje. Što se tiče problema, oni su

bili posebno izraženi kod radnika u kuhinji koji su se žalili na ponašanje radnika prilikom podjele hrane. Posebno su se isticale pojave poput nediscipline prilikom podjele obroka, ali i razbijanje pribora za jelo i sl. S druge strane, radnici su se žalili na sporost pri posluživanju hrane, kao i na kvalitetu obroka. Valja istaknuti da se nezadovoljstvo javljalo paralelno s rastom standarda, pa su tako i zahtjevi s vremenom postajali sve veći u odnosu na razdoblje kada se posluživalo samo pecivo i pivo.

Analizirate i pojave koje dobivaju etiketu 'nesocijalistički', radnička ponašanja koja se sankcionira, poput lažnih bolovanja i alkoholizma. Zanimljiv je primjer objave fotografija tzv. navijača, radnika koju su imali tendenciju ranije otići s posla. Na koje se sve načine pokušavalo suzbiti i mijenjati takva ponašanja radnika?

Poduzeća su oko toga razvijala različite taktike. Jedna od prvih bila je objavljivanje imena radnika, putem tvorničkih novina, koji su kasnili na posao. Međutim, to nije posebno urodilo plodom, kao ni objavljivanje fotografija na kojima radnici za vrijeme radnog vremena spavaju ili pak čekaju pred kapijom kraj radnog vremena. Te poteškoće nikada nisu prevladane unatoč tome što se na njih stalno ukazivalo zbog njihovog utjecaja na smanjenje produktivnosti tvornica. Da su te 'nesocijalističke rabote', kako su se nazivale, predstavljale konstantu svjedoči i rečenica iz tvorničkih novina, a prema kojoj već i vrapci znaju za probleme s nedisciplinom.

Đurini radnici solidarizirali su se s borbama za oslobođenje od kolonijalizma diljem svijeta, naročito s Palestincima i nizom afričkih zemalja. U knjizi navodite da je 1978. u Đuri prikupljeno 9.804.600 dinara pomoći za Palestinsku oslobodilačku organizaciju, najveći iznos dotad prikupljen u jednom radničkom kolektivu. Bilježite i novogodišnju želju mehaničara Željka Tijana koji u 1986. želi 'više kruha gladnima Afrike', kao i radnice Jelice Gajger koja iskazuje svoju podršku koncertu za djecu u Etiopiji. Kako se takva solidarna praksa u tvornici inicirala i organizirala?

Većina je tih praksi inicirana u sindikalnim okvirima u kojima je postojala komisija za međunarodne odnose. To je vidljivo prema dopisu koji je komisija uputila krajem ožujka 1966. općinskim sindikalnim vijećima u kojemu se navodi kako narod Južnog Vijetnama vodi herojsku bitku protiv kolonijalizma, pozvavši pritom na solidarnost jugoslavenskih radnika u smislu prikupljanja sredstava za lijekove protiv malarije. Slijedom toga se i putem tvorničkog tiska pozivalo radnike na pružanje moralne i materijalne potpore svim 'porobljenim narodima' u njihovim borbama za neovisnost. Stoga su u tvornicama često organizirani prosvjedi potpore, poput onoga iz 1973., kada su radnici Đure Đakovića pružili potporu čileanskom narodu i ALLENDEU kojega je srušila čileanska vojna hunta.

Od zdravlja do poezije

Značajno je i dugogodišnje postojanje Zdravstvene stanice u tvornici. Što je sve pokrivala zdravstvena zaštita radnika i kako se paleta zdravstvenih usluga razvijala kroz vrijeme?

Kada je 1955. osnovana zdravstvena stanica u Đuri, bila je manje-više orijentirana na sprječavanje ozljeda na radu. S vremenom su se

njezine usluge znatno širile, a uključivale su dijagnostičke, stomatološke i laboratorijske preglede. Tomu u prilog ide i činjenica da su se u njoj zapošljavali farmaceuti, stomatolozi, psiholozi i laboratorijski inženjeri. Možda najbolje o tome govori izjava jedne od tadašnjih radnica koja je kazala da se svaki pregled mogao obaviti tijekom radnog vremena, pa nije postojala potreba izlaska iz kruga tvornice radi posjeta liječniku.

Vratimo se još malo na položaj žena u tvornici. Tvornički tisak 1970-ih za pitanja koja se tiču žena navodi da nisu samo ženska, već da se njima treba baviti šira društvena zajednica, a anketa iz 1971.

Osnovna zadaća tvorničkog restorana u Đuri, osnovanog 1962., bila je pripremanje i prodaja toplih obroka i hladnih jela, ali i prodaja 'duvanskih prerađevina i šibica'. U ovom se periodu na dnevnoj razini pripremalo oko 35 tisuća obroka

među ženama, koje čine 15 posto radne snage u Đuri, otkriva da se većina osjećala neravnopravno na radnom mjestu. Koji su bili problemi koje su radnice isticale? Glavni problem koji su radnice isticale bio je vezan uz njihovu dvostruku opterećenost. Isticale su da žene obavljaju niz poslova, ali da istovremeno obavljaju i najveći dio kućanskih poslova. Ovdje se radi o onome što CHIARA BONFIGLIOLI naziva ugovornim odnosom majke radnice. Upravo u navedenom je i jedna od radnica vidjela problem slabe zastupljenosti žena u vodećim strukturama, ističući da je ženi teško odvojiti slobodno vrijeme kada je kod kuće nakon završenog rada čekaju nove obaveze.

Pod Đurom je od 1961. bilo odmaralište u Trogiru, a radnici su osim na ljetovanja išli na zimovanja i na razne izlete tijekom godine. Što je u osiguravanju godišnjeg odmora za radnike funkcioniralo dobro, a koje su bile poteškoće, zamjerke?

Što se tiče dobrih strana, tu svakako možemo navesti dostupnost različitih oblika odmora, od godišnjih odmora do izleta i zimovanja, koji su bili itekako cjenovno pristupačni. Valja reći i da se tijekom godišnjeg odmora vodilo računa o tome da radnici budu aktivni. Tako je OSIZ za odmor i rekreaciju organizirao niz aktivnosti, od škole skijanja do različitih oblika sportskih natjecanja. Određene poteškoće bile su vidljive tijekom prijava, posebno za zimovanje, kada se članovima OSIZ-a predbacivalo da primaju prijave 'preko reda' ili poznanstva. Ozbiljnije poteškoće su se javile od sredine 1980-ih, kada zbog cjelokupne ekonomske situacije radnici sve češće odlučuju ostati kod kuće ili provoditi godišnji odmor u sportsko-rekreacijskom centru Migalovci koji je poduzeće izgradilo nedaleko od Slavonskog Broda.

Prva zbirka radničke poezije 'Mi budimo jutro' objavljena je 1982. i literarni je prvijenac Đurine biblioteke. U tvornici su održavane slikarske izložbe, postojao je bibliobus, u specijalnim vozilima za vrijeme radnog vremena puštana je muzika... Kako se na kulturnom polju ogledala uloga radnika kao primatelja i stvaratelja, što se sve radilo u tvornici po pitanju kulture?

Iako se radilo o poduzeću teške industrije, bilo mi je vrlo zanimljivo otkriti kako su kulturne prakse bile itekako zastupljene. Kako mi je rekao jedan od voditelja OSIZ-a za kulturu, jedan od razloga je bio taj što se razvoj kulture u poduzeću nametnuo kao neizostavni dio šireg plana rada, vezan uz produktivnost i viši dohodak radnika. Istaknula bih rad Radničko-kulturnog umjetničkog društva Đuro Đaković koji je uključivao niz sekcija, od likovne i književne do folklorne. Kroz to društvo radnici su bili primatelji kulturnih praksi, ali i organizirali izložbe vlastitih djela pod vodstvom akademskog slikara PREDRAGA GOLLA, izdavali vlastita književna djela itd.

Kakvi su bili vaši radni uvjeti dok ste pisali ovu knjigu? Postoji li sustavna podrška i poticaj za rad na ovakvim istraživanjima?

Bez povoljnih radnih uvjeta gotovo je nemoguće istražiti ovako složeno i obimno područje. Što se tiče poticaja, oni dolaze ponajprije iz osobne znanstvene znatiželje, jer područje mog interesa obuhvaća upravo ljude i prakse koji do sada nisu bili predmeti samostalnog istraživačkog područja. Naime, prednost se kod analize poduzeća davala proizvodnim procesima, pa tako istraživanja nisu bila usmjerena prema analizama radničke dokolice i slobodnog vremena. Iako postoje monografije raznih poduzeća, pitanja vezana uz svakodnevicu tvorničkih radnika uvijek su bila zastupljena samo na marginama. ■

У Даљу су, за разлику од
Борова и Вуковара, куће
окренуте према Дунаву

Даљски календар

У појединим селима једва да се нађе једна особа која би могла да носи незваничну титулу локалног хроничара. Међутим, Даљ је нешто друго јер овде људи толико воле своје место, брину се о културном наслеђу и историјским личностима. У њему делује мноштво установа и удружења, као што су Културно-научни центар 'Милутин Миланковић' и Удружење 'Ђорђе Оцић'

КАДА правите причу о неком месту, прво што треба да пронађете јесу саговорници. Свако село има свог локалног хроничара који зна све о њему, почевши, углавном, 'од пре Марије Терезије' па до данас. У случају села у Хрватској која насељавају Срби, да ли у већини или у мањем броју, када кажемо 'од пре Марије Терезије' не мислимо само на устаљени фразем, већ и на потпуно легитимну прилошку ознаку за време, јер је општепозната чињеница да је управо она насељавала Србе на помегу подручја.

У појединим селима једва да се нађе једна особа која би могла да носи незваничну титулу локалног хроничара. Међутим, Даљ је нешто друго. Када смо одлучили да пишемо о овом месту, унапред смо знали на кога све можемо да рачунамо јер овде људи толико воле своје

место, развијају културну понуду, брину се о културном наслеђу и историјским личностима.

Када причамо о историјату Даља, не знамо да ли је важније више се осврнути на праисторијски део, римски период, средњи век, барок и сецесију, индустријски период или 20. век, па ћемо кренути редом, од свега помало. Сада долазимо до нашег даљског хроничара, вероватно најмлађег којег ћемо имати у мини серијалу чланака о местима источне Славоније и западног Срема, доктора Александра Илинчића. Разговор са њим је изгледао као форма тематског подкаста у којем је наш саговорник готово сат времена причао о историјату овог подунавског места.

Налази из Даља могу се испратити још из млађег каменог доба, а провлаче се кроз читав праисторијски период, антику и средњи век. Ископавања су узела

маха када су на сцену ступили мештани који су се археологијом почели бавити из хобија. Било је то уочи Првог светског рата, таман када су на врхунцу била и велика археолошка ископавања широм света.

— У неком моменту је завладао вид археолошке грознице. Тада се развијала и египтологија, па је у том периоду то био и неки вид моде. Паралелно се развило и тржиште налаза, мимо закона и оквира, па је власт то покушала да регулише тако што је у Даљ послала поверенике из Археолошког музеја из Загреба који су били задужени за прикупљање налаза од сељака. Сељаци нису знали шта да раде са њима јер је требало доста времена да прође од ископавања до тога да артефакт заврши у музеју, а у том периоду се појавило много њих који су покушавали на томе да зараде. Било је чак и тужби и полицијских реакција, доста

је ствари завршило у различитим музејима, попут Археолошког у Загребу и осјечког музеја, а најпознатији 'Златни налаз' је завршио у музеју у Берлину и нестало током Другог светског рата. Најпрепознатљивији налаз је 'Даљски идол' који датира из бронзаног времена. Један аскос из Даља, из гвозденог доба, страдао је током земљотреса у Загребу — истиче др Илинчић.

Био је даљски Теутобургиум због Дунава граница између римскихседа и Бачке, где никада није заживела њихова владавина. Место је функционисало као војно-одбрамбена утврда, а пружала се и цеста из Мурсе (садашњи Осијек), која је ишла дубље из Паноније према Срему. Највише налаза из овог периода нађено је код некадашње циглане. Модерна струја предака данашњих становника Даља датира из времена након одласка Турака, када је село било готово пусто.

— Према попису из 1697. године у селу је било 46 кућа, искључиво српских јер је било становништва које се вратило из ритова, а почела је да долази и чарнојевићевска струја са југа која се стапа са староседеоцима. У том периоду се, у наредних неколико деценија, уз православно, појављује и католичко становништво, а доласком Хабзбуршке Монархије село постаје све више мултинационално – појашњава наш саговорник насељавање предака данашњих становника у Даљу.

Пошто континуитет живота на подручју данашњег Даља датира још од предисторијског времена, Даљ је постепено постао и средиште друштвеног и културног живота у свом микро региону. Како су се с временом мењале културе и цивилизације, тако су настављале да делују на темељима које су поставили претходници. Још за време римске владавине класификован је као ‘опидум’ односно ‘трговиште’, а за време турске владавине као ‘паланка’.

Данашња црква, Храм светог Димитрија, иначе највећи православни храм у Хрватској, саграђена је 1799. године на месту где је била црква брвнара, а уз стару цркву је постојало и нешто што би се данас могло назвати основном школом. Године 1732. отворена је и гимназија, која је у том периоду постојала још у Сремским Карловцима. Тадашња гимназија означила је почетак даљског средњошколства, јер и данас постоји Средња школа Даљ.

Даљ је омеђен Дунавом и брдом које се назива Даљска планина. Многи Даљци данас имају викендице и винограде у Даљској планини, где се налази и манастир Успења Пресвете Богородице. Занимљиво је да су у Даљу куће окренуте према Дунаву, за разлику од Борова и Вуковара, где су окренуте од Дунава према селу. Разлог томе је што преко Дунава постоје речне аде које су некада спадале под Даљ, тако да Дунав није био граница него је, условно речено, пролазила кроз место.

Вероватно најпознатија кућа на дунавском шеталишту па и у целом Даљу је она породице Миланковић. Немогуће је причати о овом месту, а да се не спомене његов најславнији становник Милутин Миланковић. Данас се у тој кући налази Културно-научни центар (кнц) који носи назив по светски признатом научнику, а основан је као установа у култури 2009. године.

— Још 2008. смо у организацији Српске академије наука и уметности и уз подршку Општине Ердут и СКД-а Просвјета организовали први међународни научни скуп посвећен Милутину Миланковићу, а наредне године је основан кнц са задатком да се брине о опремању Милутинове родне куће, простора где се налази стална поставка о његовом животу и делу, да прима посетиоце и да их упознаје са Миланковићем. Посебну пажњу обраћамо на едукацију младих људи и студената јер Милутин Миланковић још нема у школском систему. Организујемо научне скупове, предавања и трибине, а шири контекст је и организовање дешавања везаних за ширу друштвену заједницу, као што су књижевне вечери, предавања, радионице, ликовне колоније, гастрономске вечери, музичке вечери и представљање пројеката – прича Ђорђе Нешић, управник кнц-а ‘Милутин Миланковић’.

Иако се не бави природним наукама, Нешић се с временом искристалисао у једног од највећих познаваоца Миланковићевог живота и дела. Један од највећих живућих српских песника, и сам особа коју ће памтити будуће генерације, често учи децу како је Миланковић некада

живео и стварао. Данас у Даљ долазе и научници који на неки начин, кроз научни план, настављају оно што је Миланковић давно започео. Нажалост, од хрватских научника се данас Миланковићем не бави готово нико.

— Нешто мало га проучавају метеоролози, али то не можемо назвати научним тумачењем Миланковићевог дела. Велика већина научника долази из Србије. Од страних је најистакнутији Андре Берже из Белгије, а они који овде дођу углавном су упознати са утицајем Милутина Миланковића и одушевљени оним што виде, јер се он овде тумачи на атрактиван, интерактиван и прихватљив начин – закључује Нешић, који је ове године изабран за иностраног члана Академије наука и умјетности Републике Српске.

Миланковић је био познат још за свог живота, признат је од бројних светских научника и институција попут НАСА-е, али у свом Даљу нема улицу. Једно од капиталних дела у издању кнц-а је ‘Улица Милутина Миланковића’ чији је аутор још један рођени Даљац, доцент СРЂАН ОРСИЋ, асистент на Одсеку за српску књижевност Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду.

— Иако је животним путем био подједнако, а временски чак и дуже, Бечлија и Београђанин, Миланковић је својом одлуком увек остао Даљац, и само је за пут у Даљ говорио, одакле год кретао и ма где да се враћао, ‘идем кући’. Књига је, наравно, насловљена с предумишљајем, да би, као само једно у низу сведочанстава о ванредности овог генија у свим оквирима, по оном по коме се зову звезде и планете, најзад назвали и улицу у којој је рођен или, још боље, даљску дунавску обалу коју је, као скринсејвер својих великих и свестраних мисли, са собом увек и свуда носио – истиче Орсић.

Велики део живота у Даљу, од 1863. па до 1879. године, провео је и родоначелник српског реализма ЈАКОВ ИГЊАТОВИЋ. — Игњатовић је, сада то поуздано знамо, проживео у Даљу петнаест и по година, од 1863. до 1879, више него игде другде, у родној Сентадереји, Пешти или Новом Саду. У Даљу је објавио романе ‘Чудан свет’, ‘Трпен спасен’, ‘Васа Решпект’ и ‘Вечити младожења’, те приповетке ‘Пијанац’, ‘Увео листак’, ‘Зазидани несудјеник’ и ‘Вечера на пароброду’, написавши тада и многа тек касније штампана дела. Такође, у Даљу је почео и са писањем својих ‘Мемоара’, а из Даља је објавио и мноштво разнородних текстова, дописа и коментара у бројним новинама и часописима – каже Срђан Орсић, који је аутор и књиге ‘Јашин осмејак: смех у приповеткама Јакова Игњатовића’.

Наш саговорник је велики заљубљеник у спорт, а неки га знају и као администратора популарне спортске странице на друштвеним мрежама Опсајд.

Научници који дођу у Културно-научни центар углавном су упознати са утицајем Миланковића и одушевљени оним што виде, јер се он овде тумачи на атрактиван и интерактиван начин – каже Ђорђе Нешић. Миланковић је признат од бројних светских научника и институција, али у свом Даљу још нема улицу

Оцића, напунивши десет година од свог настанка. Позоришне представе, до сада све одржане у дворишту, назване су заједничким именом ‘Драма у авлији’, а прошле године започета је и манифестација за децу и младе ‘И у башти и у машти’, названа по Оцићевој књизи песама за децу, док су пројектом ‘Линије’ обухваћене радионице које су већином засноване на чувању традиционалне баштине. У Дому Оцића основана је и Галерија ‘Олајница’, чиме је проширена могућност за отварање бројних изложби, као и за одржавање манифестација и концерата – каже председница Удружења.

Данас Даљ спада под Општину Ердут, а према последњем попису становништва броји 2.877 становника. Осим споменутих удружења и институција, овде делује још мноштво установа које обогаћују друштвени, културни, али и свакодневни живот у селу. У мору прича из даље или ближе прошлости које сте имали прилику да прочитате у овом чланку, враћамо се у садашњост и доносимо закључак Александра Илинчића: ‘Даљ нема само локални значај, треба да буде познатији и у ширем контексту националне историје.’ ■

Манастир Успења Пресвете Богородице у Даљској планини

Ђорђе Нешић, управник кнц-а ‘Милутин Миланковић’ (Фото: Дубравка Петрић/PIXSELL)

GLAS JOVANKE BROZ

SRPSKI KULTURNI CENTAR ZAGREB

8. — 30. 4. 2025.

Alternativni Berlin

Na parlamentarnim izborima u Njemačkoj stranka Alternative für Deutschland ostvarila je najbolji rezultat do sada, velikim dijelom zahvaljujući antiimigrantskoj retorici. Una Blagojević, Hana Stojić i Miloš Trakilović, pripadnici mlađe generacije kulturnjačke i akademske emigracije s postjugoslavenskog prostora, govore o svojim iskustvima života u drukčijem, desnijem društvu

PIŠE
Kalia
Dimitrova

Istok

Pišem pred kraj tjedna žalosti u Makedoniji, proglašene nakon tragične smrti 59 osoba, od kojih najviše mladih, u požaru koji je izbio u pseudo-diskoteci Pulse u Kočanima, malenu gradu na već opustošenom istoku ove zemlje. Ogroman broj žrtava i ozlijeđenih izravno se povezuje s neodgovornim, kriminalnim i korumpiranim radom lokala, a nastavno na to i institucijā. Kao i u slučaju brojnih drugih 'nesreća' s kojima se moja zemlja suočila u protekle 33 godine, sustavna nebriga, organizirani kriminal, nesposobnost političkih stranaka da upravljaju javnim dobrima i korupcija kao jedini prepoznati *modus operandi*, iz godine u godinu uzimaju sve više života ono malo ljudi koji se još nisu odselili. U ovoj tužnoj atmosferi kolektivnog gubitka, opće dezorijentiranosti i duboke boli i ljutnje, teško je ne predati se mraku. Ipak, naš folklor, ali i dobar dio suvremene kulturne produkcije, uči nas da se pokorimo pred sudbinom, koja počiva na teškoj prošlosti. Možda je tako reproduciraju? KONESKI piše da je rođen u 'zdrobljenom plemenu', a ČAŠULE 'kao da su samo za nas, Makedonce, stvorena sva crnila ovoga vijeka'. Nije mi namjera izvaditi iz konteksta ove citate. Naprotiv. Kako su društvene mreže bile preplavljene ovim narativom, želim upozoriti koliko je defetistički inertno posezanje za 'dokazima' da je masovna smrt, koju su izazvali centri moći, zapravo oličenje našega kolektivnog gena i nesreće. Slika koju dobivamo od nesavjesnih medija i ne-ljudskih algoritama jest da je narod podijeljen, nesolidaran i korumpiran. Lijek je, naravno, da se 'samoraspustimo' jer mi nismo zaslužili državu. Odrasla sam ovdje pa mi je jasno da je ovaj glas nepovjerenja, sumnje u sebe i mržnje kultiviran u nama i kroz odgoj, ali i kroz obrazovanje. Istovremeno, jasno mi je da te pozicije nemoći nisu fiksne. U ovom crnom tjednu vidim zaprepasujuću snagu, ljudskost i solidarnost. Gledam intenzivno omladinsko samoorganiziranje u mnogim gradovima, gledam kako su ljudi otvorili svoje domove za obitelji onih koji se liječe i gledam kako obični čovjek izdvaja dio svojih skromnih mjesečnih prihoda za pomoć sugrađaninu. Kroz suze vidim kako su se mladi vraćali u vatru spasiti druge i kako je vozač Hitne pomoći, ILE GOCEVSKI, 11 puta vozio iz Kočana u Skopje pa, nakon 32 sata rada, legao da se odmori i nikada se nije probudio. Ovo nisu priče izuzetaka. Ovo smo mi. Dok vlast daje sve od sebe da uništi bilo kakav oblik borbe za bolje sutra, dok političke stranke pokušavaju profitirati od naše boli, a naši izabrani zastupnici u Parlamentu uporno šute, ja biram gledati na istok. 'Noć je najtamnija prije svitanja', napisao je IGOR ISAKOVSKI. ♦

(S makedonskoga preveo Ivica Baković)

♦ Neki novi
gastarbajteri

♦ PIŠE
Hana Ćurak

D RUGARICE, jeste li dobro gore?' – stizale su zabrinute poruke iz gradova diljem bivše Jugoslavije nakon što su se snimke policijske brutalnosti na berlinskom osmomartovskom maršu proširile međunarodnim medijima i društvenim mrežama. Javnost kod kuće i u inozemstvu uznemirile su šokantne snimke nasilja nad sudionicima inače mirnih i skromno osiguranih osmomartovskih povorke. Na protestu, koji svake godine okuplja više od tri hiljade žena, djevojčica – među njima mnogo toliko malih da još nisu prohodale – te raznolikih saveznica i saveznika, policija je brutalno intervenirala ubrzo nakon što je, uz velike opstrukcije, povorci dopušteno da krene alternativnom rutom.

Videi prikazuju očito neselektivno udaranje građanki šakama, neprikladno pomjeranje odjeće, prekomjernu upotrebu sile i vriske okupljenih. To za one koji u Berlinu redovno protestuju protiv Njemačke politike ka Palestini nije novost: snimci nasilja nad djecom koja nose palestinska obilježja, snimka privođenja uplakanog i prestrašenog jedanaestogodišnjaka jer je nosio palestinsku zastavu, snimka policajca koji je na berlinskoj glavnoj željezničkoj stanici nasrnuo na ženu u hidžabu tokom mirnog *sit-ina* – obaranjem na tlo, pritiskanjem koljenom između nogu i gušenjem – samo su neke od svakodnevnih slika represije na berlinskim ulicama, koje bez pokrića za većinu svjetske javnosti i dalje vrijede kao oličje slobode i neobičnosti.

Slične prizore protesta i policijskog nasilja gledamo svakodnevno. Sredinom marta, neonacistički marš u dijelu grada Friedrichshain osiguravalo je oko hiljadu i po policajaca, što je ohrabrilo učesnike da se okupe u dosad najvećem broju. Veliki broj protuprosvjednika izašao je na ulice da im se suprotstavi, no policija je, čini se prema snimljenim videima i izjavama prisutnih, najnasilnija bila upravo prema njima.

U berlinskoj svakodnevici značajan je broj osoba zaposlenih u akademiji

Više ne osjećam onu toplinu i pripadnost koje sam ranije vezivala uz ovaj grad. Ideja Berlina, kakvu sam nosila sa sobom, više ne odgovara stvarnosti. Razočaranje je toliko duboko da osjećaj doma koji sam nekada imala jednostavno više ne postoji, govori Una Blagojević

i kulturi s prostora bivše Jugoslavije – onih koji su rođeni neposredno prije ili tokom rata devedesetih. Novosti su razgovarale s nekoliko njih kako bi stekle uvid u to kako mlađa generacija onih koji su se skrasili u Berlinu doživljava historiju koja se pred njima odvija.

Jedna od sugovornica je UNA BLAGOJEVIĆ, istraživačica i doktorska kandidatkinja na Central European Universityju, čiji se rad fokusira na intelektualnu historiju marksističkog humanizma u socijalističkoj Jugoslaviji i kritičku refleksiju grupe Praxis, uz šire zanimanje za društvenu, kulturnu i rodnu povijest Istočne i Srednje Europe. U Berlinu je živjela u više navrata – prvo tokom dodiplomskog studija na Bard College Berlinu (tadašnja ECLA), a najrecentnije od pretprošle godine, kada ga je odlučila učiniti svojim stalnim domom.

— Kada sam se 2023. godine, nakon nekoliko godina izbjivanja, vratila u Berlin – grad koji sam u ranim dvadesetima zavoljela i smatrala svojim drugim domom – doživjela sam veliki šok. *Cancel* kultura i prijetnje isključivanjem – naročito unutar akademskih krugova – stvaraju situaciju u kojoj se ljudi ne usuđuju solidarizirati s Palestincima jer im prijeti profesionalna i društvena diskreditacija. Više ne osjećam onu toplinu i pripadnost koje sam ranije vezivala uz ovaj grad. Ideja Berlina, kakvu sam nosila sa sobom, više ne odgovara stvarnosti. Razočaranje je toliko duboko da osjećaj doma koji sam nekada imala jednostavno više ne postoji – objašnjava nam Una.

U kvartu Friedrichshain, više od posljednjih deset godina živi i radi HANA STOJIĆ, koja je u Berlin došla kao menadžerica prestižnog književnog i prevodilačkog projekta Traduki, da bi danas radila kao terapeutkinja i radnica u oblasti podrške na tržištu rada. Budući da se kroz cijeli svoj život i karijeru na različite načine susretala s temom migracija, pitali smo je šta smatra da je zajedničko svima koji migriraju. — Rekla bih da je faktor iznenađenja zajednički. Bez obzira na to koja je bila motivacija za emigraciju, svi su sa sobom ponijeli svoju sliku o državi u koju dolaze. Međutim, ono što nas je dočekalo bila je stvarnost – ljudi s koji-

ma radim, bilo u kontekstu tržišta rada ili terapije, suočavaju se s određenim fenomenima koji u nekom trenutku postaju prepreke u životu – kaže nam.

Hanin životni put je, kako navodi, u njenoj devetoj godini života doživio slom zbog rata u Bosni i Hercegovini. S porodicom je provela djetinjstvo u izbjeglištvu te se potom vratila u Sarajevo, a nakon toga došla u Berlin.

— Zbog svoje profesije i kasnijeg poslovnog puta, ostala sam u stalnoj razmjeni s njemačkim govornim područjem – ono je postalo okosnica mog identiteta. Njemački jezik sam naučila, savladala i u njemu stasala. Istovremeno, moj materinji bosanski jezik oblikovao je i moj identitet, a dvojezičnost, koja mi je između desete i dvanaeste godine možda djelovala kao nedostatak, s vremenom se pretvorila u temelj mog načina života. Njemački jezik mi nije jednostavno 'dat' – nisam ga dobila, već sam ga stekla trudom i učenjem. Kada ne gledam čašu kao polupraznu, već kao polupunu, vidim da je to bio ujedno i poklon, koji je s vremenom postao neodvojiva činjenica mog postojanja – govori, dodajući da je u Berlin došla svojim izborom.

— Mnogi od nas koji ovdje nismo došli iz ekonomskih razloga napustili smo domove s idejom o pravednijem društvu. I sada, nakon što smo ovdje dovoljno dugo, pitamo se – je li ovo društvo zaista pravednije od onoga koje smo napustili? – zaključuje Hana.

Upravo se pitanje pravednosti pojavljuje kao zajedničko svim našim

Una Blagojević
(Foto: Privatna arhiva)

sugovornicima i sugovornicama. Nekoliko stanica od Hanine terapijske ordinacije nalazi se kw Institute for Contemporary Art, jedna od najvažnijih institucija kulture u gradu. Trenutno se u njoj odvija izložba bosansko-holandskog umjetnika MILOŠA TRAKILOVIĆA. 'Not a Love Song' prva je njegova institucionalna samostalna izložba u Njemačkoj, a donosi instalaciju u kojoj Trakilović koristi umjetnu inteligenciju kako bi istražio jugoslovensku muziku nastalu između pada Berlinskog zida i početka rata u Bosni. AI modeli analiziraju tonske obrasce iz 564 pjesme i ponovo ih komponiraju u zvučnu podlogu ljubavnih pjesama, praćenu generativnim vizualima u distopijskom produkcijskom studiju, ispunjenima jezivim kompozicijama odjeka nadolazećeg rata koje se već na prvo slušanje čine poznatima. Miloš je, kao i Hana, odrastao u izbjeglištvu te potom jedan dio adolescencije proveo u Bosni i Hercegovini. Rođen na Dan Republike 1989. godine, kao dječak je živio u prihvatnom centru u Holandiji s mamom i sestrom. Srednju školu, koju je pohađao u Tuzli, obilježio mu je aktivizam u organizacijama poput Kuća Plamena mira i oKvir. Zahvaljujući njemu 'imam komadiće života u svim bivšim republikama', kako kaže. Smatra da pripada mjestima koje je sam odabrao. Kako lično reflektira na iskustvo migracija? — Jedna od stvari koje su mi najuočljivije jeste kako se vokabular promijenio— riječ 'migracije' danas dominira diskursom, dok je iskustvo izbjeglištva, koje nosi sasvim drugačije političke konotacije, potisnuto. Moje izbjegličko iskustvo oblikovalo je moj život i praksu na mnogo načina, ali ga je kasnije zamijenio terminološki pomak prema 'migrantskoj krizi', što nije isto. Kao dijete, rat nisam mogao kognitivno obuhvatiti već sam ga doživljavao kroz neposredna iskustva, što ga čini teže artikuliranim i uhvatljivim – govori Miloš, čiji je rad izložen u kw galeriji svojevrsni je završetak jednog važnog ciklusa.

— Moji radovi predstavljaju vrstu kartografije tog iskustva, ali ne istražuju samo rat, već i njegove političke i emotivne dimenzije koje se nastavljaju nakon formalnog završetka sukoba. Pitanje koje me uvijek zaokuplja jeste: ko određuje početak i kraj rata? Ko su sile koje oblikuju taj narativ? Ovaj ciklus radova bavi se upravo tim pitanjima – ne samo kroz moju ličnu perspektivu, već i kroz širu prizmu sjećanja, politike i emocija. Na taj način, ono što je za mene intimno postaje i univerzalni dokument iskustva života u sjeni konflikta – objašnjava nam i dodaje:

— Lična dimenzija u mom radu nije samo polazište, već i način da iskustva učinim iskrenima i povežem ih s kolektivnim pamćenjem. Odrastajući u Holandiji, nedostajalo mi je to zajedničko sjećanje, jer sam nosio iskustvo koje tamo nije imalo širi kontekst. Zato ne želim da se moj rad svodi na pojam traume—više me zanima kako sile moći oblikuju narrative, posebno kroz medijsku reprezentaciju rata u Bosni i Hercegovini. Danas se suočavamo s opasnošću univerzalizacije iskustva – pokušava se nametnuti narativ da nas globalni problemi poput klimatskih promjena ili tehnološke eksploatacije sve podjednako ugrožavaju. Upravo zbog toga važno je insistirati na subjektivnim doživljajima i ličnim

Hana Stojić (Foto: Dženat Dreković)

poveznicama, jer nas oni ne razdvajaju, već uvode nijanse, istodobno grade i osjećaj zajedništva – govori Miloš, koji je u Berlin došao prije desetak godina kao student umjetnosti.

— Po prvi put sam imao osjećaj da sam negdje došao svojom voljom, a ne zbog vanjskih okolnosti koje su me tjerale na preseljenje – kaže.

I Miloš i Una i Hana reflektiraju na antifašizam kao posebnu vrijednost u jugoslovenskom ili postjugoslovenskom iskustvu koje nose sa sobom.

— Iz perspektive moje disertacije, posebno mi je zanimljivo kako su u socijalizmu društvena i socijalna pitanja bila nerazdvojiva od pitanja ličnih prava i sloboda, i drago mi je da sve više ljudi naše generacije upravo ovo istražuje. Ljudi su zaista verovali da je moguće spojiti ta dva aspekta. Antifašističke

Miloš Trakilović (Foto: Meinke Klein)

Najbitnija osnova jugoslovenskog iskustva i nasljeđa u međunarodnom kontekstu je upravo iskustvo i ideja antifašizma. Za mene, lično, antifašizam je najbliža politička definicija ljubavi – jasna, potrebna i sve urgentnija, kaže Miloš Trakilović

vrednosti – koje uključuju između ostalog i vrednosti slobode, ljudskih prava, solidarnosti i jednakosti – stalno su bile predmet rasprava među intelektualcima, koji su pokušavali da ih pretoče u praksu i da približe realnost i teoriju i unaprijede ustav u koji su bile inkorporirane. Kada sam se počela baviti Praxisom, pod uticajem historiografije o njemu smatrala sam da je upravo ta grupa predstavljala jedinu relevantnu kritičku masu koja se zalagala za demokratski socijalizam. Sada to više ne mislim – smatram da postoji mnogo drugih vrednih debata i radova koji su ostali u senci zbog prevelikog fokusa na Praxis – govori Una Blagojević.

Odrastajući u Srbiji, kako objašnjava, ljevica je bila uglavnom povezivana sa Socijalističkom partijom Srbije i MILOŠEVIĆEVIM režimom, no identifikira i rast kritičkijeg osvrt na historiografije pisane devedesetih.

— Liberalizam koji su svi želeli nije doveo do sjajnog života tako da je počelo preispitivanje te ideje i u historiografiji – objašnjava.

Socijalni aspekt o kojem Una govori vidi se i u načinu na koji Hana prepoznaje ključni problem s kojim se njemačko društvo susreće.

— Mislim da je najveći izazov taj da njemačko društvo ima jasne predodžbe o tome kako individua treba da funkcioniše, a dolaze ljudi koji imaju drugačije predodžbe. U kojima je osnovna vrijednost, na primjer, imati mnogo djece. Samohrane majke s više djece često se suočavaju s nemogućim očekivanjima integracije na tržište rada, jer konstantna briga o djeci otežava sudjelovanje u programima poput intenzivnih tečajeva jezika koji jesu dobro osmišljeni kao koncepti, ali ponekad škripe u implementaciji. Prepoznavanje neplaćenog rada žena u njezi i odgoju, koji društvo uzima zdravo za gotovo, kao društvenih fenomena, a ne individualnih problema, važno je za stvarne promjene – objašnjava Hana govoreći iz iskustva brige i rada s osobama različitih ekonomskih pozadina.

I Miloš utemeljene antifašističke vrijednosti vidi kao prednost.

— Najbitnija osnova jugoslovenskog iskustva i nasljeđa u međunarodnom kontekstu je upravo to iskustvo i ideja antifašizma. Za mene, lično, antifašizam je najbliža politička definicija ljubavi – jasna, potrebna i sve urgentnija. Politički se ljubav često posmatra kao neupotrebljiva. Nekada zaista jeste neuhvatljiva, apstraktna pojava... Nedavno sam u Tuzli, na Slanoj Baniji, na jednom spomeniku u blizini kojeg sam često bio, prepoznao imena svojih predaka, o kojima sam i prije čuo – ovakva vrsta pripadanja, bogato nasljeđe antifašističke borbe u (bivšoj) Jugoslaviji, pruža nam artikulirano razumijevanje solidarnosti i otpora, a kroz njega se može prepoznati i veza između različitih zajednica. Osjetim to jako kada posjetim Sarajevo, naprimjer – zaključuje Miloš.

Dok su zaokupljeni svojim svakodnevnim stvarima, pronalazimo nešto zajedničko i njemu i Uni i Hani: njihova fragmentiranost ne čini se slabošću. Naprotiv, bez obzira na heterogene pozicije u odnosu na kolektivno sjećanje vezano za prostor bivše Jugoslavije, svo troje, iako se ne poznaju, ravnopravno učestvuju u pulsu grada koji je još jednom postao sjecište oštro suprotstavljenih vrijednosnih koordinata. ◇

PIŠE
Goran
Vojnović

Spuštanje na Zemlju

PETNAESTOG marta, nakon predstave 'Nigdje, niotkuda', u riječkom HNK-u, glumci i glumice na čelu s LEONOM LUČEVOM razvili su na pozornici dvije

velike plahte. Na jednoj je pisalo 'PODRŠKA STUDENTIMA', a na drugoj 'BEOGRAD' i uz Beograd jedno malo srce. Bio sam ganut i ponosan što sam kao autor adaptacije BEKIMOVOG romana i ja jedan mali dio tog malog velikog ljudskog čina koji je riječka publika ispratila stojećim ovacijama. Kao da su granice na tren opet postale prolazne i kao da smo mnogi ljubljancani i Riječani, Zagrepčani i Sarajlije to veće hodali prepunim beogradskim ulicama. Tamošnja polumilijunska ljudska masa barem je iz zraka izgledala nedjeljivo i jedinstveno i teško se bilo ne osjetiti dio nje. Činilo se da svi prosvjednici nose u sebi neki sličan koktel boli i radosti, očaja i nade te da njihove emocije prodiru do nas poput nevidljivog, opojnog mirisa jutarnje svježine.

Iz tog bunovnog sna me kao šamarom probudio snimak na kojem grupa prosvjednika napada mog druga, pisca i aktivistu VLADIMIRA ARSENIJEVIĆA koji je sa svojim suradnicima iz Krokodila na beogradske ulice izašao noseći palestinsku i ukrajinsku zastavu. Bilo je mučno gledati kako na Vladu nasrće stado agresivnih primitivaca, slušati ih kako mu objašnjavaju da je Beograd Srbija, a ne Ukrajina. Još je mučnije bilo gledati stotine drugih prosvjednika koji se pretvaraju da ništa ne vide i ništa ne čuju. Ali najmučnije je ipak bilo shvatiti da su na prosvjedima protiv vučića dobrodošle šajkače i kokarde, a nisu ukrajinske zastave. Logika po kojoj je neprijatelj moga neprijatelja moj prijatelj očito ne važi za sve.

Aleksandar Vučić će naposljetku otići, i to jeste velika i važna stvar, pomislio sam, a možda jednog dana nestane čak i vječnog IVICE ĐAČIĆA, ali će ovaj naš nesretni prostor i nakon toga ostati talac svojih dubokih ponora i nepremostivih razdora, talac svojih povijesnih zabluda i nespjivih istina.

A kao takav on će, nažalost, i dalje ostati privlačan za sve one koji će poput Vučića biti sposobni ukrstiti raznorazne palanačke mitologije i ideologije, koji će spretno miješati varoške laži i istine te umjeti biti najveća i najumišljenija žrtva među svim umišljenim žrtvama ovog nepravedno napaćenog svijeta. Srbija, kao i svi okolni pašaluci, ostat će povoljan teren za one koji će pripadati svima, a uistinu nikome, jer će ih istinski zanimati samo gradnja novih nadstrešnica. Koje će zato i dalje padati na nedužne mlade glave. ◇

PIŠE
Ilija
Đurović

Slobodan pad

PRIJATELJIMA Nijemcima i ostalim zapadnjacima često moram odgovarati na pitanje 'šta se to tamo događa'. Ta radoznalost nije ništa novo. Skoro se svaki small talk na politički osviješćenim pijankama zakuca u ono poznato 'a šta se to tamo događalo'. Tada je to tamo bio rat u Jugoslaviji. Ovog puta to je ALEKSANDAR VUČIĆ i studentski protesti u Srbiji. U tim prilikama – prije nego se politička glazura noći rastoči – zanimljivo je čuti perspektivu koja nije prošla faze 'balkanizacije'. Prosječan zapadnoevropski građanin, opravdano, ne voli državne krize. Voli da prati krivulje ekonomskog progressa, ВРР, kreditni rejting i ostale šifre novca. Sve ono što predsjednik Srbije zna da izrecituje ili iscrta na tabli u po' dana, u po' noći. Zbog toga me prijatelj pitao ovako: 'Zašto bi Vučić otišao sa vlasti kad ga i dalje glasa velika većina, a on uz to uspijeva da održi zemlju ekonomski stabilnom.' Dobro sam razmislio, pokušao da povučem liniju između ostrašćenosti i real-politike, i shvatio da je linija ipak predebela, a da ću ja za uvijek morati da ostanem na strani ostrašćenosti.

U to ime, prijatelju sam nacrtao mapu, pa prstom ubo tačku iz koje dolazim. Ta tačka je Crna Gora, zemlja koja je opstajala pod istom vlašću od moje prve, do moje tridesete godine života, a lice i čuvar vlasti u toj zemlji od 1991. do 2020. bio je MILO ĐUKANOVIĆ, političar sa najdužim stažom vladanja na Balkanu, možda i šire. Po godinama na vlasti vjerovatno uzor Aleksandru Vučiću. Đukanovićeve klika, baš kao i ona Vučićeva, bila je do srži korumpirana. Povjerenje u sudstvo i policiju nije postojalo. Izbori decenijama nisu bili fer. Mega-partija na vlasti manipulirala je biračkim spiskovima, otkupljivala lične karte, kupovala glasove i zastrašivala javne službenike. Život u toj atmosferi, za prosječno misleće biće nenaslan je, koliko god priroda oko vas bila divna, a ekonomija napreduje i nezaposlenost opada. Jednostavno, postoji nešto inherentno ljudskom biću, a to je želja da se ne osjeća kao ovca. To autokrate potcjenjuju, sve dok im se eksplozija predugo potiskivane želje ne obije o glavu, ili o vlast. Tako je jednog dana Đukanović izgubio na izborima, i ta ga je vijest iznenadila. Tako će jednog dana, možda čak na sljedećim izborima, vlast izgubiti Aleksandar Vučić i to će ga iznenaditi. Ipak, kad se to dogodi, valja se sjetiti naslova sjajnog filma Radua Judea: 'Don't Expect Too Much From The End of The World'. Jer svjetova i njihovih krajeva makar ne fali, pogotovo ovih dana, pogotovo tamo. ◇

АСТА ВРЕЧКО Да нисмо признали Палестину, били бисмо људски недостојни

Словенија је била једна од првих земаља које су осудиле геноцидни рај у Гази јер је Левица још прије десетак година узоравала на њу чињеницу. Што се Левице тиче, Словенија је Палестину признала у задњи час, каже словенска министрица културе с којом смо разговарали и о оштору милиитаризацији Еуроје, јосијугославенском културном просору, политици досијуној сјановања, радним правима у култури

Док ходате према кабинету министрице културе Словеније Асте Вречко, пролазите поред алеје зидних фотографија бивших министара/ца културе, десетак их је сигурно. Ситуација је готово комична јер одмах примјећујете да је од 1990-их ријетко који професионалац/а овдје одрадио мандат до краја. Замишљамо како би тек изгледала алеја бивших министара сувремене

хрватске политике: колика би то била алеја...

Али у Љубљану долазимо с одлуком да ћемо се у разговору клонити компаративних сличности и разлика хрватског и словенског модела политике: колико год то буде могуће. Уосталом, темељна разлика хрватског и словенског модела је политички тезична, јер Аста Вречко у коалицијску владу Роберта Голоба долази из квоте Левице. Од рујна 2023. године врши и дужност координаторице те странке чиме је замијенила дота-

дашњег координатора Левице луку месеца, актуалног министра за дело, дружино, социјалне задеве и енаке можности (министра за рад, обитељ, социјална питања и једнакост прилика). Образовањем повјесничарка умјетности с интересом за словенску и југославенску умјетност 20. стољећа, Вречко је паралелно развијала академску и политичку каријеру. Предаје на Одсјеку за повијести умјетности љубљанског Филозофског факултета и једна је од оснивачице Левице, с искуством рада у умјетничко-култур-

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
foruma

NOVOSTI
HOBOCTA

#1319, petak 28. 3. 2025.

ИНИА ХЕРЕНЧИЋ Путовати се може и у властитом граду

Волим уличну и путописну фотографију јер ме усмјерава на садашњи тренутак. Као фотографкињи, једна од главних забава ми је покушати постати невидљива у градској вреви

ИНИА ХЕРЕНЧИЋ је фото-графкиња рођена 1985. године у Загребу. Дипломирала је комуникацијски менаџмент на Велеучилишту Балтазар Запреша, а потом фотографију на Академији драмске умјетности у Загребу. Иза себе има три самосталне изложбе ('Ту ништа не расте само од себе', 'Мама, ди сам?' и 'Сусрет на Тронеђи'), судјеловала је на међународним групним изложбама, а њезини су радови објављени у неколико регионалних часописа. Ради као асистентка на колегију Увод у дигиталну фотографију на Свеучилишту Алгебра. Тросатна кава једног јужинастог загребачког јутра била је испуњена цртицама из Инијиног приватног и пословног живота, док смо разгледале што заправо мислимо о уласку у четрдесету.

Кренимо с најтежим питањем – како данас преживљава фотографиња у Хрватској?

Кћери су ми недавно рекле да смо моји пријатељи и ја 'уредомрзољупци' јер већина људи око мене нема уредски посао од девет до 17 сати, већина њих су умјетници који свој рад и дјеловање константно трансформирају, шире и прилагођавају разним дисциплинама како би могли бити 'слободни'. Отворила сам обрт и на почетку мјесеца никад не знам колико ћу тај мјесец зарадити. Фотографи преживљавају као сви други фриленсери – али навикла сам, дуже вријеме тако живим, имам неке константе, примјерце предавања на Алгебри у љетном семестру. Уз развој властитих пројеката и предавање, фотографирам различите ивенте, водим радионице. Али искрено, да немам подршку партнера који има сталне приходе, овакав живот с двије кћери био би изазовнији.

У дипломском раду 'Мама ди сам?' на Академији драмских умјетности истраживали сте што се догађа испод диско кугле. Упознавали сте људе на плесном подију, а затим их фотографирали у другачијем контексту. Како сте замислили ту трансформацију и какву сте причу испричали?

Пројект је кренуо од моје љубави према електронској глуми. Увијек ме занимало што ме то тјера у 11 навечер да изађем ван и плешем, какве све емоције глуми побуђује и зашто имам потребу изразити се кроз плес. Тим су се темама бавили дивни аутори, попут британске фотографиње Винс Патерсен, која је пратила рејв сцену деведесетих, и Волфганг Тилманс, који је биљежио ноћни живот Берлина.

Фотографира сам по тулумима, клубовима, фестивалима и схватила да ме највише занима онај осјећај, тренутак који називам 'тогобаном' – када из пика, врхунца плеса полако кренеш према доље. Тај пад различито утјече на различите колективе и људе – неки постану њежни, неки осјете смирај, други заплачу. Управо ту емоцију покушала сам издвојити с плесног подија и смјестити је негдје другдје – на сигурно мјесто различитих људи. Кренула сам снимати пријатеље и познанике, а након неког времена сам упознавала људе на подију и радила с њима. Кључно је питање

Фотографира сам по тулумима, клубовима, фестивалима и схватила да ме највише занима онај осјећај, тренутак који називам 'тогобаном' – када из пика, врхунца плеса полако кренеш према доље

било како доћи до тог осјећаја, што га осим глуми и плеса буди? Пројект сам назвала по тетоважи на стопалу једног дечка којег сам упознала и фотографирала. Позвао ме у своју кућу уз ријеку Добру и једног сијечањског јутра ушао је у ријеку. То је њему било сигурно мјесто и тако је настала фотографија. Једног сам пријатеља фотографирала дома у кади, због булзне епидермолезе се купа у соли. Друге сам снимала на ливади, у шуми, на секвоји код Михаљевца. Свако од тих мјеста одражава особни тренутак 'тогобана'. А фотографије које сам снимала у клубу углавном су настајале у оном мрачном периоду између један и шест ујутро.

Одсањала сам читав спот

Останимо још мало на музици, иако кажете да немате слуха. Режирали сте два спота групе Јурина. Како сте се упустили у режију?

АНГЕЛА ЗЕБЕЦ, с којом сам пријатељица 25 година, и КРЕШИМИР ЈУРИНА имају бенд Јурина и предложили су ми да се окушам у режији спота. Након што сам чула пјесму 'Блис', догодило се нешто поприлично чудно: одсањала сам читав спот, препричала им сан и кренули смо у реализацију. Али, како живот није сан у којем се спот снимати у једном кадру, на мјесец дана смо окупирали татину гаражу моје обитељске куће и кренули стварати три свијета која сам одсањала. Сакупљали смо грање, посудили баршун и хаљине из хнк, све смо сами радили, био је то и физички прилично захтјеван посао. Једна је соба била златно-бијели подземни свијет, израђен од грана врба које сам спрејала, а пронашла сам и савршен бијели материјал мог покојног дједа, онако сјајни, као од Кики бомбона и њиме смо обложили зидове. Проблем је био што смо за друга два свијета на располагању имали само једну просторију па смо љубичасти свијет с гранама палми у два дана морали претворити у плави свијет препун тешког баршуна у којем је у мојој идеји живио и свирао бубњар Бранко Трајков Трак. У раду на спо-

ту сазнала сам да доњоградска дворишта скривају палме, ако вам икад затребају гране. Било је то сјајно искуство, али сумњам да бисмо га за тако мален буџет тако интензивно баш понављали.

На првој фотографији коју сте 2012. објавили на Инстаграму налазе се руксак, сок, књига и камера, спремили сте се за пут у Камбоџу. Путовања заузимају велик дио вашег рада, али оно што упада у очи је да није нужно ријеч о далеким дестинацијама – наилазимо и на босанскохерцеговачко село и љетовање у Црној Гори. Што фотографирате на путовањима, што вам највише привлачи пажњу? Одмалена путујем. Често бих се прикрпала тати на пословна путовања. Имам велику обитељ, нас је петоро браће и сестара, али као најстарија имала сам ту привилегију. Дуго сам имала оне познате предрасуде – била сам увјерена да не можеш бити добар умјетник ако прво немаш неку велику животну трауму, а друго, ако ниси био на егзотичним мјестима, јер је све блиско наводно досадно и већ виђено. Но истина је управо супротна: оно што нам је најближе и најинтимније заправо је оно чиме се требамо бавити. Ту имамо прилику застати, дати си времена и допустити да се догоди аутентична реакција. Недавно сам срела колегу фотографа код Британца и сат смо времена шетали до Франкопанске, хватали кадрове, свјетло, ситнице и играли се. Можете путовати и у властитом граду.

Што се тиче Камбоџе – на наградној игри једне туристичке агенције освојила сам бесплатно путовање. Израдила сам обитељ од шперплоче (одлично је радити с убодном пилом, какав добар алат!) коју сам обукла у мапе свијета и фотографирала на различитим локацијама у Загребу и тај ме пројект одвео у Азију. Била сам пред дипломом и могла сам остати два мјесеца, тражила сам да ми касније купе повратну карту па сам радила с дјецом на пројекту 'Лајф енд Хоуп', у једној школи у склопу будистичког самостана. Такођер, први дан путовања упознала сам обитељ из Београда која се преселила у Вијетнам. Угостили су ме тједан дана у Хо Ши Мину.

Волим уличну и путописну фотографију јер ме усмјерава на садашњи тренутак. Путовања доносе и неку по-

Оно што нам је најближе и најинтимније заправо је оно чиме се требамо бавити. Ту имамо прилику застати, дати си времена и допустити да се догоди аутентична реакција

себну лакоћу, осјећај растерећености, плеса по улици. Као фотографињи, једна од главних забава ми је покушати постати невидљива у градској вреви.

Свјетло као НИТ ВОДИЉА

Прошло сте љето провели седам дана на југу Француске, у граду Арлес на радионици фотографа Антуана д'Агата. Изјавили сте да сте тамо изашли из своје комфор зоне. Гдје сте завршили?

Пронашла сам се у кварту Ла Рокет (смијех) – али да кренем испочетка. Магнум фотограф Антуан д'Агата један је од мојих узора; осјећала сам се као да сам стала пред боувија! Радионица је функционирала тако да смо фотографирали од понедељка до четвртка, а у петак имали изложбу. Било нас је седmero. Антуан је прегледао наш портфолио, издвојио појмове које бисмо требали узети у обзир – мени је нагласио блискост, конекцију, плес и перформанс. Један од савјета који нам је дао био је: ако немаш одмах идеју, само дуго ходај по граду.

И тако сам први дан ходала, одлучила сам изабрати улице с добрим свјетлом, поставити камеру и плесати испред ње. Једино правило које сам имала било је да не станем због пролазника, већ да их позovem да заплешу са мном. Кад је д'Агата погледао фотографије, рекао је да је задатак који сам си поставила прелоган и пресигуран, да имам још три дана да смислим нешто друго. И што сам могла, наставила сам ходати и, излазећи из туристичког центра, наишла на квартал у којем је живот бујао на улици – било је љето, сви су били вани: дјеца, старци, родитељи. Разговарала сам с људима и фотографирала их. За прву фотографију на изложби, д'Агата је изабрао ону коју нисам ни мислила објавити – младић без мајице, сједи на плочнику, пуши траву, а на прсиима има велики црвени ожилјак. Питала сам га могу ли фотографирати ожилјак јер ми је његова црвена боја изгледала занимљиво и пристао је.

Као неком тко не зна апсолутно ништа о фотографији, видим да на вашим свјетло специфично подцртава атмосферу и емоцију. Како се играте са свјетлом?

Свјетло је увијек било нит водиља мог рада, покреће ме једнако као и звук. Чекам добро свјетло, трчим за њим да ми не побегне – фасцинира ме што све може учинити с нашим емоцијама. Недавно сам била у Риму са студентима на Еразмусу, и бавили смо се управо овом темом. Прво што ми на тему свјетла падне на памет је монеова серија слика Катедрале у Руену и то богатство различитих боја.

Уз путовање, покрет, плес, честа тема вашег рада је и обитељска блискост. На испитној изложби 'Ту ништа не расте само од себе', међу осталим, фотографирали сте и своје кћери, а тематизирали сте досаду. Одакле досада у умјетничком раду?

Моје су кћери, унаточ двије и пол године разлике, синхронизирано ушле у фазу да им је стравично досадно, да се не могу саме забавити и да након школе сједну на кауч и не могу вјеровати колико им је досадно. Мене је то фрустрирало с једне стране јер сам радила од дома и требало би ми три сата да завршим један мејл, а с друге стране јер нисам разумјела досаду. Али одлучила сам преокренути причу и досаду схватити као трамполин: као мјесто из којег се може родити генијална идеја, које треба ухватити и дјеловати, направити нешто с предметима, простором око нас у тренутку када нам је досадно. Њих двије су прихватиле ову игру, почеле су се и веселити досади јер су знале да ће се из ње родити неки заједнички пројект. И тако смо се играле и фоткале. У серији тих фотографија нису само оне, снимала сам и на фестивалима, у природи и то је први пројект у којем сам схватила да је понекад у реду инсценирати приказ, да и ја могу планирати концепт, а да само не уроним у њега па га касније сагледавам. Не знам колико сам успјела, али било је занимљиво.

На веб страници Воуга имате портфолио с 41 фотографијом. О чему је ријеч?

Воуг Италија покренуо је пројект 'Фото Воуг', платформу за објављивање фотографија. Било тко може отворити свој профил и једном тједно аплоадати двије фотографије, а њихови уредници одлучују које ће бити објављене. Тиме дају простора за видљивост, упознавање и ширење познанстава. Мени се директно јавила главна уредница АЛЕСИА ГЛАВИАНО и позвала ме.

Видљивост на платформи довела ме до судјеловања у пројекту у којем су фотографи из 27 земаља ЕУ, уочи еуропарламентарних избора, потицали младе да изађу на биралишта. Сазнала сам да је Хрватска трећа најгора по излазности млађих од 25 година. Одабрали су моју фотографију дјевојке којој друга дјевојка плете косу на плажи у Дубровнику па је фотографија била на плакатима и улицама у Берлину и другим градовима. Био је то одличан пројект који пропитује улогу и моћ фотографије.

Наду ми дају мале ствари

'Сусрет на Тронеђе' изложба је о којој се најчешће највише говорило и писало у контексту забране. За сретнике који можда не знају, Мостов Миро Буљ забранио је постављање изложбе у сињској галерији 'Сикирица'. Кренимо отпочетка, како је дошло до идеје изложбе?

С Академијом драмских умјетности 2023. године судјеловала сам на студийском путовању 'Мјеста сјећања на културалне трауме' у организацији Српског народног вијећа. Осим фотографија, снимала сам и аудио у којем сам пропитивала јесу ли људи погубљени у Јасеновцу чули звукове шуме, корака, птица. Након тог путовања развила се сурадња са снв-ом и те исте године отишла сам у Стрмицу

Цијела ситуација око забране изложбе у Сињу ме исцрпила, не пратим политику и нашла сам се усред нечег што нисам никада очекивала да ће ми се догодити

на Сијело Тронеђе. За манифестацију прије нисам чула и одушевило ме то хектично шаренило и богатство боја, традиције, људи. Сљедеће године поновно сам отишла на Сијело како бих прикупила додатног материјала за изложбу. Изложба се у Сињу требала одржати у градској галерији 'Сикирица' у склопу отворења етно фестивала Камичак и на отворењу изложбе је требала пјевати предивна светлана спајић, која има ријетку грлену технику пјевања. Јако ми је жао што се то на крају није догодило.

Како сте сазнали за забрану и како је она утјецала на вас као ауторицу изложбе, која одједном постаје 'забрањена ауторица'? Чини ми се да ова забрана одлично подцртава сву лицемјерност наше деснице – српској се мањини увијек спочитава да се недовољно бави властитом традицијом и фолклором, а када то учини, опет слиједи забрана.

За прву сам забрану сазнала у аутомобилу, кренула сам у Сињ с кћерима јер их није имао тко чувати, ауто ми је био пун материјала за изложбу и јављено ми је да је одгађамо. Пронашли смо нови термин, али изложба у Сињу је поновно у задњи час забрањена. Цијела ситуација ме исцрпила, не пратим политику и нашла сам се усред нечег што нисам никада очекивала да ће ми се догодити. Три мјесеца нисам била у стању радити на другим пројектима, медији су ме зивкали, била сам нервозна и збуњена, пријатељи и познаници су се распитивали што се догађа. Било ми је потребно да се мало искључим како бих могла сагледати цијелу ситуацију. Ово је и за мене била добра и изазовна лекција, надам се да сам научила како се убудуће поставити и заштитити, али и из свега креативно дјеловати.

Изложба је ипак постављена у јануару ове године у загребачком киц-у, у Галерији на кату. Фотографијама снимљенима у Стрмици придружили сте и аудио материјал – ваш одговор на забране. Што можемо чути?

Аудио додатак дошао ми је инстинктивно, из трбуха, а покушавам увијек слушати свој инстинкт. Неки људи су ми добронамјерно рекли да се не играм, да само закачим фотографије, али знала сам да морам дати ауторски коментар на догађања. Снимила сам спикерским гласом командиће медијских наслова и медијских упита које сам добивала тих дана када је изложба забрањена да дочарам и нагласим апсурдност ситуације.

Што вам буди наду? Одговор не може бити студенти у Србији, он нам је универзалан.

Наду ми дају мале ствари – захвалност када се ујутро пробудим, различите могућности у дану, када се нека врата непланирано отворе. Наду ми буде контакт с другим људима, загрљаји о којима сам овисна, тренутак када навечер ушущкам своје цуре у кревет и знам да сам направила све што сам могла да дјевојчице буду волјене и сигурне. На концу, наду ми даје мој вјечни наивни оптимизам.

Jedini rok je ispitni rok

Mreža mladih Hrvatske već nekoliko mjeseci akcijama ispred studentskih okupljališta pokušava doznati nešto više o stavovima mladih vezanih uz najavu ponovnog uvođenja obaveznog vojnog roka u Hrvatskoj: 'To su prevažne društvene odluke da se donose bez uključivanja mladih'

SPRED zagrebačkog okupljališta studenata pažnju privlače mladići s majicama u rukama. 'Ne treba mi uniforma da zauzmem stav', piše na jednoj. Na drugoj pak, koju 'reklamira' jedna djevojka, ističe se: 'Ne trebaju mi vojne čizme da ostavim trag' Malo dalje na stupu, izvješten je plakat s pitanjem: 'Što biste napravili s 25 milijuna

eura?' Hm, zvuči privlačno. Odgovor na potonje pitanje valja nam potražiti na štandu na kojem su na tri hrpe posloženi svežnjevi zelenih novčanica koje tek simuliraju pravi novac. Od šest ponuda ispisanih na kovertama na štandu, studenti su novac raspodijelili na tri za njih očito najvažnije stvari: zdravstvo, studentski smještaj

i priuštivi najam. Ponuda s obaveznim vojnim rokom pritom je studentima bila potpuno nezanimljiva, i na nju nisu uložili niti eura. Netko bi rekao, očekivana reakcija mladih: vojska je na zadnjem mjestu jer ih u realnom životu tište važnije stvari poput stanovanja i mentalnog zdravlja. Opisana akcija dio je projekta Mreže mladih Hrvatske

(MMH) u sklopu programa Impact4values, koji je sufinanciran novcem Europske unije i Ureda za udruge Vlade RH. Osim nedavnog okruglog stola pod nazivom 'Vojni rok u 21. stoljeću: opravdanost, izazovi, alternative', održanog u Saboru, MMH već nekoliko mjeseci akcijama ispred studentskih okupljališta pokušava doznati nešto više o stavovima mladih vezanih uz najavu ponovnog uvođenja obaveznog vojnog roka u Hrvatskoj. I ono najvažnije: zašto Ministarstvo obrane i ostale institucije isključuju mlade iz te priče, zašto njih nitko ništa ne pita, niti podrobnije informira.

Mreža mladih je za svoju kampanju snimala. Kratka videa objavili su na platformi TikTok, što je naširoko odjeknulo i postalo popularno jer tu platformu najčešće koriste mladi od 16 do 24 godine.

U prvoj akciji koju su proveli ispred jednog studentskog doma pripremili su majice s kreativnim natpisima 'Jedini rok je ispitni rok', ili 'Ispitni rok, a ne vojni rok', i sličnim igrama riječi. Pitanje koje su postavili mladima bilo je: 'Znate li i možete li složiti majicu za deset sekundi?' Nakon uspješno izvršenog zadatka svi su dobili certifikat na kojem je pisalo da im ne treba vojni rok jer su dokazali da znaju napraviti stvari koje bi, kao, trebali naučiti upravo za vrijeme služenja vojske.

— Ciljano smo išli razbijati određene mitove. Slušamo stalno da mladi trebaju vojni rok jer ne znaju složiti majicu ni krevet. Pitali smo ih zatim što misle o vojnom roku, i da li bi išli u vojsku. U javnosti nedostaje bilo kakve opozicijske misli, pa i kada se radi o ekonomskoj neisplativosti vojnog roka, a mi ni danas ne znamo detaljno kako bi izgledala civilna služba – kaže tajnik Mreže mladih Hrvatske JOSIP MILIČEVIĆ.

Izdvaja najupečatljivije komentare na istom tragu: zašto perspektive koju oni pružaju nema u vijestima, zašto se i o toj strani vojnog roka ne priča? To im je bio dobar vjeter u leđa da krenu s kampanjom.

— To su prevažne društvene odluke da se donose bez uključivanja mladih, baš zato što nitko nije pokrenuo raspravu oko borbi protiv mačoizacije, militarizacije i zaštite prava na savjest. Mladi i javnost moraju znati što se događa i informacije ne smiju ostati skrivene – kaže Miličević.

Mladi su s pravom zabrinuti – sveopća militarizacija Europe potaknu-

Josip Miličević (lijevo) s kolegama (Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

Ne daj da drugi odlučuju u tvoje ime.

Ministar Ivan Anušić želi zakon do ljeta (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

ta ratom u Ukrajini dotiče se i njih. Predsjednica Europske komisije **URSULA VON DER LEYEN** otvoreno zagovara naoružavanje i već duže vremena govori jezikom oružja; poljski predsjednik **DONALD TUSK** najavio je uvođenje obavezne vojne obuke za sve muškarce, dok su u Njemačkoj sve brojniji zahtjevi za ponovnim uvođenjem vojnog roka premda je on ukinut 2011. godine. U Hrvatskoj od 2008. vojni rok nije obavezan. Prihodi hrvatske obrambene industrije lani su iznosili 600 milijuna eura, a najavljena je i izgradnja tvornice streljiva, što znači da je Hrvatska u trendu utrke za naoružanjem. Ministar financija **MARKO PRIMORAC** također zagovara da države članice EU-a trebaju zajednički nabavljati oružje. Ministar obrane **IVAN ANUŠIĆ** korigirao je pak prvobitne najave od 25 milijuna, pa je najnovije izračunao da bi troškovi vojnog roka državu koštali 20 milijuna eura godišnje i da bi se Zakon o uvođenju obaveznog vojnog roka trebao donijeti do 15. srpnja, kada završava zasjedanje Sabora. Razvidno je da se oružje i rat romantiziraju posvuda. Miličevića pitamo kako mladi reagiraju nakon njihovih akcija.

— Na prvu zauzmu distancu, ali jako brzo se opuste i nemaju problema izraziti svoje mišljenje, koje većina ima na tu temu. Rijetki su oni odgovori 'pa ne znam'. Jer kad god smo pitali rekli su da su čuli da se priča o vojnom roku tako da smo razbili i mit da mladi ne prate i ne znaju što se događa. Postoji obrazac odgovora koji se ponavlja. Često mladi odgovore 'mislim da možda da', kad ih pitamo da li je potreban vojni rok, ali

Stipe Nogalo
(Foto: Davor Konjikušić)

U javnosti nedostaje bilo kakve opozicijske misli, pa i kada se radi o ekonomskoj neisplativosti vojnog roka, a mi ni danas ne znamo detaljno kako bi izgledala civilna služba, kaže tajnik Mreže mladih Hrvatske Josip Miličević

Majice s parolama protiv militarizacije

kad ih pitate ponaosob da li bi on ili ona išli u vojsku odgovori su u 90 posto slučajeva – 'ne'. Dakle, premda su mišljenja da možda vojni rok generalno društvu treba, osobno ne vide korist od toga. To govori da ne odgovaramo na strahove mladih i ne pričamo s njima – sumira Miličević.

— Ministar Anušić kaže da očekuje da bi jedna trećina mladih služila vojni rok, a dvije trećine se pozvalo na priziv savjesti. Na temelju kojeg istraživanja je takav njegov zaključak? Jesu li pitali mlade? Na temelju čega pripremaju vojni rok da odgovore na potrebe ili želje mladih? – pita se naš sugovornik.

NADALJE, Mreža mladih Hrvatske u suradnji s pravicima iz Centra za mirovne studije razvija vodič oko priziva savjesti, primarno usmjeren na mlade i obitelji. A spremaju i interni dokument koji će odaslati institucijama i saborskim klubovima.

— Naš stav je da militarizacija nikad u povijesti nije dovela do manje straha, jer nikad se nitko nije naoružao i poručio – e sad se super osjećam. Namjerno se zlorabe osjećaji mladih, gdje mi na legitiman strah mladih ne odgovaramo na način da ih pokušamo razuvjeriti, odnosno da pokušamo stvoriti atmosferu sigurnosti i mira nego koristimo taj strah da bi povećali kapacitete vojske – drži Miličević.

Da je sasvim legitimno i prirodno da su mladi zabrinuti, suglasan je i **STIPE NOGALO**, edukator o feminističkim i kvir temama, član udruge Status M, iz koje, premda ne problematiziraju navedenu temu direktno u interakciji s mladima, razmišljaju na koji bi je način ipak neposredno otvorili jer provode radionice u srednjim školama među dominantno muškim razredima i to uglavnom u zagrebačkim srednjim strukovnim školama i Strukovnoj školi u Čakovcu u sklopu sata razrednika. Riječ je o radionicama, priča Nogalo, u kojima dolaze do pitanja maskuliniteta, rodni normi i njihovih utjecaja na živote.

— Na početku polazimo od koncepta moći, etiketiranja, identiteta i slično, da bismo došli do točke roda i uloge koju ima. Primjerice, u zadnje vrijeme se putem radionica bavimo pitanjem izražavanja osjećaja. To je domena koja se muškarcima kroz odgoj gura sa strane kao nešto strano ili nepoželjno. A militarizacija sama po sebi ionako izvire iz raznih tema kojima se inače bavimo na tim radionicama – kaže Nogalo.

— Primjerice, krenemo na temu maskuliniteta s pitanjem: 'Što je za vas pravi muškarac?' Tom prilikom u razredu jedan je učenik kazao da je 'pravi muškarac netko tko ide svojim putem, nije ničiji pas koji sluša naredbe', dok je sljedeći brzopotezno na to kazao: 'Pravi muškarac ide u vojsku.' To je ta podvala maskuliniteta koja se tiče militarizacije, prikaz efektivne i čvrste poslušnosti kao izvora snage i dokazivanje samoga sebe kao i vlastiti privid moći. Svakako po meni je upitan bilo kakav vojni rok, trajao on dva ili šest mjeseci – kaže nam Nogalo.

Naš sugovornik upoznaje nas također s činjenicom da se u strukovnim školama mogu vidjeti i plakati koji pozivaju učenike da se pridruže vojsci. Kao i njima slični: pridružite se polici-

ji. Zanimljiva vidljivost toga postavlja u centar klasno pitanje: jesu li takvi plakati razvidni u gimnazijama ili samo u strukovnim školama?

Josip Miličević podsjeća da su iz MORH-a počeli stipendirati srednje škole, gdje se mlada osoba obavezuje raditi za vojsku (stipendijski ugovori), ona prima plaću dok studira, najčešće je riječ o tehničkim fakultetima. Nadalje, otvara pitanje iz ekonomske perspektive služenja vojnog roka, tako zanemarene u javnom prostoru. Miličević kaže da je legitimno pitanje poslodavca potencijalnom radniku o tome je li dotični odradio vojni rok ili ga tek čeka. No ispod tog pitanja može se kriti i pitanje hoće li dotični potencijalni zaposlenik služiti aktivni rok (zbog kojeg bi se poslodavcu platila naknada dok ga ovaj ne odsluži) ili civilni gdje ga neće biti barem dva i pol mjeseca, pri čemu poslodavac za to neće ništa dobiti.

— Tko će uopće mlade informirati o tome. Možemo mi raditi kampanje, ali to je ograničeni doseg – pomalo i rezignirano domeće Miličević.

Poanta je zapravo sljedeća: kao nikad prije stvaramo klasno, odnosno ekonomsko pitanje – stavljamo cijenu na savjest. Miličević sumira: kao društvo postavljamo pitanje: 'Možeš li ti priuštiti da imaš savjest?' Imaš pravo imati savjest ako imaš novac, kaže on.

Stipe Nogalo očekuje da će tema militarizacije isplivati jer mladima je ona sad jako vidljiva. Djeca, kako kaže, odrastaju pod konstantnim roditeljskim (pod)sjećanjima na rat, a društvo često potiče i ratni diskurs.

Romantiziranje rata je duboko vezano za ideju hrvatske države i svetinje Domovinskog rata. Živimo u super vremenima za proizvođače oružja, kaže Stipe Nogalo iz udruge Status M

— Očekujem da se u nekim razredima ta tema nametne sama od sebe. Da, tu je i romantiziranje rata koje je duboko vezano za ideju hrvatske države i svetinje Domovinskog rata. Živimo u super vremenima za proizvođače oružja, ako je ikome dobro danas, onda je to njima – zaključuje Nogalo.

U otporu rastućoj militarizaciji svaki glas protiv je zato dobrodošao. Riječima tajnika Mreže mladih, bilo bi neodgovorno reći da treba ukinuti vojsku, jer bi to trebale onda učiniti sve države, a ne samo Hrvatska. Ako k tome dodamo, drži Miličević, da je u redu stav MORH-a da treba ulagati u vojsku, treba reći i sljedeće: ne ulažite u to da se militarizira cijelo društvo. A to je smjer kojim se upravo ide. ●

Растужује ме небрига за овај крај

Док сам живјела у граду, никад нисам ни помислила да лијечничка помоћ није свима једнако доступна. Народ овог краја заслужује прилику, поручује Силвана Чеко Јуришић коју је живот одвео у Крупну крај Обровца

ПЕДЕСЕТОГОДИШЊУ психотерапеуткињу и педагогињу Силвану Чеко Јуришић живот је сплетом околности одвео у Крупну. Посљедњих пет години и живи у том малом селу у околици Обровца. Велебит, ријеке Крупа и Зрмања освојили су је, како каже, на прву. А како је вријеме пролазило завољела је и људе који чине тамошњу заједницу. Признаје да је то био шок за њу. Првенствено брзина којом се заљубила у тај крај, мир који би осјетила док би куњала на ливади у хладовини. Ипак, у том куњању неке мисли уносе немир када помисли на положај жене у руралним крајевима.

— Жене на обровачком подручју немају пуно избора што се тиче запошљавања. Раде као геронтодомаћице или у својим опг-овима, којима су најчешће мушки чланови обитељи носитељи господарства. На првом мјесту су мајке, супруге, домаћице, али и физичке раднице. Недостаје радних мјеста, едукација, течајева, али и културног и друштвеног живота. Недостаје прилика за жене које имају жељу и вољу радити за себе и на себи

те за заједницу. Жена овог краја има социјалне, друштвене и културне потребе, међутим, недостаје јој прилике, али и самопоуздања да тражи и бори се за себе – говори Силвана.

Увијек има нових подручја о којима жели учити, не само из психотерапије. Задњих година су то активизам и мировни рад. Додатно се едуцирала у подручју сексуалне терапије. Јако је привлаче обитељске констелације и међугенерациски трансфери. Уз помоћ Мировних студија и Школе за друштвено-политички развој жена 'Ката' Српског демократског форума, заједно са пријатељицом и колегицом активисткињом милицом гужвицом завртјела је спиралу промјене, како њихове особне, тако, надају се, и у заједници.

— Сви, наши колеге и колегице, наши водитељи и водитељице на сваком предавању, односно дружењу, наслушали су се о Крупни и Обровцу. Била је то изузетна прилика за нас да учимо, упознамо неке нове људе, али првенствено да оснажимо себе како би биле од веће користи у својој заједници која се бори с многим про-

блемима. 'Што је то што ме весели?', 'Што ја желим?' – та питања поставио нам је наш ментор Горан Божичевић на Мировним студијама, а ја психотерапеуткиња препознала сам их као кључна – говори Силвана и додаје да су у сурадњи са Српским народним вијећем (снв), а на Миличину иницијативу, 2023. радиле на пројекту организације и реализације течаја енглеског језика за жене овог краја.

Едукације, течајеви, предавања, културна догађања, оснажују жене у пољу усвојених знања и вјештина. На прошлогодњој 'Кати' и модулу у Обровцу заједно са колегицом снв-ом секулић одржала је интерактивно предавање на тему 'Интимне мапе – истраживање и откривање женског сексуалног потенцијала'. Уједно, активно је укључена у снв-ов пројект 'Програм плус' као водитељица креативних радионица за дјецу у Жегару, а кренула је са одржавањем радионица и у Задру.

— Оснаживање жене је први корак, оснаживање кроз економску неовисност, на примјер проведбом програма за подршку у samozapošljavanju, подршку локалне заједнице и власти, уважавајући специфичности и изазове живота у руралним подручјима. Сматрам да требамо промишљати о начинима како отворити канале за комуникацију, дружење, учење. Могао би то бити први корак и одмак од традиционалних родних улога, имати мјеста на којима би надвладале срам и nelaгоду и отвориле теме које нас тиште – говори Силвана.

Квалитета живота, инфраструктура, политичке (не)прилике и подјеле одраз су стања духа заједнице. Мале заједнице заслужују пуно више пажње од оног што им се даје. Годишне занемаривања су учиниле да љу-

ди имају осјећај да не заслужују боље. А село се сустванно занемарује већ десетљећима. Ствара се дојама да појединац не може ништа, да се наш глас не рачуна, да ништа не можемо промијенити. Такав став утјече на наше ментално здравље, може га додатно урушити. Мјештани Обровца до лијечника опће праксе иначе имају 27 километара.

— Растужује ме небрига за овај крај. Људи немају водовод, а вода им тече покрај кућа. Аутобуса нема, и никаквог другог организованог пријевоза. Лијечник и трговина удаљени су тридесетак километара. посла нема, поготово за жене. Ни асфалт није свима до кућа стигао. На неким мјестима нема сигнала за телефон и интернет. Кажу, не исплати се, а велики број људи живи на социјалној помоћи. Обровац је запуштен и оронучо град, а опет је предиван. Ја на примјер никад нисам ни помислила, док сам живјела у граду, да лијечничка помоћ није свима једнако доступна. Народ овог краја заслужује прилике за развој, образовање и достојанствен живот у свом завичају – говори Силвана те да додаје да је са друге стране, заједница ипак повезана.

— Настојимо помагати једни другима онолико колико нам тренутне могућности дозвољавају. Често су то неке основне потребе старијег становништва у селу, одласци лијечнику, купња потрепштине, али и настојања да заједно ријешимо неке озбиљније проблеме који се појаве. Кад смо радили кућу у којој данас живимо, требало је унијети два пара жељезних степеништа од 500 кг. Док смо стигли из Задра у Крупну, пред кућом нас је чекало седам-осам кршних сусједа. Трбало је то унијети, а они су се несебично одазвали мом позиву. Овдје добра повезаност заједнице заиста има већу вриједност и тежину. А будућност, о том, потом – каже.

Рат, уз насиље и страдања која га прате, дубока је траума. Социјална реконструкција подразумијева активног судионика наспрам пасивног проматрача. Као људи, по природи смо склони жалити за прошлим временима, скривати трауму дубоко од нас самих. Често за појединца нема разрешења без тог погледа уназад и 'признавања' онога што јест, трауме коју као родитељи преносимо дјецу, а она својој дјецу. Према њеним ријечима то није пут зацјељења и оздрављења нити пут окретања ка будућности. Српкиња и Хрватица, Милица и Силвана, надају се да њихове иницијативе, сурадње, али и пријатељство могу бити један мали примјер уважавања, поштовања и особног напретка. Оне својим корацима обликују стазе тамо гдје их раније није било.

— На ратне године, нажалост, осврћемо се као друштво искључиво с осудом. Мало је или нимало иницијатива које би покренуле боље разумијевање догађања. При томе мислим првенствено на особној разини, прорадити и разумјети властите емоције, трауме, догађаје који су обиљежили те године. Кад смо то у стању, разумјети себе саме, тек тада се квалитетно и на здрав начин можемо окренути заједници, бити активни судионици свог живота и живота заједнице у којој живимо. Функционалан појединац предувјет је функционалног друштва – закључује Силвана Чеко Јуришић. ●

Силвана Чеко Јуришић

VRZINO KOLO

Lukovdolska zvjezdica

PIŠE Marija Andrijašević

*Laureatkinja se osjeća važno i krivom jer se osjeća važno.
Laureatkinja se osjeća sretno i krivom jer se osjeća sretno.
Laureatkinja se osjeća čak i malo prpošno*

LAUREATKINJI javljaju sretnu vijest. Laureatkinja je, baš malo prije sretno vijesti pretraživala neke stanove i kuće na istočnoj strani grada, sviđa joj se taj tip gradnje. Laureatkinja sebe ne promatra kao došljakinju, njoj Zagreb pripada kao što automehaničarskoj radionici pripada pokvaren auto. Laureatkinja misli, ovdje smo ionako svi na remontu. Laureatkinja se toliko navila na telefonskom pozivu da se zaboravila veseliti nagradi koju je dobila. Laureatkinja pola sata poslije sjeda za kompjutor i piše: Oprosti što sam se zaboravila veseliti, ali sretna sam. Laureatkinja i tad osjeća kako je to sve *performativno*. Laureatkinja ne zna kako se veseliti pa zovne dvije prijateljice koje nemaju veze s književnim svijetom osim što puno čitaju, da im podijeli sretnu vijest jer će, kad vidi njihovu sreću, naučiti kako i svoju osloboditi. Laureatkinja se opet zezla i kad se vesele zbog nje, ima potrebu da im kaže da se malo smire, da to nije ništa važno. Laureatkinja u kaosu od posla i posla i pola trećeg posla, zaboravlja da je laureatkinja sve do dana dok ne objave vijest.

Laureatkinja u međuvremenu radi, gleda serije, šeće svoje pse, u rano jutro sa svoje šumske terase dok ostavlja hranu sjenicama, zebama i crvendačima, prvo čuje krik divlje svinje pa vidi i dvije manje. Laureatkinja gugla kad se veprovi kote, pa mali veprovi postaju fantazija. Laureatkinja se, kad malo bolje razmisli, uopće nije suočila s dva mala veptra i materom, nego vrlo vjerojatno s čoporom divljih svinja, ali u tom trenutku još na glavi nije imala dioptrijske naočale sasvim malog minusa, za činjenice u ovom slučaju iznimno važne. Laureatkinja jako pazi na činjenice. Laureatkinja razmišlja kako je za život uopće jako važno da si blizu nule ili u kakvom-takvom plusu. Laureatkinja razmišlja i o rečenici koju je nekidan rekla na predstavljanju finalista nagrade, kako joj se čini da je između nagrade koja ju je afirmirala i nagrade s kojom je u finalu, stao jedan dug dan, da je sve podsjeća na stisnutu harmoniku, i da je strah što će sve čuti kad se harmonika rastvori. Laureatkinja zna da se harmonika rastvara sa svakim novim pozivom na intervju. Laureatkinja će odgovoriti na svaki poziv jer se tako dogovorila sa sobom, iz dva razloga: želi uživati u ovom trenutku, dosta joj je skrivanja od svijeta, i ispoštovat će svakog tko misli da ona ima nešto važno za reći, tko zna, možda onda povjeruje u ovaj prodor. Laureatkinja se prisjeća kako je te godine, kad je bila mlada pjesnikinja i išla po svoju nagradu, DORTA JAGIĆ bila važna tema: svi su čekali da se pojavi iz neke bjeline. Laureatkinja nije inkvizitivna osoba, i to će se po njezin život često pokazati pogubnim, pa i tad ne pita gdje je Dorta bila, više je fazonira susret s pjesnikinjom koju obožava i s kojom je, DORTINU neznanju unatoč, provodila dane na marjanskim ostrim sikama, onima koje ipak nisu relikv neke davne vulkanske prošlosti grada, nego njegove svakodnevne oštine. Laureatkinja razmišlja kako tamo prvo naučiš primiti nož u srce, pa ti se onaj u leđa ni ne čini tako strašnim. Laureatkinja razmišlja kako je onaj u leđa zapravo i plemenit čin. Laureatkinja se ipak uspaniči od telefonskih poziva jer svi zovu i sve zanima sve. Laureatkinja zna da njezin rad već odavno nije njezin, ali konvenciju zadržava, pa ga još malo tumači, jer nam svima to treba, da ne zalutamo u proizvodnji sadržaja, pa i njoj samoj, da utvara još malo neku kontrolu (Nad čim? Nad čim, laureatkinjo?). Laureatkinja zna sve o proizvodnji i pristojnosti i to su dva pola među kojima se često kreće. Laureatkinja zna i da će jezik teksta reći puno više od njezina svakodnevnog,

ali to je ne sprječava, dok razgovara, da govori, govori i govori. Laureatkinja se poslije uspaniči je li rekla nešto glupo, nešto neprikladno, je li rekla nešto zbog čega će dobiti pravu i proverbijalnu nogu u guzicu, pa kad shvati da će se sunovratiti u tjeskobu, radi ili jednu ili drugu stvar: sve svede na vic i zajebava se na račun svoje prostodušnosti, ili se prisjeti oštine svoje sredine pa kaže: Ma, je* e mi se. Život je kratak. Ili, život je dug. Laureatkinja se prepadne i jedne i druge istine. Laureatkinja razmišlja je li spomenula ili nije sve važne ili nevažne osobe u svojim javnim nastupima, je li rekla sve kako treba, je li bila pristojna, uviđavna, primjetna taman toliko da se utopi u masi, je li podržala svoje ideje, rekla nešto hrabro, je li govorila iz vlastite snage ili nemoći, je li bila prebrbljava, je li se držala onog što je govorila sebi dok se pripremala za javni nastup (govori samo ono o čemu znaš), je li ipak govorila neke stvari koje je tek promislila na mjestu (pa i ako je, govori si laureatkinja poslije, zašto baš ti, ženska glavo, ne smiješ pogriješiti, zašto baš ti, ženska ženo, moraš sve napraviti najispravnije, najtočnije, najuglađenije, odakle ti taj pritisak, odakle ti ideja da sve mora biti če-če da bi bi bila... Što? Što? Što točno?). Laureatkinja sumnja i sumnja je prevelika, tako da se ponekad osjeća kao da nigdje ne pripada, ni među pjesnike, ni među književnike, ni među radnike, ni među putnike, ni ovdje, u ovome tekstu, u ovoj štampi, ni svome brdu, na kojem je čovjek tako slobodan da je dizao kuću zakonima usprkos, i dok ga red i disciplina regule ne sustignu, već će uživati onozemaljski život. Laureatkinja je puna sumnji i od njih je umorna, pogotovo od sumnje da svojim sumnjama (u sebe) podriva žensku borbu. Laureatkinja lijepi toplinski flaster od arnike na donji dio leđa jer je opet grči. Laureatkinja dodaje još jedan flaster pokraj prvog flastera i čeka da nešto izvana ugrije leđa koja nose ovaj silan teret. Laureatkinja se opominje da ne otvrdne i da ne ode u cinizam, da ne banalizira stvari, da s mjerom prihvati važnost i nevažnost nečeg, da se ništa ne prelije, da sve bude pristojno. Laureatkinja pazi da ovako velika ne zauzme previše prostora, što je paradoks sam po sebi. Laureatkinja posebno pazi da ne bude ohola, laureatkinja misli da se zasad dobro drži. Laureatkinja želi podijeliti kako se osjeća, ne samo prijateljima, nego i (mlađim) kolegicama, pa evo, i kolegama, ako im je stalo. Laureatkinja uporno tjera kiša od sebe koji hoda za njom danima, godinama, i govori joj: Nagrade će vas puno manje veseliti, a porazi puno više koštati. Laureatkinja mu kaže, Aha!, kad se sjeti da ga je u jednom intervjuu citirala i nevoljko priznaje da je možda malo u pravu, i da mu vjeruje, ali da joj treba dati prostora.

Laureatkinja se osjeća važno i krivom jer se osjeća važno. Laureatkinja se osjeća sretno i krivom jer se osjeća sretno. Laureatkinja se osjeća čak i malo prpošno, zna da će sjesti i napisati tekst iz vlastite snage, a ne iz vlastitih slabosti. Laureatkinja zna i da strah od nečeg ne treba brkati s kukavičlukom. Laureatkinja zna da je hrabra i to je sad već neosporno. Laureatkinja zove VESNU PARUN u pomoć, kad se Kiš negdje napokon skloni, i ova joj nudi svoju malo poznatu pjesmu 'Lukovdolska zvijezda' o IVANU GORANU KOVAČIĆU, pjesniku po kojem je nazvana nagrada koju je dobila. Laureatkinja čita pjesmu i pita: Kud nas vodi ta naša glava od bronce, ta stopala od gline? Laureatkinja zna, zna!, zna!, napokon zna!, dok sklapa harmoniku nazad, da kud god da se zaputiš, na tom putu mora biti malo sumnji i dovoljno istine za novi dan. ●

ДВОКОРАК НАПРИЈЕД

Спорт у Ђури

пише Ивана Перић

Године 1955. међу радницима и радницама 'Ђуре Ђаковића' проведена је анкета која је открила да се тек неколицина њих бавила неким обликом спорта. Иако су одбојкашка и столнотениска секција биле активне у творници, уочено је да влада поприлична незаинтересираност за спортске активности, као и да фали стручног кадра који би водио спортске творничке секције.

Како пише повјесничарка Ана Рајковић Пејић у књизи 'Плаве куте иду на море' (истраживање свакодневице 'Ђуриних' радника тијekom друге половине 20. стољећа), у 'Ђури' се тијekom 1960-их кренуло у сустваније развијање спортских активности. Његовала се идеја развоја аматерског спорта, циљ је био да радници изађу на зрак, да се такмиче и забављају, развијају здраве навике.

Посебна је пажња од 1970-их на разини синдиката посвећена спортским активностима, па се тако Факултет за физичку културу повезао с подuzeћима попут 'Ђуре Ђаковића' и сисачке Жељезаре. С временом је у 'Ђури' дошло и до оспособљавања аниматора за рекреацију који су међу осталим водили и различите облике тјеловјежбе у творници. Како биљежи Рајковић Пејић, једна од њих била је девизна референтна дубравка Мартиновић која је након завршетка течаја била водитељица спортске рекреације, и понекад је мијењала наставника рекреативаца и одржавала сат рекреације.

Седамдесетих је у 'Ђури' организирана посебна рекреација за жене, која се одвијала у школској дворани мике Бабића, а најпопуларнији је био аеробик који се одржавао два пута тједно. Радило се о програму с дозираним интензитетом вјежби уз обавезан лијечнички преглед прије почетка, али и након завршетка шестомјесечног вјежбања. Као разлоге усмјерености такве рекреације према радницама, наводило се да је запослена жена због канцеларијског посла и због обављања свакодневних кућанских послова 'сувише оптерећена, не само физички, него и психички'.

Творница 'Ђуро Ђаковић' (Фото: Ивица Галовић/PIXSELL)

Радници су се спортски активирали и кроз радничко-спортске игре одржаване на разини Југославије, на којима су судјеловали десетици тисућа радника и радница, а посебно су примамљива била зимска натјецања која су се организирила у популарним зимовалиштима, попут Влашића. На савезној разини значајна је била Смотра произвођача шинских возила Југославије Братство и јединство. За 'Ђурине' раднике посебно су успјешне биле смотре у Марибору и Сарајеву крајем 1970-их. У Марибору су у укупном пласману освојили четврто мјесто, а у Сарајеву четири златне медаље. Међу освајачима злата у Сарајеву била је радница злата колач, играчица пикада. Године 1981. 'Ђуро Ђаковић' био је домаћин 11. смотре у Славонском Броду, на којој је судјеловало више од 450 судионика. Натјецања су се одржавала на спортским теренима диљем града, а осим спортских натјецања организирани су и састанци друштвено-политичких активиста на којима су се размјењивала искуства о раду друштвено-политичких организација.

Истражујући за књигу, Рајковић Пејић је сазнала да се на промицању спорта радило и интернационално, у вањским погонима подuzeћа. Тако је почетком 1980-их у Лубеку основано Спортско друштво 'Ђуро Ђаковић', а једна од првих активности друштва било је организирање ногометног турнира поводом Дана борца 4. јула. Осим ногометне, основана је и секција за столни тенис која је дјеловала на разини Спортског савеза Хамбурга. 'Ђурини' радници спортски су се организирали и у Либији. На градилишту термоелектране у медитеранској луци Тобруку формирали су екипе за играње малог ногомета. Екипе су називали по познатим југославенским клубовима, а утакмице су се играле сваког петка кад се радило скраћено. ●

GORSKI KOTAO

пише Valentina Vukadinović

Rolada od maka i limuna

Мак или обожаваш или никакo не волиш, нема средине. Када је ријеч о маку у бисквитним тјестима с кремом, комбинација с лимуном је мени оно нешто што слатцицу издваја од других. Ова ролата је управо то – spoj бисквита с маком и креме од лимуна која даје свјежину цијелој комбинацији.

Poшто сам ролату припремала с бјеланјцима који су ми остали од припреме krafни, за крему сам искористила већ раније припремљен *lemon curd* или крему од лимуна, но написат ћу вам како га припремити. Оно што је битно код куповине мака је да pazите на рок трајања jer мак се често лоше складишти па зна узегнути. Трик је да када отворите паковање и кушате мак, ако је у реду, посpreмите га у замрзивач и тако чувате до коришћења. Или купите немлјевени мак па га самелјите.

Ову ролату припремите дан раније да се окуси прожму и бисквит омекуша, а ја сам била нестрпљива пробати па сам је резала већ након сат времена. Okus је савршен па ако сте љубитељ мака, свакako пробajte.

Sastojci za biskvit

5 бјеланјака
прстohват соли
100 г шећера
1 vanilin шећер
30 г глатког брашна
1/2 прашка за pecиво
80 г млјевоног мака
шећер у праху (за посипање крпе)

Za kremu

5 жуманјака
1 цијело jaje
180 г шећера
150 ml сока од лимуна
нарибана корика 2 лимуна (обавезно нетретирана)
прстohват соли
120 г маслaca
200 ml врhnја за шлаг

Priprema

Загријте пећницу на 180 ступњева. Одвојите бјеланјке од жуманјака.

Dodajte им прстohват соли и миксајте до средње чврстоће. Dodajte obje врсте шећера и улупајте снјег до краја. Ручно умјешајте брашно помјешано с прашком за pecиво док се смјеса не уједначи те на крају ручно умјешајте мак. Lim за пећење (димензије 28 x 40 cm) обложите папиром за пећење те смјесу равномјерно распоредите. Lupите пар пута о дно да се смјеса поравна. Biskvit pecите 10-ак минута. Чачкалицом провјерите је ли готов. Nemoјте га препећи jer ће бити presuh. Biskvit одмах заролајте у ролату у крпу посуту шећером у праху и оставите да се ohлади.

Za крему ставите воду у већу zdјелу да закуха. У мањој zdјели кратко пјенасто израдите жуманјке, једно цијело jaje, шећер и мало соли. Ставите на пару да се угрије мијешајући да се шећер отопи. Када је смјеса врућа и шећер се отопи, dodajte лимунов сок, коричу и масlac. Kuhajte крему на pari док се не згусне, цијело vrijeme мијешајући метлицом. Trebat ће јој неких 20 минута. Од ове количине састојака добит ћете двије мале tegлице креме коју можете чувати у hladњaku до три тједна. За колач су ми биле потребне три врхом pune žlice креме. Ostatak spremите у tegлицу и користите за спаяње кексића или за tart с лимуном.

Izradите слатко врhnје у шлаг те dodajte ohлађену крему од лимуна (ја сам ставила три велике, врхом pune žlice). Možete ставити и више за интензивнији okus лимуна. Sjедините све у глатку смјесу. Ukoliko вам nije dovoljno слатко, dodajte мало шећера у праху.

Paжљиво odmotajte ohлађени biskvit и nadjenите кремом. Možete га најpriје preмазати неким finим pekmezом, ако volите. Zarолајте nadјевену ролату и smјестите је на pladanј, neka spoj bude dolје. Roladu украсите по želји. Ја сам је preмазала с тућеним врhnјем за шлаг и ставила hrпice džема од manga и limete те мало listића badema. Ostavите kolaч пар sati да се ohлади и да се окуси прожму па uživajte.

Dobar tek! ●

IMPRESSUM

Godina V / Zagreb / petak, 28. 3. 2025.

Nada #079

Dруштвени magazin

SDF srpski
demokratski
forum

IZDAVAČ
Srpski
demokratski
forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA
UREDNIKA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Marija Andrijašević, Nikola Bajto,
Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak,
Nina Čolović, Anja Kožul, Jelena
Mirić, Ivana Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladislavjević
i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / FINALIZACIJA

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada је financirana sredstvima
Savjeta за nacionalne manјine
Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

ним институцијама и пројектима као и искуством јавно политичког рада широког спектра од чега истичемо, рецимо, њезин мандат градске вијећнице у Љубљани од 2018. до 2022. године.

Левица је у Голобову владу ушла с капиталом досљедно лијеве странке еколошког опредјељења. Увијек јасно одмакнута од либералног центра и с искуством осам година парламентарног рада прије уласка у актуалну владу, Левица се као зелена политичка алтернатива Словеније залаже за демократски социјализам односно концепт социјалне државе у кондицијама 21. стољећа чији програм сажима наслов 'Будућност за све, а не само за неке'. У капацитетима љевице којима се на нашим просторима располагало, још од декадансе социјализма лијева политичка мисао одржавала је трајно маћехински однос према култури. Успије ли, стога, словенска Левица у коалицијској влади задржати енергију промјене према габаритима социјалне државе, култура би по први пут, као уникатни примјер праксе на постјугославенском простору и доказ смјеле политичке промјене малог културног поља унутар еу-а, могла доживјети историјски окрет. Трансформацију под утјецајем љевице, гдје коначно расте друштвени статус њезиних депривираних протагониста. А може ли љевица расти у друштву кроз културу? Каква је динамика тога раста, на каквом политичком хумусу? У растеру тих питања, за разговор с Астом Вречко одабрали смо перспективу ширег плана. Њезин медијски лик познат је, и изван словенског контекста, по бриткости артикулације ставова Левице. Друга је ствар што шира јавност Хрватске појма нема о ичему што се догађа у (политичком животу) Словенији. 'И не само шира јавност', додаје наша суговорница на почетку разговора за Културне Новости.

Уз чињеницу да сте партизанску пјесму уврстили у фонд нематеријалне баштине, можда нема потребе да разговарамо о значењу наслијеђа социјализма у културној политици коју сада водите? Што су онда габарити постјугославенског културног простора, на терену ваше политике? Постјугославенски културни простор је природно мјесто сурадње свих земаља бивше Југославије. Веже нас слична културна легислатива, сличан начин опћег и умјетничког образовања и концептуално једнака културна инфраструктура у којој су, примјерице, културни и друштвени домови имали значајну улогу. Веже нас и однос према институцији самосталног умјетника и самосталног културног радника, коју је Словенија као прва од република у Југославији 1980-их увела као категорију, а у актуалном мандату интензивно радимо на њезиној побољшаној актуализацији у пољу радног права. Гледајући пак историјске разлике, треба рећи да је транзиција у Словенији, која за разлику од Хрватске практички није имала рат од 1945., текла другачије. Институционализација умјетности и развој умјетничког образовања у Хрватској су се догодили 50 година раније него

Питање пацифизма увијек мора бити на преговарачком столу. Ако га нема, изгубили смо. У рату је само један побједник, капитал војне индустрије. Наравно да се агресорима треба супротставити, али то треба бити уз цијену трајног мира, а не производње даљњих сукоба

у Словенији. Као што је познато, у Југославији је Загреб био третиран као културни центар, Београд као политички, а Љубљана је била у неком типу заостатка, некој својој трећости. Процес институционализације културе и умјетности у Словенији се у потпуности развијао након Другог свјетског рата, што свему што слиједи чини значајну разлику.

Изградња станова

Концепт социјалне државе је окосница политике Левице отпочетка. Што сте конкретно постигли? Концепт социјалне државе прије свега подразумемијева чињеницу да сватко у друштву има право на достојан живот. То значи да се сваком појединцу, неовисно о његовом социјалном статусу или мјесту становања, јамчи мрежа јавно доступних институција. Чињеница је да се класне разлике у Словенији посљедњих десетак година повећавају, а епидемија ковид-а те је разлике још више нагласила. Наш концепт социјалне државе темељи се на чињеници да сви у друштву, а посебно млада популација, имају једнаке стартне позиције. Захваљујући залагању Левице, чији се ставови снажно разликују од опозиције по питању минималне плаће, задњих смо година успјели подићи њезин износ. Успјех ове коалицијске владе, за што се Левица изнимно залагала, јест и Закон о дуготрајној скрби у старости који је, уз два десетљећа политичких натезања између свих заинтересираних актера, донесен у просинцу 2022. Ријеч је о мјери осигурања по солидарном принципу (по узору на њемачки модел, оп. а.), које ће уз мировинско и здравствено осигурање бити обавезно од ове године.

Систем јавног становања за најам као нове квалитете у култури становања је чин повијесне промјене у словенском друштву, коју је потакнула Левица. На којим принципима?

Једна од кључних ствари у историјском обликовању лијеве политике на овим просторима је била градња насеља по принципима станоградње доступне сваком радном човјеку. Социјалистички модернизам 1950-их и 1960-их градио је планска насеља у којима се заокруживао принцип квалитете живота у сваком његовом аспекту: од квадратуре достојне човјека, самца или обитељи, до свих детаља инфраструктуре кварта. Плански урбанизам и архитектура код нас су преживјели тест времена, јер већина урбаног становништва станује у тој модернистичкој архитектури. Тако је у Словенији, Хрватској и посвуда на просторима бивше Југославије. Проблем је, међутим, настао кад су оригинални стандарди урбанизма и архитектуре у дивљој транзицији социјализма у капитализам одједном постали надстандард, чија је једина квалитета постао профит, тржишна цијена. И збиља је срамота да у читавих 30 година у Словенији није дошло до друштвеног консензуса који би био на тој разини одлуке о урбанизму, из времена социјалистичког модернизма. Умјесто тога смо, без икакве прилагодбе стандардима урбанизма у 21. стољећу, напосто наставили користити ту урбанистичку баштину. Кад је превладала доктрина капитала као искључиве квалитете становања, схватили смо да је прекасно. У данашњој је Словенији, али и Хрватској, уз двије просјечне плаће у кући немогуће купити стан или плаћати најамнину.

Новоградња је почела: каква је динамика замишљена, уз колики буџет?

Ове године имамо двије тисуће нових станова, а затим ће се у годишњем ритму, по читавој Словенији, градити следећих двије тисуће станова. Ријеч је о енергетски и еколошки прихватљивим зградама, у складу с концептом кружног господарства. Важно је нагласити да је ријеч о другачијој квалитети становања, зајамченој Законом о суставном финансирању станоградње за јавни најам. За период до 2035. године намијењен је износ од око милијарде еура, што подразумемијева издвајање од око сто милијуна еура годишње. У коначници, поанта је у новом менталном скоку друштва: у освјештавању промјене да становање доиста може бити доступно свакоме тко поштено ради у Словенији.

Углавном није тешко процијенити на којим се темама Левица разликује од ставова других политичких странака у Словенији, али је незахвално процијенити како ће, још у овом мандату, јавно проћи тешке теме попут опорезивања имовине за коју се залажете – јер је Словенија по том питању међу најгорима у еу-у. Такођер, актуална коалицијска влада била је међу

PIŠE
Marko
Pogačar

Polubauk

POLUBAUK polukruži polueвропом' pomislim dok se, po povratku iz od strane studenata okupiranog beogradskog skc-a, javnim prevozom truckam

k duboko u blokovsku nedodiju, na područje bivše buvlje pijace izmještenoj novoj autobusnoj stanici. Putujem kući – u slabo srce polueвропе, samozadovoljnu periferiju svih mogućih i nemogućih evropskih i euroatlanskih integracija gdje, eto, sistemska korupcija srećom funkcionira dovoljno glatko da uglavnom ne moramo svjedočiti tragedijama poput one novosadske ili kočanske, a novi val studentskih protesta tek se veoma stidljivo i ponešto nemušto kuha. Sve je ovdje tako nekako napola: jednom nogom negativni stereotip hiperliberalnog Zapada – seksualno zlostavljanje životinja na primjer – a drugom drčni balkanski barbarogenij – Hrvatskim Samokresom i kalašem po kukuruzu, kašikara u ruke djetetu.

ВРЕГИНА kletva je stigla: zadnji векеков album, redom neobičnih, bizarnih tekstova i istih takvih kompozicija, nešto prije programskog, pop-rock konkretnijeg 'Pljuni i zapjevaj...' Šezdesetosmaške i mnoge kasnije 'revolucije', s baukom komunizma u trulim zgradama, napajao je i takt im davao 'revolucionarni', ali obično ozbiljno nabrijan rock, funk, soul... Gotovo beziznimno, od DYLANA i Country Joe and the Fish preko CURTISA MAYFIELDA do The Clash, od mirovnih marševa preko skupova Crnih pantera do rasnih nemira u Brixtonu, protesti 20. stoljeća su imali vlastiti zvuk. U slučaju kontrarevolucija, i rock je bio takav: reakcionaran, mlohav, nikakav. Primjer: onih navodnih, dobrano fiktivnih 200 hiljada ljudi koji unisono pjevaju 'Ružu hrvatsku' na Trgu Republike. No što god mislili o tome – pjesma je bila tu, himnička, spremna da pokrene mase, i mase su je, očito, trebale. Nažalost marginalni, iako srčani beogradski protesti uoči jugoslavenskih ratova imali su svoje 'Hipnotisane gomile' i Rimtutituki, Yutelovim koncertima za mir orila se 'Zemlja za nas', a protesti protiv NATO bombardovanja probdjevani su uz Eyesburn i Darkwoode.

Iznenaduje stoga da ovako masovni i involvirani protesti – kao i niz više ili manje sličnih uokolo planete – čini se, sasvim lijepo napreduju bez vlastitog autentičnog zvuka, štoviše, barataju tišinom kao gromoglasnom himnom. Što se konfekcijskog etera tiče, nije se odmaklo dalje od arhivske zihерice 'Pada vlada', bendovi na Slaviji bili su sve samo ne prepoznatljiviji, a jedni očiti pokušaji muzičkog hakiranja protesta dolaze od strane desnokonzervativnih reperа Beogradski sindikat i njihovih sračunatih mantri o sendvičarima i – APISU. Polubauk rokenrola je mrtav, s njime i njegova iluzija. Govore zvučni topovi. ◇

PIŠE
Lejla
Kalamujić

Dobri dječak

RIJETKO, ali neke se knjige dese baš onda kad su nam potrebne. Roman sarajevske književnice ADISE VAŠIĆ 'Knjiga o Almiru', upravo je takva. U neku ruku, to je roman ceste koji nas starim, prošlošću izgaženim putevima, vodi ka bijeljinskom groblju na kojem je sahranjen 23-ogodišnji ALMIR SMAJIĆ (autoričin djever kojeg nikada nije upoznala), potporučnik JNA koji je poginuo na vukovarskom ratištu, 11 dana prije pada Vukovara. O tragedijama dva grada (Vukovara i Bijeljine) danas imamo činjenice i imamo znanja, a opet o ličnim tragedijama njihovih stanovnika, kao i o bilo kojim drugim mjestima stradanja, znamo malo ili nimalo.

'Knjiga o Almiru' objavljena je koncem prošle godine (Buybook), i od tada do danas ne znam nikog ko ju je pročitao, a da ga nije duboko potresla. Možda i nesvjesno, Adisa Vašić je pišući knjigu o Almiru, napisala knjigu o nama. Jer svi mi koji u sebi nosimo ratove devedesetih, dobro znamo da se vrijeme nakon rata ne mjeri ni danima, ni mjesecima, ni godinama. Onima koji su u ratu gubili voljene budućnost uvijek ostaje propuštena prilika. Na godišnjicu smrti, svake godine Almirova porodica i prijatelji okupljaju se na njegovom grobu, ne bi li sačuvali jedino što mogu – sjećanje na svoj izgubljeni svijet. I tad, kako vrlo precizno i s mjerom bilježi Vašić, nižu se zrnca lijepih i bolnih sjećanja.

Almir Smajić je bio dobar i veseo dječak. Mladić pun ljubavi i života. Zagriženi čitalac kojem nije uspjelo da upiše medicinu, pa je pomislio da bi vojska mogla biti rješenje. On kao i njegovi drugovi, nije mogao znati, ono što mi znamo. Za njih, vojska je značila sazrijevanje, sklapanje prijateljstava, finu platu, a pomalo i društveni prestiž. Pojma oni nisu imali o ratu. Kada je počelo, svi oni su mahom bili nesnađeni. Nisu se ni okrenuli oko sebe, a ljudi su počeli umirati. Umro je i Almir – poginuo od snajperskog hica. Rat je život pretvorio u spektakl najgorog u ljudima. Oni koji su 'herojski' sahranili Almira i ulicu u kojoj je rastao nazvali po njemu, ni punih šest mjeseci poslije protjerali su iz Bijeljine njegovu porodicu. Odlazeći završavaju, svi oni su ponijeli bol, tugu i krivnju što nisu znali bolje i uradili više za Almira.

Iako govori o smrti, 'Knjiga o Almiru' nipošto nije njena glorifikacija. Naprotiv, ona je oda životu i ljubavi u svim njenim oblicima. Ovdje i sada, kad nas od jutra do mraka zasipaju novim ratnim pokličima i strahovima, neki 'novi tumači stvarnosti' kojim ni društvo ni ljudi nisu ništa više od biznisa, ova knjiga nam prijeko potreban svjetionik i opomena. ◇

оним ријетким еуропским земљама које су признале Палестину, што је (и) посљедица дугогодишњег парламентарног залагања Левице за питање Газе?

Словенија је била једна од првих земаља које су осудиле геноцидни рат у Гази јер је Левица још прије десетак година упозоравала на ту чињеницу. Што се Левице тиче, Словенија је Палестину признала у задњи час. Да то нисмо учинили, остали бисмо људски недостојни.

Позната је чињеница да се Левица залаже за излазак Словеније из НАТО-а и да је против икакве милитаризације. У актуалности разговора високе ЕУ-политике о потреби оснивања еуропске војске, постоји ли озбиљан аргумент против, према политици пацифизма? Како то да пацифизам није политичка опција, ни у траговима лијево-либералних еуропских опција? Какав је ваш став?

Питање пацифизма увијек мора бити на преговарачком столу. Ако га нема, изгубили смо. У рату је само један побједник, капитал војне индустрије. Наравно да се агресорима треба супротставити, али то треба бити уз цијену трајног мира, а не производње даљњих сукоба – у лошој бесконачности производње потреба војне индустрије. Став против милитаризације у друштву једино је јамство његове сигурности. Умјесто погрешне политике потицања система који производи претпоставке за будуће сукобе, Левица се залаже за врсту еманципаторне политике која би повезивала државе. Био би то храбар корак према политици неопређијелих. Несврстаних, неутралних земаља. Оних држава с темељном идејом прогресивног лијевог центра, које у средиште свих збивања стављају човјека и преданост трајном миру. Недостаје нам разговор таквог типа, а ради се доиста о најважнијим питањима актуалног тренутка у свијету. Задаћа ЕУ-е је, по ставу Левице, да озбиљно започне разговор. Одговорна је за све своје држављане и за њихову будућност. ЕУ има повијесну улогу тренутка у новом свјетском поретку, али се бојим да је уопће није свјесна.

Култура као мотор

Који је темељни циљ ваше лијеве политике у култури, у оквирима либералних политика ЕУ-а? Једини начин мишљења о култури подразумијева свијест о њезиној двојној, неодјеливој нарави. С једне је стране дио друштва као и сваки други, самосвојна и комплементарна. С друге стране, она је мјесто сједишта различитих друштвених силница, због чега је кључна за динамику друштва. Кад смо преузели овај ресор, обвезали смо се да ћемо културу вратити из маргиналне политичке позиције у центар друштва, да постане његов развојни темељ. И све то да бисмо, не као народ или нација него као људи заједнице, међусобно лакше живјели. Наиме, у добрим аспектима социјалне државе култура

се не схваћа као паразит. Ваља доћи до консензуса да је она мотор, точка преокрета од које почиње развој друштва. А све оно што покреће смислену културну политику налази се у пољу радних права. За политику Левице, у култури је најважније унапређивање увјета рада. Како за раднике у културним институцијама, тако и samozапослене у култури. Рад у култури није привремен, нити је 'рад у слободно вријеме', него онакав као у сваком другом подручју друштва. Платформа ЕУ-политика служи за повезивање и сурадњу свих држава чланица, а чињеница да постоје дугорочни програми сурадње нема се што приговорити. Штовише, мислим да су промјене у том регистру могуће, јер и на разини ЕУ-а има тог простора, како за повећање финансирања културе, тако и за концепт одрживе културе. Ако култура није инклузивна у сваком свом аспектима, њезина је улога у друштву промашена.

Поље културе генерира политичке сукобе, а један од таквих је недавно приредила десница, односно Словенска демократска странка (СДС)?

Постјугославенски културни простор је природно мјесто сурадње свих земаља бивше Југославије. Веже нас слична културна легислатива, сличан начин опћег и умјетничког образовања и концептуално једнака културна инфраструктура

Ускоро ће се одржати референдум против доношења Закона о додатку на мировине за умјетнике, који је иницирала крајња десница, СДС. За референдум су скупили потребан број потписа. Ријеч је о старом закону из 1974. на темељу којег спорташи у Словенији имају право на додаток на мировину јер су га прије неколико година усвојили – а умјетници немају. Тај смо закон обликовали као самосталан, јер смо у додатке мировини уградиле критерије. СДС сматра, ето, да је то погрешно, па ће га референдумом покушати оспорити.

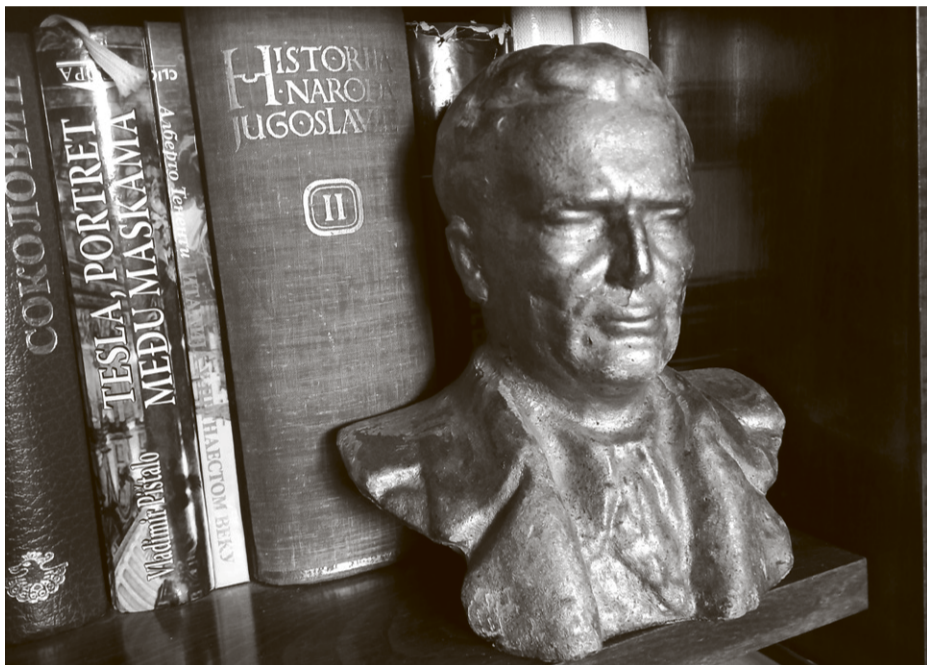
Схватили смо, СДС је против таквих привилегија културној елити. Да. Али референдум је примјер класичне десничарске инструментализације у сврху предизборне мобилизације. Дискурс којим се притом служе је невјероватно увредљив, припада иконографији нацистичке Њемачке. Радове домаћих умјетника и умјетница називају 'изопаченом умјетношћу', 'Ентартете Кунст', а огромну су десничарску машинерију дигли да преко леђа умјетника и умјетница, по узору на раширене популизме својих трамповско-орбановских узора, започну изборну кампању.

Друштво се мијења кроз културу, а манифестације деснице су увијек перформативно једноставне. Што вама преостаје до краја овог мандата? Избори су сљедеће године, какви су планови? Колико видимо, Закон о медијима је недавно из саборске процедуре враћен на дораду, хоће ли бити донесен у року? На Закону о медијима напорно радимо двије године и сад смо доиста у посљедњој фази. Рад на њему је био напоран, јер је требало ускладити дигиталну агенду ЕУ-а са свим специфичностима конфигурације медија и медијског посла. Закон о медијима је, укратко, лакмус између националне политике и оне ЕУ-а, а тиче се свакога од нас. А што се избора тиче, настојат ћемо осигурати још један мандат. Стање које смо затекли у ресору културе било је толико запуштено да би због здравља тог сектора још један мандат био готово нужан. Да, апсолутно бих остала на овом мјесту још један мандат. Посао у култури је јако захтјеван и политички нимало једноставан – али баш зато. ◇

Tito na polici

Jedna od važnijih književnih kritičarki svoje generacije u susretu s imposter sindromom – kako izabrati klasik žanra (post)jugoslavenske kulture, ako pripadaš generaciji kojoj Jugoslavija predstavlja tek nenametljivu porodičnu uspomenu?

KADA me je u decembru urednik Kulturnih Novosti pozvao da napišem prilog za ovu rubriku, ponuđeni rok učinio mi se previše kratkim. Ne zbog toga što, uprkos svim obavezama, ne bih mogla da napišem tekst od dve i po stranice za koji mi načelno nije potrebna nikakva priprema, nego zbog teme. Koje bih ja 'kultno jugoslovensko ili postjugoslovensko delo mogla da predstavim? Trebalo je izabrati bilo šta što 'rezonira na postjugoslovenskom prostoru', ali 'postjugoslovenski' ovde nije puka geografska odrednica. Urednik mi je poslao linkove za do tada objavljene tekstove. KUD Idi-joti, Reč i misao, Štefica Cvek. Kulturne Novosti su jugonostalgican dodatak, i mada sam ja sebe uvek smatrala jugonostalgicom, da stvar nije tako jednostavna shvatila sam suočena s činjenicom da jednostavno *nemam predstavu o čemu bih pisala*. U decembru sam se izvukla, ali, kada mi se Boris opet javio, nisam imala kud. I to nije samo retorika – ako ste na progresivnom kulturnom polu, ako ste Srpkinja koja živi u Srbiji i piše gotovo isključivo o hrvatskim autorima, ne možete da nemate o čemu da pišete za ovu rubriku.

Da ne bude uvek književnost, pala mi je na pamet muzika. Na naslovnoj stranici prvih Kulturnih Novosti bila je ilustracija muškarca s bedževima Riblje čorbe, Bijelog dugmeta i ekv-a. Kada mi je nedavno članica ekv tribjunt benda Deca iz vode ponudila karte za koncert, pogledala me je nekako pronicljivo i rekla: 'Voliš ekv, je l' da?' Mada sam odgovorila sa 'da', možda čak dodavši i 'naravno', istina je da bih na tom koncertu, na koji na kraju nisam otišla, uz mnoge pesme morala da držim zatvore-

na usta. Moje poznavanje ex-Yu muzike na nivou je koji bih nazvala radijskim. U srednjoj školi nisam bila *dovoljno kul* i sada nemam o kome da pišem za rubriku Klasik žanra – barem ne *iskreno*. Ni strani muzičari mi ne bi pomogli. Ako u mom ukusu ima nečeg zajedničkog s tuđim, a naravno da ima, ništa u tome nije 'postjugoslovenski'.

Pisati o filmu bilo bi već lakše. Na filmu sam masterirala. Ali, (post) jugoslovenski film? U jednom od ovde prethodno objavljenih tekstova pominje se ime BOGDANA DIKLIĆA. Onaj prvi broj Kulturnih Novosti neočekivano sam čitala u štampanom izdanju jer sam se u vreme njegovog izlaska našla u Splitu, na Mediteranskom festivalu knjige. Kada su me pozvali na taj festival, rekli su mi da bi moj 'dodatni zadatak' bio da s Diklićem, koji ima strah od letenja, putujem avionom. To je trebalo da bude simpatičan zadatak, a takav je i bio, ali prethodilo mu je moje mahnito gledanje filmova u kojima Diklić igra. Da li sam ih gledala ranije – uglavnom jesam, ali, smatrala sam da će se od mene, kao književne kritičarke, očekivati znanje s kojim se može pobediti u Slagalici. Tim pre što sam, kao što rekoh, napisala ceo master o filmu. Ali taj master pisan je u inostranstvu, na engleskom, na temu francuskog i američkog filma.

Diklić me na kraju nije ispitivao o filmu (neverovatno!) i, mada sam u kratkom periodu znatno unapredila svoje poznavanje domaće kinematografije, pogledavši sada sve kao 'odrasla', i dalje mi je ostao onaj isti problem kao u slučaju muzike. Mada bih mogla, uz još malo pripreme, da napišem tekst

o bilo kom ex-Yu filmu (ne i o bendu), to bi, opet, ovde bilo *neiskreno*. Jer ja sam u detinjstvu gledala prvo Cartoon Network, a posle američke filmove s RICHARDOM GIROM i DŽULIJOM ROBERTS koji su se tada davali na RTS-u, i nijedan (post)jugoslovenski proizvod filmske umetnosti za mene nije ono što je za prethodne autore ove rubrike delo o kom su pisali. Što se tiče manje umetničkih oblasti, situacija nije ništa bolja. Sport? Pasionirani navijač Diklić hiljadu puta je pomenuo da će uveče na njegovu promociju doći 'DINO', a meni je nešto postalo sumnjivo tek kada sam videla da taj muškarac ima dva metra. Pre nekoliko godina, izdavač jedne knjige poslao mi je mejl da mi objasni ko je misteriozni 'DRAŽEN' iz jedne od priča koje sam se u kritici dotakla. Sam Split kao poznato letovalište? Na festivalu su me baš svi pitali kako to da sam prvi put u Splitu, i baš svi su sami sebi odgovorili – pa da, logično.

Zašto onda ne književnost? Mada sam studirala opštu književnost (a ne srpsku, jugoslovensku, čak ni komparativnu), to je mogao biti moj džoker, i do poslednjeg trenutka verovala sam da će ovaj tekst biti o romanu 'Hotel Zagorje' IVANE BODROŽIĆ. Kao roman koji na postjugoslovenskom prostoru (ili ipak samo prostoru Hrvatske?) rasplamsava strasti – ne nacionalne, već one o pitanju šta čini dobro književno delo – i čija je junakinja prognanica iz Vukovara, 'Hotel Zagorje' zasigurno bi se ovde uklopio, i niko ne bi ni trepnuo. Niko ne bi trepnuo i ja bih imala *easy way out*, jer mi se taj roman zaista svideo, ali prilika da se piše za ovu rubriku dobija se jednom (pretpostavljam), i nije u skladu s mojom ličnošću da idem lakšim putem.

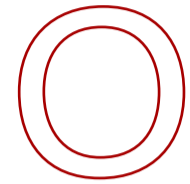
Onda – šta? Zapravo, kada mi se Boris javio, odmah mi je palo na pamet jedno delo, samo što o njemu nemam da kažem više od rečenice-dve. Radi se o mesinganoj bisti JOSIPA BROZA TITA koja stoji na polici za knjige u mojoj porodičnoj dnevnoj sobi u Kikindi od kad znam za sebe. Tu bistu je moj tata doneo mojoj mami, nastavnici istorije iz radničke porodice, uz Titovu biografiju VLADIMIRA DEDIJERA, kada je preko studentske zadruge raščišćavao prostorije Radničkog univerziteta. 'Ne znam zašto su praznili te prostorije', napisala mi je mama malopre u poruci. 'To je bilo 1991. Propao socijalizam pa im više nije trebalo.'

Neko bi moju nesigurnost u biranju teme za ovaj tekst mogao da tumači psihologijom *impostor* sindroma. Ali ja u ovoj rubrici i *jesam* impostor. Ako je Diklić prema nečemu 'procenjivao' moje poznavanje filma i košarke, to nije bilo na osnovu mog poziva kritičarke, nego na osnovu ogromne razlike u godinama između nas (42). Isto tako su svi koje je iznenadilo što nisam ranije bila u Splitu shvatili da, osim ako nisam od onih koji neće mesec dana jesti samo kako bi letovali na Korčuli, nisam nužno imala ni kad. Kulturne Novosti imaju i kolumniste bliže mojim godinama, ali ja sam trenutno jedina autorka ove rubrike rođena devedesetih. I to tek u godini Dejtonskog sporazuma, kada je sve bilo zvanično gotovo. A nezvanično? Poznajem neke strastvene ljubitelje jugoslovenskih crtača i bendova kao što je Južni vetar koji su mlađi od mene, ali takvih je malo. Za nas ostale – čak i književne kritičarke poput mene – u stvarnosti, Jugoslavija je, poput one Titove biste, jedna postojana, ali nenametljiva porodična uspomena. ◇

PIŠE
Jeton
Neziraj

Veliko pomirenje

VE godine obilježava se 35. godišnjica akcije velikog pomirenja, tog povijesnog pothvata kojim je okončana

krvna osveta na Kosovu. Do tada su stotine tisuća albanskih obitelji na Kosovu bile u zavadi i 'u krvi', a ciklus krvne osvete poprimio je oblik začaranog kruga, s krvoprolićem naslijeđenim kroz generacije. Broj uzajamnih ubojstava ponekad bi narastao na trideset.

Ono što je započelo kao mala inicijativa za pomirenje od strane grupe bivših političkih zatvorenika, studenata i intelektualaca, brzo se pretvorilo u nacionalnu javnu tribinu, s majkama, očevima, članovima obitelji koji su izašli na pozornicu i pred javnosti oprostili krv obitelji osobe koja je počinila ubojstvo. Organizirani su deseci javnih 'sjednica' i stotine tisuća obitelji su se pomirile. Ukupno je oprosteno 1275 krvoprolića i završeno. Posljednjoj javnoj sjednici o pomirenju prisustvovalo je više od pola milijuna ljudi. Opraštanje, pomirenje, solidarnost i jedinstvo – to su bili osnovni stupovi ovog pothvata koji je imao za cilj preobrazbu i ujedinjenje kosovskog društva, u zoru rata koji se očekivao uskoro.

Kada se danas analiziraju video materijali tih sjednica, čovjek je fasciniran energijom koja se prenosila. U većini njih, u improviziranim pozornicama, obično je stajao ANTON ČETTA, čovjek koji je postao simbol ove akcije. Ali oko njega su bili i vjerski predstavnici, mladi i mlade, drugi intelektualci i ljudi s autoritetom kod naroda. Ljudi su dizali dva prsta u obliku 'V', govori su sadržavali nove riječi za narod: 'nada', 'solidarnost', 'budućnost', 'jedinstvo'... U cjelini, sjednica je ujedno bila puna, performativna manifestacija nove, postkomunističke slike naroda koji se budi. Nova slika, i nova politička poruka – politička iznad svega – namijenjena da se prenese režimu u Beogradu, iz kojeg je proizlazilo ugnjetavanje i nasilje tog kraja stoljeća.

Nažalost, akcija pomirenja krvnih osveta na Kosovu ostala je u sjeni drugih, dramatičnijih događaja koji su uslijedili i nije dobila zasluženu pažnju. Verujem da nove generacije na Kosovu čak ne znaju da je ona ikad postojala. I to je za žaljenje, jer sam siguran da se neke lekcije mogu naučiti, da nam one možda mogu poslužiti u ovim turbulentnim vremenima u kojima živimo. Ako ništa drugo, akcija pomirenja krvnih osveta može nam pokazati snagu društva da se transcendira i napor da se afirmiraju određene ljudske vrijednosti, koje su stupovi transformacije, emancipacije i društvenog i političkog angažmana. ◇

(S albanskog preveo Qerim Ondozi)

PIŠE
Nađa
Bobičić

Pobunjeni ninovci

KULTURA i prosveta u Srbiji i dalje su na prvim linijama borbe za pravednije društvo. Da je stanje uobičajeno, krajem januara svi bi se bavili dodjelom nagrade NIN-a za najbolji roman iz prethodne godine, u februaru bi se žustro diskutovalo o nagrađenoj knjizi, u martu bi bio objavljen još poneki polemički tekst. Ovog januara NIN-ova nagrada jeste dodijeljena, ali niti je NIN što je bio (2023. godine je prodat novim vlasnicima), niti se mnogo pažnje obraćalo na ničem zanimljiv nagrađeni roman. Književnost je imala bitnija posla.

DEJAN ATANACKOVIĆ, dobitnik NIN-ove nagrade za roman 'Luzitanija' za 2017. godinu, sa ekipom iz inicijative 'Most ostaje' brani Stari savski most od rušenja. Nije u pitanju bilo kakav most, već simbol beogradskog otpora okupatoru. Ali, ono što nisu uspjeli uništiti nacisti, radi potreba neoliberalnog kapitala na korak je do uništenja. Nakon višemjesečnog upornog zalaganja da sačuva istorijski značajan i još uvijek funkcionalan most, nekadašnji ninovac je šestog marta uz još četvoricu aktivista priveden i naredni dan pušten bez ikakvih optužbi. Aktivisti još uvijek brane most, koji čuva brojna interventna policija, bez zvanične naredbe da most obezbjeđuju, što građane košta tri i po miliona evra, kako navode iz inicijative.

Atanacković je uz SAŠU ILIĆA, takođe dobitnika nagrade NIN-a, MIRJANU ĐURĐEVIĆ, dobitnicu regionalne nagrade Meša Selimović, i pisca i kustosa NEBOJŠU MILENKOVIĆA bio gost epizode 'Pisci i protest', emitovane 19. marta na Radio Beogradu u okviru emisije 'Oko Balkana', koju vodi i uređuje SAŠA ĆIRIĆ. Emisija se bavila društvenim kontekstom, studentskim protestima, kao i samim javnim servisom, na čijim radio talasima je program emitovan. Publika je emisijom bila jako zadovoljna, sadržaj je slušan i pozitivno odjeknuo u javnosti. S druge strane, vlastodršci su emisijom bili vrlo iziritirani pa je protiv urednika pokrenut disciplinski postupak.

VLADIMIR ARSENIJEVIĆ, najmlađi dobitnik nagrade NIN-a, ima više-decenijski aktivistički staž. Tako je i 15. marta, na najmasovniji protest u savremenoj Srbiji izašao noseći ukrajinsku i palestinsku zastavu u znak solidarnosti sa ratom zahvaćenim područjima. Desno orijentisani dio mase verbalno ga je napao i izbacio iz kolone, iako iste takve reakcije izostaju kada se organizovano iznose (pro)ruske zastave i desničarski simboli. Sami studentski plenumi su podržali državne simbole Srbije, dok za sve ostalo redari i redarke zamole da se ukloni. Ali desničari nisu poznati po poštovanju dogovora i pravila. ◇

Nestvarna mladost

Poslednja dva sata pešačim sa studentima moje akademije. Držim pod ruku studentkinju koju boli noga, ona kaže da mi je dužna, a zapravo sam ja dužna da stojim uz nju i dužna sam ja njoj za probuđenu nadu, piše za Kulturne Novosti kazališna režiserka, izvanredna profesorica Akademije umetnosti u Beogradu i sudionica protesta

Beograđani dočekuju demonstrante iz cijele Srbije (Foto: F.S./ATAIMAGES/PIXSELL)

OVAJ tekst pišem nakon što je potvrđeno da je preminuo VUKAŠIN (19), šesnaesta žrtva pada nadstrešnice na železničkoj stanici u Novom Sadu, žrtva državne korupcije za koju niko nije odgovarao. Dugo gledamo kako korupcija ubija institucije, gradove, reke, drveće, vazduh, građanska prava, zakone, ustav i istinu. Onda se sručila nadstrešnica.

Moj život obeležili su studentski protesti '96./'97. protiv režima SLOBODANA MILOŠEVIĆA, a moja generacija je do skoro bila među mlađima na svim protestima protiv u suštini iste te vlasti iz devedesetih. Sada svedočimo generaciji studenata, koji jesu i deca studenata iz '96./'97., ali su potpuno svoji i dovoljno bolji od nas starijih da mogu da promene svet.

Evo par crtica o udarnim protestima u poslednjih mesec dana.

U Kragujevcu, 14. februara, večer uoči protesta, dočekujemo studente koji su danima pešačili iz raznih krajeva Srbije. Gledali smo njihov pohod kroz kišu, sneg, kako spavaju na livadi po minusu jer im vlastodršci ne otvaraju hale, škole. Pratili smo kako ih ljudi usput dočekuju u suzama i iznose sve što imaju da ih ugoste. 'Da mogu, srce bih im dala' – rekla je jedna žena. Pratili smo njihove žuljeve, promrzline, kako su solidarni i kako pevaju da nisu umorni. 'Tu smo, još samo 27 kilometara' – veselo mi kaže studentkinja. Ništa slično tom dočeku nisam doživela. Vrtoglavica od emocija! Koliko smo čvrsto grlili tu decu, i oni nas, a da smo se samo emocijom upoznali! 'Sve je emotivno, jer hodamo ka boljem' – rekla je jedna studentkinja. Kragujevac je bio eksplozija ljubavi. Najavljen je protest u Nišu.

U Nišu smo 28. februara dočekali pešake. 'Vi ste naši oslobodioci' – odjekivalo je ulicama. Oslobodili su pleme-nito i dobro u nama što smo potisnuli jer je sistem vrednosti u kojem živimo okrenut naopačke i jer smo verovali da smo sami. Niš je bio eksplozija radosti. Grad pun ljudi koji se smeju. Vlast nas je vređala što smo se radovali ne shvatajući da se mi, boreći se za pravdu i uvažavanje poginulih ljudi, borimo za pravo na život, na lepotu života, za sve suprotno od onog što nam oni nameću. Najavljen je protest u Beogradu.

U Beogradu, 14. marta, doček pešaka. Poslednja dva sata pešačim sa studentima moje akademije. Držim pod ruku studentkinju koju boli noga, ona kaže da mi je dužna, a zapravo sam ja dužna da stojim uz nju i dužna sam ja njoj za probuđenu nadu. 'Ovo je najlepše što sam doživeo u životu' – kaže mi student-pešak. Dok hodam gradom koji je kao nikada do sad u transu od ljubavi, svi skaču i pevaju dok se nepregledna povorka pešaka iz svih pravaca sliva na Terazije, okrećem se i muzika u mojoj glavi se gasi – vidim žandarmeriju koja čuva park pun huligana skupljenih da nas sutra na protestu provociraju po komandi.

Skupila je vlast u centralnom beogradskom parku šest 'studenata koji žele da uče', a uz njih razne osuđenike, tzv. navijače, stranačke odbornike, čak je bilo i direktora javnih preduzeća koji su navukli fantomke. Bili su okruženi rashodovanim traktorima u kojima su građani pronašli – zarđale sekire i noževe. Po gradu su ostavljane kamenice, na krovove kese sa ciglama i sve to praćeno je bljuvanjem mržnje i nasiljem nad istinom – medijskom hajkom režima protiv 'studenata terorista'. Nijedan medij sa nacionalnom frekvencijom ne prati studentski protest onako kako zakon zapoveda. Svesno se gradila napetost. Vlast je ukinula železnički i autobuski saobraćaj ka Beogradu i gradski saobraćaj. Profesori umetničkih fakulteta, državnih i privatnih zajedno jer podela sada nije važna, okupili smo se na istom mestu da kao redari držimo leđa studentima. Vođen izuzetnom saradnjom i pameću redara studenata, najmasovniji protest u istoriji Beograda protekao je bez ijednog incidenta sve dok vlast nije neidentifikovanim zvučnim oružjem izvršila napad na mirne građane i to tokom komemorativne tišine. Kad su studenti-redari komandovali skidanje prsluka i tako označili kraj protesta sprečili su eskalaciju isplaniranih nereda, pa su kamenice vlasti i batinaške dnevniče ostale da zveče svojom besmislenošću.

Danas je teško ispratiti sve proteste koji se događaju širom Srbije. U Beogradu vam se može desiti da odete na tri protesta dnevno, a da vam onda ispod prozora prođe protestna kolona za koju niste znali. Sve uvrede odbijaju se o ovu nestvarnu mladost. Znaju za šta se bore, drže se zajedno, satkani su od pozitivnih emocija i zato nisu pobeđivi. Oni neće izgubiti godinu, oni su ovu godinu dobili. ◇

IMPRESSUM

Godina II / Zagreb / petak, 28.02.2025.

**KULTURNE
NOVOSTI**

#007

Kulturni podlistak

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA NOVOSTI
Andrea Radak
UREDNIK KULTURNIH
NOVOSTI
Boris Postnikov
REDAKCIJA
Nađa Bobičić, Kalia
Dimitrova, Ilija Đurović,
Lejla Kalamujić, Branimira
Lazarin, Jeton Neziraj,

Lujo Parežanin, Marko
Pogačar, Goran Vojnović
ILUSTRACIJA
Zoran Kardula
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević
DIZAJN
Parabureau / Igor Staniš-
ljević, Tena Križanec

Kulturne Novosti financirane
su sredstvima Savjeta za
nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i sredstvima
Ureda za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Букара иде у Гиниса

Оснивач удруге 'Кистањски заласци сунца' Илија Крнета исправља одлуку Министарства културе и медија којом је дрвена посуда за испијање вина проглашена културним добром под погрешним именом – сусак

Дрвена посуда, у народу чувена као букара (Фото: Душко Јарамаз/PIXSELL)

КАДА је оснивач Фондације Буковица Адријан Синиша РАКИЋ у Новостима најавио да ће се Буковчани кандидирати за Гинисову књигу рекорда у једној специфичној области, мало тко је могао наслутити да је заправо ријеч о прављењу највеће букаре коју је свијет видио. Мултимедијски спектакл припрема се у Кистањама за август 2025. Јединствени догађај у најави заправо је одговор на грешку која се поткрала Управи за заштиту културне баштине при Министарству културе и медија. Наиме, дрвена посуда за испијање вина, у народу знана као букара, проглашена је нематеријалним културним добром. Све би било у реду да букару нису службено назвали њеним готово непознатим, другим именом – сусак. И не само то. Специфична обиљежја и изглед букаре приписани су суску, док је букара сасвим погрешно описана па је на тај начин остала скрајнута, као незнатно распрострањени сувенир.

Овај промашај Министарства би највјероватније прошао неопажено, да рјешење о умијећу израде букаре те њеној заштити није доспјело у руке Илији Крнети из Кистања. Оснивач удруге 'Кистањски заласци сунца' и неуморни промотор традиционалне културе, није могао допустити да остане уписано погрешно, односно непотпуно утврђено чињенично стање.

Зато је већи дио 2024. провео доказујући да је букара – букара, а тек понегдје сусак. Прионуо је на истраживање како би своје тврдње утемељено поткријепио. Консултирајући људе, стручну литературу, здравице, фотографије, плакате и приче, прецизно је утврдио да старинску посуду за испијање вина зову сусак само у Дрнишу и Сиверићу. Сви остали крајеви, укључујући Буковицу, Равне котаре, дио Лике и долине Неретве, стотинама година тај важни предмет на столу називају букара. И никако другачије.

Према првом налазу Министарства, букара се прави од смреке или врбе, има дрвени обруч од дрва врбе, у горњем дијелу је шира, а ужа у доњем. Овај опис одударе од стварности на терену. Заправо је шира у доњем дијелу, а према врху се сужава. Обиласком Буковице, Равних котара и других терена, Крнета је недовољено установио да се дрвена посуда израђена од смреке, горе ужа с два метална обруча, а доље шира, с дрвеном ручком зове – букара! А врбе ионако не расту масовно на овом подручју. Премда је законски рок на жалбе и допуне рјешења

о букари и суску прошао у само 15 дана, Крнета је своје налазе с терена и литературе накнадно изнио Министарству културе. И не само то; све што је пронашао о букари објавио је у књижици 'Букара и друге приче'.

'Апелирамо да се термин букара користи онако како то чине саме заједнице у оквиру којих се обавља израда и употреба посуде у стољетној традицији. Занимљиво је да на споменутим подручјима 'сусак' као термин уопће није познат нити присутан. За другу посуду која је дефинирана као букара, 'горе шира с дрвеним обручем од врбе', таква посуда на овом подручју није присутна нити се производи. Рјешење би требало проширити на начин да се констатира да се у многим крајевима дрвена посуда која је дефинирана као сусак зове и букара. За посуду истог облика постоје два назива – сусак и букара', преложио је Крнета у име удруге 'Кистањски заласци сунца'. Протеклих дана стигао је позитиван одговор и признавање грешке. Надлежно министарство допунило је своје рјешење и уважило све замјерке.

— Они су то прихватили и по мом приједлогу рјешења донијели допунско рјешење, признали су нам да је то равноправно. У шаливом тону сам рекао да ми не би било драго да у сувенирници у центру Кистања умјесто букара пише сусак. Било би банално и људи то не би могли прихватити – напомиње Крнета.

Дугогодишња манифестација 'Кистањски заласци сунца', у оквиру које бити израђена највећа букара, настала је, говори наш суговорник, као школски примјер дефиниције културе која култивира, оплемењује и едуцира. Он сматра да постоји обавеза култивирати просторе попут Буковице који нису тако оснажени и рафинирани.

— Лако је направити културни догађај на Теразијама или на Страдуну, али направити догађај у купини и драчи Буковице. То ми је био изазов. На својој њиви на периферији села направио сам читав низ манифестација, од филмских пројекција, пјесничких вечери, радионице изградње сувозида, ојкања... Чак ни у Загребу није обиљежена година Милутина Миланковића, али јесте у Кистањама, захваљујући пјеснику Ђорђу Нешићу. Ово је логичан наставак тог труда – прича Крнета.

— Људи који долазе на наше манифестације нису ни гладни ни жедни. О гостопримству овог краја је писао још Алберто Фортис. Неправедно је што је наш крај изложен порузи. Уосталом, имамо 25 вриједности нематеријалне баштине човјечанства УНЕСКО-а. На простору Буковице имамо барем седам вриједности: ојкање или гроктање, нијемо коло, сувозид, елементе медитеранске прехране, крсну славу, гусле, па ако хоћете, и клапску пјесму – набраја Крнета.

Извојевана побједа букаре над суском неће стати само на томе. Идеје о грандиозној посуди за испијање вина се већ роје. Најважније је у цијелом процесу поштовати кључне елементе букаре, а то је, поновимо, да је горе ужа, доље шира, да има два обруча и да има ручку од дрвета. Бит ће довољно ако она буде толико велика да у њу стане 50 литара вина, говори Илија Крнета.

Адријан Синиша Ракић поносно је објавио да његова заклада учествује у припремама највеће букаре. За оне који можда нису упућени, навео је да су се људи око букаре окупљати од памтивијека и да су из ње рујно вино пили домаћини, кумови и гости на славама, фештама и разним весељима.

— Букара се спомиње у готово свим сачуваним здравицама далматинског залеђа, а често се појављује и у епским пјесмама из давнина. Постала је симбол заједништва, доброг живота, па чак и дио идентитета људи тога краја, казао је Ракић.

Постоји визија и о споменику букари. Поред Фондације Буковица и општине Кистање, јављају се и појединци да припомогну. Неки чак шаљу америчке доларе за велико чашћење. Како год било, до љета ће бити одлучено како ће и од којег материјала бити израђена највећа букара те колико ће руку бити потребно да саграде хедонистички симбол Буковице и Равних котара. ■

ИНФОРМАТОР

Све више пустоши и старијих – Бијело Брдо (Фото: Сандро Лендлер)

тање формалне скрби што и даље није у доминантном фокусу државе – рекла је истраживачица.

Истакнула је да српска заједница због свих назначених фактора нема снагу за демографску ревитализацију те демографски потенцијал види у доласку страних радника из Србије и БиХ.

— Њихов број је значајан и при томе судјелују млађе особе, па би се њиховостанак у Хрватској потенцијално могао позитивно одразити на био-репродуктивне процесе. Познавање овдашњег језика и културе чини њихову интеграцију врло једноставном – рекла је Сања Клемпић Богади.

БОРИС МИЛОШЕВИЋ, председник СНВ-а, казао је да је реализација таквих потенцијала отежана од уласка Хрватске у ЕУ и

Демографска катастрофа и будућност заједнице

На представљању студије 'Заједница за службује будућност. Демографска слика и будућност Срба у Хрватској' ауторице Сање Клемпић Богади објављени су поразни подаци о демографском стању српске заједнице

ОПСЕЖНА студија ауторице САЊЕ КЛЕМПИЋ БОГАДИ 'Заједница заслужује будућност. Демографска слика и будућност Срба у Хрватској', прошири тједан је представљена у просторима Српског културног центра у Загребу. Како смо писали, студија је резултат истраживања које је иницирало Српско народно вијеће, а заједнички су је објавили СНВ и накладничка кућа Јесенски и Турк. Темељи се на квантитативном и квалитативном истраживању, а Клемпић Богади, иначе знанственица са загребачког Института за истраживање миграција, користила је резултате свих пописа становништва проведених након Другог свјетског рата и бројна социолошка истраживања релевантна за тему. НИКОЛА БАЈТО, уредник студије, објаснио је да су поводи за истраживање били резултати пописа становништва из 2021. године који су показали да је број Срба у Хрватској пао за 34 посто у односу на претходни попис 2011. Од 1991. број Срба опао је са 581.000 на 124.000.

— Узроке за такве податке који су ме шокирали, треба тражити у проблемима који сежу још у период рата, пораћа, избјеглиштва, као и у недовољно подржаном повратку и чињеници да се вратило махом старије становништво. Уз то, половина Срба у Хрватској живи на најразвијенијим подручјима те су и даље на дјелу друштвено-политичке силнице које утјечу на аси-

милацију, односно етничку мимикрију – рекао је Бајто те додао да је Клемпић Богади анализирала податке ставила у 'помно истражени политички, повијесни и правни контекст'.

Ауторица је захвалила испитаницима који су с њом подијелили своја сјећања и осјећања, премда многим од њих то није било лако. Како је казала, ради се о истраживању које ју је 'промијенило као човјека'. Главни циљ студије био је утврдити демографска кретања Срба у Хрватској од 1991. до 2021., промјену у просторном размјештају, миграцијске карактеристике с нагласком на избјеглиштво и повратак те дати назнаке демографске будућности. Истраживањем је потврђено да Србе у Хрватској карактеризирају висока разина остарјелости, ниски фертилитет, пораст морталитета те пад њиховог броја на разини свих жупанија. Уз то, и даље су присутне споменута етничка мимикрија и асимилација.

— Неки од испитаника признали су како су их родитељи учили да крију свој национални идентитет. Дио их је у тренутку проведбе истраживања сматрао да је стигматизација Срба у Хрватској тада била већа него раније. Међутим, истраживање сам провела у периоду кампање за парламентарне изборе за које су странке деснице дизале националистичке тензије – рекла је Клемпић Богади те додала да годишњи извјештаји пучке правобранитељице указују да су Срби и Роми континуирано изложени различитим облицима дискриминације.

Уз статистичке показатеље, студија обрађује различите теме које утјечу на демографска кретања Срба у Хрватској: избјегличко искуство и повратак, добно-сполну и образовну структуру, економску активност и материјално стање. Притом се показало да више од 30 посто српског становништва на разини кућанства има приходе мање од просјечне хрватске плаће. Такођер, тек је 3,7 посто испитаних навело да живе од пољопривреде, што ни не чуди с обзиром на опћу остарјелост.

— Велики дио старијих Срба остављен је да живи сам и морају се сналазити како год знају. Због лоше комуналне инфраструктуре, прије свега прометне неповезаности, готово четвртина испитаника исказала је да ријетко иду код лијечника. Све то утјече на неадекватну здравствену заштиту, а тиме потенцијално и на њихово лоше здравствено стање. То отвара пи-

Сања Клемпић Богади (Фото: Сандро Лендлер)

построжавања правила у стјецању дозвола за дуготрајнији боравак и хрватског држављанства. Истраживање је потврдило оно с чиме се СНВ већ годинама сусреће на терену.

— Јасно нам је да би у руралним срединама требали развијати социјалне услуге. Боримо се за инфраструктурне пројекте, али самој заједници је често тешко утјецати на такве процесе – рекао је Милошевић. Истакнуо је да је пад броја Срба кроз посљедња десетљећа присутан и у урбаним центрима као што су Загреб, Ријека, Осиек, Сплит и Задар, а на што је недвојбено утјечао процес асимилације.

— Асимилација иначе може бити и природан процес, али кад је под теретом стигматизације и дискриминације, онда је убрзана. Најбољи пут за заустављање таквих тенденција је стварање друштвено-политичке климе која би нам свима омогућила да будемо слободни, али сав наш напор је лако уништити кроз политичке кампање у којима се Србима намеће колективна кривња – закључио је председник СНВ-а.

■ Тамара Опачић

Настављена сурадња мањинских заједница

Што год да радимо испада да није добро, казао је председник СНВ-а Борис Милошевић на скупу о положају Хрвата у Србији и Срба у Хрватској

ШТО је досад учињено добро, а што није за обје мањине: хрватску у Србији и српску у Хрватској? На то питање су на прошлотједној конференцији у организацији Заједнице протјераних Хрвата из Сријема, Бачке и Баната (ПХСБВ) под називом 'Национални сујави заштите хрватске националне мањине у Републици Србији и српске националне мањине у Хрватској', расправљали политичари те активисти с обје стране. Председница Хрватског националног вијећа (ХНВ) из Суботице и саборска заступница ХДЗ-а Јасна Војнић констатирала је да је добро што Хрвати у Србији имају ХНВ као своју кровну институцију и признати су као национална мањина те имају право на употребу језика и писма. Председник СДСС-а Милорад Пуповац, говорећи о сурадњи с представницима хрватске националне мањине у Србији, казао је да она успјешно траје још од мандата премијера Иве Санадера. Истакнуо је и врло добру сурадњу политичких представника Срба и заступника Саборне чланове Владе у различитим периодима. Али након приступања Хрватске у Европску унију та политичка сурадња долази у кризу, јер у Хрватској јача десна националистичка политика која представнике Срба више не жели у Влади. На питање колико положај српске мањине у Хрватској оптерећује актуални догађаји у Србији, Пуповац је казао да, иако их прати с великим интересом, чињеница је да у овом тренутку односи и комуникација између Србије и Хрватске редуцирани што сужава могућности за ширу сурадњу с институцијама Србије.

Конференција у Загребу (Фото: Сањин Струкић/PIXSELL)

— Сурадња на различитим програмима Српског народног вијећа, Просвјете и Заједничког већа општина је активна, она, било да је ријеч о образовању и умјетности. Та сурадња са значајним националним институцијама Србије се несметано одвија – казао је Пуповац. Председник Српског народног вијећа (снв) Борис Милошевић Закон о употреби језика и писма, као и Уставни закон о правима националних мањина донесен 2002., види позитивним примјерима за положај српске националне мањине у рх. — Добро је и позитивно да се задњих десетак година буџетска средства за програме повећавају па тако покушавамо ојачати наше институције попут културних центара за окупљање наше заједнице. Да људи посебно у руралним дијеловима земље имају прилику послушати неку добру трибину, погледати представу, отићи на представљање књиге – рекао је Милошевић. — На жалост десница изградњу центара користи за властите политичке сврхе, проглашавајући их непријатељским утврдама, сигурносном угрозом и тад настаје проблем. Дакле, ми желимо привући родитеље како би послали дјецу на активности, док нетко говори да је тамо нешто сумњиво и непријатељско. Што год да радимо испада да није добро; или је превише или премало мањински што промичу они који немају политичког програма или се такав дискурс пак интензивира за вријеме политичких кампања. Вјеројатно нас исто чека усусрет предстојећих локалних избора – казао је Милошевић.

Видео линком се јавио и Тонино Пицула, заступник у Еуропском парламенту и извјеститељ за Србију, који је казао да ситуација у тој држави није добра и да не напредује на еуропском путу. Штовише, Србија мјесецима живи у непроглашеном изванредном стању, институције су блокиране, а грађани на улицама, сматра Пицула. На конференцији се говорило и о комеморативним праксама мањинских заједница у Србији и Хрватској када је ријеч о спомен обиљежјима, посебно о начину обиљежавања Олује за коју је Пуповац закључио да сигурно није продуктиван нити за српску заједницу Хрватској нити за хрватску у Србији. Практике сјећања постоје, пак казао је Иво Мартиновић председник Заједнице пхсбв, али Хрвати у Србији траже изградњу барем једног спомен-обиљежја за невини страдале Хрвате током 1990-их. О томе говори књига 'Злочини над Хрватима' у Војводини у издању београдског Фонда за хуманитарно право. — Онако како се управо већински народ односи према мањинском, то говори управо о њему – поентирао је Мартиновић. Дотад угодна атмосфера помало се усијала након отварање теме о говору мржње. Јасна Војнић, реферирајући се на недавну изјаву суботичког градоначелника Стевана Бакића који је у јеку студентских просвједа изјавио да су 'устахе поново нападе нашу Србију' и да 'иза свих тих догађаја стоји хрватска обавјештајна служба', казала је да је говор мржње присутан у Србији.

— Када кажете устаха на улицама градова у Србији то звучи страшно премда можда млађе генерације и не знају што тај назив значи, онда потичемо емоционалну акцију и то је нешто што је сад брендирано да се скрене са важних питања и проблема у Србији. Када би тај говор мржње у

јавном дискурсу, да не кажем нестало, али свео на разину инцидената, а не остао на разини политике и праксе, сигурна са да би дошло до напретка. Није проблем што то неки појединци говоре, него што долази од званичних представника власти у Србији: па тако и споменутог градоначелника, премијера и председника државе и што се шире страх и одређена нетрпељивост између наша два народа. Са сигурношћу могу рећи је да међу обичним пуком такво расположење не превладава – казала је Војнић.

До усијања је требало чекати питања из публике. Тада је амбасадорница Србије у Хрватској Јелена Милић упитала Јасну Војнић да ли је то она управо рекла да државни врх Србије шири говор мржње према припадницима хрватске заједнице. — Да – потврдила је Војнић и додала да не подржава говор мржње ни са једне стране. Затим је Милић, прије напуштања скупа, спомињала Тхомпсона и подршку државе његовим концертима те још штошта уз много комуникацијских шума и упозорења модератора.

■ Драган Грозданић

Превод педагошке документације

Представници зво-а и Управе за националне мањине Министарства науке и образовања разговарали су о смерницама мањинског образовања

ТЕДАН од закључака састанка представника Заједничког већа општина с представницима Управе за националне мањине Министарства науке и образовања у Вуковару, била је неопходност образовања на матерњем језику те партнерски однос, неопходан у превазилажењу проблематике на терену. Директор Управе за националне мањине НАНДОР ЧАПО истакао је важност сарадње од вртића до високог образовања. Нагласак вуковарског састанка ипак је био посвећен вртићима, односно двојезичној педагошкој документацији.

— Изузетно је важно деци из мањинских заједница пружити квалитетан предшколски одгој од самог почетка образовног система. Међутим, разговарали смо и о свим другим аспектима, попут курикулума и извођења наставе у мањинским школама – рекао је Чапо. Према речима начелника Сектора за образовање на језику и писму националних мањина Милана Вукелића, припадници зво-а су легитимни представници са којима Министарство има партнерски однос по питању мањинског образовања.

— Често долазимо у Вуковар како би разговарали на који начин можемо да унапредимо систем образовања али и како би заједници послали поруку да је образовање на властитом језику и писму саставни део образовања унутар рх. Појединац који има прилику да се образује на свом језику

Учесници састанка у Вуковару

и писму, стиче и осећај посебне слободе – нагласио је начелник Сектора Вукелић. Председница Одбора за образовање зво-а Милица Стојановић указала је на одређене помаке, који су захваљујући сарадњи с ресорним министарством, учињени по питању одређене документације.

— У току је преводње педагошке документације на српски језик, што читав низ година наши вртићи нису имали – истакала је Стојановићева. Подсетила је да зво подједнако брине о деци али и у смислу стручног усавршавања, о стручном кадру у вртићима на српском језику и писму. Председник зво-а Дејан Дракулић похвалио је сарадњу са Управом за националне мањине Министарства.

— Актуелизовали смо неке теме које 30 година чекају решавање, од додатних садржаја за националну групу предмета, курикулума за ту врсту предмета до преводње педагошке документације за васпитне установе. Реч је о стручним људима који имају разумевања и слуша за проблеме и квалитетну комуникацију – нагласио је Дракулић. Гости из Министарства образовања су у пратњи домаћина, после састанка, посетили дечје вртиће у Вуковару и Маркушици.

■ Сенка Недељковић

Сви на изборе

На Координацији већа националних мањина Вуковарско-сремске жупаније исказана је важност изласка припадника мањина на локалне изборе

ПРЕДСЕДНИЦИ Већа бошњачке, мађарске, русинске, словачке и српске националне мањине, као и представници албанске, немачко-аустријске и украјинске мањине, на седници Координације националних мањина, 18. марта у Вуковару, истакли су важност заједничког деловања свих мањинских заједница. На првом овогодишњем састанку усвојен је програмски и финансијски извештај за прошлу годину. Посебна пажња посвећена је резултатима и изазовима с којима су се суочавале националне мањине у остваривању својих права и очувању културног идентитета.

— Прошле године, Влада је донела нови Правилник о наградама и надокнадама за председнике, заменике председника и већнике националних мањина. Након иницијативе за примену тог правилника, а у договору с представницима Жупаније, донета је одлука о надокнади која ће да износи 30 посто од надокнаде већника у Вуковарско-сремској жупанији – истакао је председник Координације Светислав Микеревић. Подсетио је да законодавац предвиђа могућност да надокнада износи и до 75 посто од надокнада жупанијских представника, што оставља простор за унапређење положаја мањинских пред-

Координација всж-а

ставника. Договорено је да се Дан националних мањина Вуковарско-сремске жупаније ове године одржи 11. маја у Вуковару, уз домаћинство представника украјинске националне мањине. Посебна тачка дневног реда била је посвећена предстојећим локалним изборима.

— Припадници националних мањина треба да у што већем броју изађу на изборе, како би додатно потврдили легитимитет својих представника и осигурали континуитет у остваривању својих права – сматра председник Координације, који је уједно на челу Већа српске националне мањине Вуковарско-сремске жупаније. У том контексту, истакнута је важност информисања кроз различите активности и кампање. Састанку је присуствовао заменик жупана из реда српске заједнице, Срђан Јеремић. Похвалио је рад Координације и изразио спремност жупанијских власти да наставе пружати подршку националним мањинама у остваривању њихових права и иницијатива. У прилог томе, навео је да су жупанијска средства, намењена раду мањинских већа повећана за 25 одсто.

■ С. Н.

Српски културни центар у Сплиту

На сједници вснм-а Сплитско-далматинске жупаније најављено је проналажење простора у којем би функционирао српски културни центар

ИНФОРМАТОР

НА првој овогодишњој сједници Вијећа српске националне мањине (ВСНМ) Сплитско-далматинске жупаније, одржаној у 21. марта, вијећници су једногласно усвојили финансијски извјештај Вијећа за 2024. годину и к знању су примили информације о активностима у протекла три мјесеца.

Божидар Симић, председник ВСНМ-а, истакао је да су у протеклом периоду, између осталог, радили на обнови кућа за три повратничке породице из жупаније које су расељене у Србији и Херцеговини,

Чланови ВСНМ-а

како би се те обитељи могле вратити на своја огњишта.

— Имали су право на обнову, јер су им за вријеме рата куће биле девастиране. За двије породице куће су изграђене и опремљене намјештајем, тако да сада могу нормално живјети. У току је обнова куће за трећу породицу – рекао је Симић. Наш сљедећи циљ, каже Симић, проналажење је адекватног простора у Сплиту у којем би био отворен Српски културни центар.

— Ово што имају Задар, Загреб, Ријека, Вуковар и Осиек су прави простори гдје се на једном мјесту могу објединити комплетна вијећа из заједнице као и њихово културно друштво. Од изнимне важности било би кад би на једном простору могли одржавати све активности, јер је без окрупњавања знатно теже напредовати и ширити дјеловање – поручио је Симић. Додао је да ће Вијеће и ове године школским прибором обрадовати 25 основаца са подручја жупаније, те да ће прибор, који је већ набављен, бити уручен наредних дана.

— Већ неколико година дијелимо школски прибор нашој дјечи. То су скромни поклопи, али желимо да дјечи дамо до знања да мислимо на њих – рекао је Симић.

На почетку сједнице, која је одржана у просторијама градског ВСНМ-а у Сплиту, вијећници су минутом ћутања одали почаст страдалим у пожару у Кочанима у Сјеверној Македонији. До краја године, ВСНМ Сплитско-далматинске жупаније одржаће још четири сједнице.

■ М. Ковачевић Гудељ

Сачувати свињогојство

Узгајивачи свиња са подручја Ердута имали су прилику да се информишу о новим технологијама те пласману производа на тржиште

КАКО би произвођачима свиња биле пружене квалитетне информације везане уз нове технологије и могућа решења у генетици производње, Предузетничко развојни центар Општине Ердут (ПОРЦ) организовао је средином марта предавање за оне који се баве овом граном пољопривреде. Свињогојци су имали прилику да кроз излагање стручњака Крешимира Кутеровца, сазнају више о могућностима развоја ове гране сточарства, о проблемима и могућим решењима у технологији те расправљају о недоумицама колико производња свиња на малим фармама може да буде успешна у условима појаве афричке свињске куге те како заштитити производњу.

— Дошли смо у контакт са еминентним стручњаком који има своје предузеће и велико искуство у системима производње свиња. Указао је на примере добре праксе из западних земаља тако да су наши пољопривредни произвођачи имали могућност да се упознају са можда непознатим чињеницама о овој болести – истакао је Синиша Булајић из порц-овог одељења за пољопривреду. Предавање је било интерактивног карактера па су пољопривредници имали могућност да постављају питања о темама које их занимају, а највећи број односио се на узгој расплодних свиња.

— Егзактне податке о броју свиња на подручју Општине Ердут немамо, али познато нам је да је дошло до знатног пада са обзиром на нова правила и категорије фарми, које морају да задовоље одређене критеријуме за узгој свиња. Још већи је проблем продаја свиња, са обзиром да су на снази строга правила. Многи произвођачи који су имали мали број

Свињска куга се поново јавила (Фото: Дамир Шпехар/PIXSELL)

свиња, готово у потпуности су угасили производњу. Друга ствар се односи на тржиште, пре свега на цене које не могу да буду конкурентне трговачким ланцима који увозе јефтиније месо – нагласио је Булајић.

Афричка свињска куга у Хрватској се појавила средином 2023. године након чега је девастирана производња свиња, поготово на истоку Хрватске, где је и највећи број говљеника. Иако је болест у опадању још се увек јавља у појединим срединама, а последњи пут откривена је пре месец дана у Општини Нијемци. Због новонастале ситуације, пољопривредници су у страху за властиту производњу, а многи од њих гасе фарме.

■ С. Н.

Како до средстава

Представници Владине канцеларије за националне мањине, одржали су саветовање о условима финансирања активности

УСАРАДЊИ са Канцеларијом за људска права и права националних мањина, Заједничко веће општина (ЗВО) из Вуковара је организовало саветовање о условима финансирања активности у складу са Оперативним програмима националних мањина за период од 2024. до 2028. године. Саветовање је водио директор Канцеларије за људска права и права за националних мањина Ален Тахири са сарадником Клаудијом Крегар Орешковић. Тахири је нагласио неопходност сагласности, која омогућава несметано потписивање свих уговора предвиђених у текућој години, како би српска заједница на подручју источне Хрватске могла да реализује све пројекте важне за овдашње становништво.

— Ове године је за провођење Оперативног програма обезбеђено је 65 милиона евра. Посматрајући са стране, реч о великом износу, али су истовремено и потребе на терену велике – рекао је Тахири. Указао је на ранији период, када није било политичке воље за српску националну мањину те потребу да се постигне једнакост у свим сегментима живота. Готово 200 партнера са Заједничким већем општина проводи програме који доприносе очувању културног, верског, језичког и националног идентитета припадника српске заједнице.

— Буџет за ову годину је близу 2 милиона евра за текуће пословање и додатних 2,2 милиона евра за капитална улагања – рекао је председник зво-а Дејан Дракулић, додајући како је то повећање у односу на прошлу годину. Нагласио је да је за зво-у значајан рад саборских заступника као и партнерски однос са Канцеларијом, како би новац што квалитетније био уложен у заједницу, јачање капацитета организација и партнера. Саветовању су присуствовали саборска заступница сдсс-а Драгана Јецков,

Едукација о Оперативном програму

директори Српског дома и Српског културног центра, представници општина и мањинских већа са простора деловања зво.

Заступница Јецков сложила се да су средства у оквиру програма значајно повећана те да је с обзиром на бројност и организованост, највећи део усмерен на српску националну мањину. У сарадњи са свим крвним организацијама Срба у Хрватској и њиховим партнерима, а то је неколико стотина удружења, уочена је другачија врста потреба, односно неопходност њиховог финансирања. Јецков их је сврстала у три категорије.

— То су социјални програми, а управо смо имали приоритет у финансирању таквих. Други, озбиљан проблем је у нефинансирању спортских активности. Спортска удружења не заслужују да у том смислу буду дискриминисана. Оно што треба такође унапредити у финансијском смислу су програми очувања културне баштине – поручила је Јецков.

■ С. Н.

Опомена за будућност

На загребачком Плесу су постављена два камена спотицања у спомен на Мију Чуџића и обитељ Николић

КАМЕНИ спотицања постављени су у Великој Горици у част бораца против фашизма и невиних жртава усташких прогона. У организацији Центра за промицање толеранције и очување сјећања на холокауст и Удруге антифашистичких бораца Велике Горице и општине Орле, постављена су два Столперстајн – камена спотицања, у спомен на Мију Чуџића и обитељ Николић. На свечаној церемонији присуствовали су многи угледни гости, међу којима представници антифашистичких бораца, саборски заступници, велепосланици, мањински представници као и МЕЛИТА МУЛИЋ, савјетница председника Републике за људска питања те чланови обитељи Чуџић и Николић уз бројне грађане.

— Данашњим постављањем каменних спотицања враћамо достојанство људима који су одавде одведени и убијени само зато што

су били непожељни у тадашњем режиму – изјавио је Иван Мишерић, иницијатор постављања камених спотицања у Великој Горици.

Мијо Чужић, рођен 27. listopada 1903. године, био је храбри борац за радничка и сељачка права те члан КПЈ. Иако је дјеловао у илегалу, његова борба за правду никада није престала. Ухићен 29. сирјечња 1943. године, претрпио је страшно мучење, а потом је депортиран у логор Стара Градишка, касније и у Јасеновац, гдје је 1945. године трагично изгубио живот. Обитељ Николић, која се доселила у Плесо прије Првог свјетског рата, такођер је била међу жрт-

Столперстајн на Плесу

вама усташког режима. У свибњу 1942. године, под пријетњом оружја, обитељ је одведена из својих домова у Велику Горицу и депортирана у Јасеновац, гдје су многи чланови, укључујући седмеро дјеце, брутално погубљени. Двојица чланова обитељи, Стјепан и Јанко, успјели су преживјети и касније постали познати у Великој Горици. Центар за промицање толеранције и очување сјећања на холокауст од 2020. године континуирано поставља меморијална обиљежја дијем Хрватске. До сада је постављено 159 камених спотицања.

■ Новости

80. ГОДИШЊИЦА БОЛМАНСКЕ БИТКЕ

Прво су вијенци положени на Споменик палим борцима Треће југословенске армије код Болмана, а потом и на споменик у Тематском парку

Прошле суботе навршило се 80 година од завршетка Болманске битке из марта 1945., која је била посљедња битка којом су њемачке снаге нападе јединице Југословенске и Црвене армије у покушају да поново заузму Барању као простор кључан за извлачење својих јединица с југоистока Европе. Тим поводом, а у организацији Општине Јагодњак и Удруге антифашистичких бораца и антифашиста (УАБА) Бели Манастир, у Болману је одржано обиљежавање те годишњице. На свечаности су биле бројне делегације и личности из Барање, Славоније, Војводине и Дистрикта Брчко, а међу њима и руски амбасадор АЛЕКСАНДАР НУРИЗАДЕ, српски и мађарски конзули ВЛАДИМИР МАРЈАНОВИЋ и ЈАНОШ МАГДО те саборске заступнице ДРАГАНА ЈЕЦКОВ и САЊА БЈЕЖАНЧЕВИЋ.

Прво су вијенци положени на Споменик палим борцима и и. југословенске армије код Болмана, а потом и на споменик у Тематском парку у центру села. Након тога учесници су обишли Споменик-изложбу Болманске битке, а програм је завршен свечаном академијом и културно-умјет-

ничким програмом у Дому културе те ручком за све госте. На академији су се пригодним говорима окупљенима обратили начелница Општине Јагодњак ДАНИЈЕЛА МЛИНАРЕВИЋ, НИКОЛА ОПАЧИЋ (УАБА Бели Манастир), председник Покрајинског одбора СУВНОР-а Војводине ЈОВО БАРОШЕВЧИЋ и потпредседник САБА РХ ЛАЗО ЂОКИЋ. Умјетнички програм на три језика: на српско-хрватском, мађарском и руском извели су чланови 'Просвјетиног' подбора из Јагодњака под водством НАДЕ ШАЛАЈИЋ, мађарска пјевачка група 'Дуга' из Новог Бездана и пјевачка група Ансамбла народних игара из Вуковара, а преко 100 гостију дочекале су и угостиле чланице болманске удруге 'Златна жена'. Иако на први поглед изгледа као да се свечаност у Болману одвијала као и претходних година, ипак је ове године било и свечаније и другачије, успркос досадној киши. Кустос Музеја Војводине др. АЛЕКСАНДАР ХОРВАТ, иначе родом из Белог Манастира, постарао се да се ове године у Болману привремено изложи 11 предмета из депоа новосадског музеја који су 1945. године припадали командантима војвођанских јединица које су учествовале у Болманској бици, од којих су неки предмети везани за ФЕРЕНЦА КИША, команданта Петефи-бригаде, који је погинуо посљедњег дана битке. Кустос Хорват у Болману је позвао и потомке и рођаке спомених команданата.

■ Јован Недић

Просвјета у Карловцу

Карловачки пододбор броји 69 чланова са плаћеном чланарином и један је од најстаријих у оквиру Друштва, речено је на извјештајној скупштини

На редовној извјештајној годишњој скупштини карловачког пододбора Српског културног друштва Просвјета, одржаној у петак 21. марта, једногласно су усвојени извјештај о раду у 2024. години, финансијски извјештај за прошлу, као и план рада за ову годину, који ће овисити о томе колико ће средстава Просвјета добити од државе и колико ће од тога добити поједини пододбори. Карловачки пододбор тренутно броји 69 чланова са плаћеном чланарином за ову годину, а скупштини је присуствовало њих 62. Међу гостима су били карловачки српски дојупан ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ, потпредседник САБА РХ МИРОСЛАВ ДЕЛИЋ те председник ВСНМ-а Карловца РАДЕ ВЛАЈНИЋ. Извјештаје о раду у 2024. поднио је председник пододбора МИЛАН ЛАПЧИЋ.

У пододбору дјелују три секције: Информативно-књижевна, Етно и Ликовна секција. Лапчић је побројао активности које су организовале или на којима су судјеловали чланови пододбора, а таквих је лани било педесетак или у просјеку једна тједно. Судјеловало се на бројним и организованим суликовне колоније у Карловцу, одржаване су се трибине, промоције и представљања новоизданих књига и судјеловало се на бројним културно-традицијским манифестацијама српске заједнице у Хрватској, али и бошњачке у сусједној БиХ, а посјећивани су и крајеви у РХ гдје живе Срби. Чланови су судјеловали и на бројним антифашистичким скуповима, комеморацијама и обиљежавањима оснивања бројних партизанских јединица на подручју Карловачке жупаније, Баније, Лике и Кордуна.

Пододбор је лани располагао са 9.038 евра, а трошкови су били 8.544 евра те је неутрошен остао износ од 493 евра који се може пренијети у ову годину. Проблем у раду пододбора је у неадекватном простору за већа окупљања па се он мора изнајмљивати. Истакнут је проблем недостатка младих чланова, а бивши дојупан МИЛАН РЕБИЋ сматра да је младе могуће привући кроз образовни систем путем службених институција. Дојупан МИХАЈЛОВИЋ је тај разлог објаснио још увијек присутним страхом од јавног изјашњавања о етничкој припадности, што најбоље говори о условима у којима и даље живе Срби у Хрватској.

Са врхом српске заједнице ће се радити на формирању и Српског културног центра у Карловцу па би се у том склопу ријешио проблем непостојања простора. И даље ће се радити на покушају формирања фолклорне групе. Дојупан је такођер истакао да је карловачки пододбор један од најбољих и најприје основаних – још у јесен 1996. – па ће сљедеће године обиљежити 30 година постојања.

У председништво пододбора и на мјесто потпредседника кооптиран је ДАРКО ГОЈКОВИЋ, самостални истраживач повијести Срба на карловачком подручју који је недавно у Карловцу и Крњаку одржао предавања о православним гробљима из времена Аустро-Угарске монархије. Истакнута је врло добра сарадња са СНВ-ом и централом Просвјете те осталим српским организацијама.

■ Милан Цимеша

Stogodnjak (783)

28. 3. – 4. 4. 1925: не може се казати да Југославени не прате помно све свјетске трендове, па тако и оне у здравству. Кад су се у свјетским гласилима појавиле најновије вјести о томе како најлакше остати здрав, у домаћој штампи одмах су кренуле приче о – свим опасностима праšине, нјежи коже, хигијени јела, народу без шећера и стотину других савјета како доживјети дубоку старост, а притом се не разболјети. Једне новине притом цитирају и научне радове познатих свјетских стручњака, па кажу: 'Треба се што више чувати праšине, особито оне која се диже у градовима. Она је врло густа и често импрегнирана токсичним производима. Кад се помиеша са знојем врло је погубелна. Али то није све: ту су социјални и економски momenti. Станови, рад, пренапоран посао, неуредна исхрана, недостатак хигијене по радницама, салонима, казалиштима, умјетна живежна средства по великим градовима, напет живот с бригама и узбуђенима, тугама и радостима – све то наруђује наш живот и озбиљно га скраћује...' Исте новине затим разлажу како се и исправно хранити, па кажу: 'Никоја храна, па била она сама по себи корисна и потребита, не остаје без штетних посљедика. Ту посебно мислимо на сладор... Примитивни народи, ако нису зарадени храном цивилизованих, никад не оболјевају од рака. Један истраживач је преко 10 година скупљао податке о умрлима у сјеверној Африци и дошао до зapanjuјућег податка – од више стотина хиљада умрлих уроденика могао је тек у пет или шест случајева наћи да су умрли од рака...

* чудно је, али истинито: у плјачканју теретних вагона, натоварених скупочјеном кожом и другом мануфактурном робом, удружили су се један богаташ и један – просяк! Вагони су плјачкани док је влак био у покрету, на пруги између жељезничких станица Босански Нови и Бања Лука, а иза свега су стајали просяк Јово Огњеновић и локални бирташ и познати паражлија Милан Мајековић. Робу су договорно крали у ноћним сатима, најчеће између станица Босански Нови и Сводна. Потajно би се увлачили у жељезничке вагоне, а потом робу избацивали уз пругу и послје је скупљали. Ortakluk је трајао све до једнога дана, кад су се Огњеновић и Мајековић састали у некој бirtiji у Босанском Новом, гдје су требали договорити нову плјачку. Али, у договору су pale и теške ријечи, па је газда Милан, не бирajuћи средстава, физички насрнуо на Јову да га је овај у једном часу упитао: 'Milane, pobogu, зашто ме тучеš кад смо ортаци? Lako ti је мене siromaha тући, али знај да ће те ови шамари skupo стајати. Oтићи ћу у Нови и пријавити те због свих оних кожа...' Јово је то и учинио, па је полиција уhapsila газду. Овај се, на орће чуђење policajaca, није opирао нити branio, već samo казао: 'Јово је rekao истину. Тоčno је, zajedno смо крали робу и bacали је из вагона. Тако он више није trebao просити, а ја сам био још богатији...'

■ Đorđe Ličina

Koraci i pomaci

Unija je Sjevernoj Makedoniji i Albaniji uplatila prve milijune na temelju Plana rasta za zapadni Balkan, dok su Kosovo i Srbija na čekanju. Ursula von der Leyen i António Costa telegrafski su poručili da Srbija 'mora ispuniti reforme EU-a, posebno poduzeti ključne korake prema slobodi medija, borbi protiv korupcije i izbornoj reformi'

EUROPSKA unija je Sjevernoj Makedoniji i Albaniji uplatila prve milijune eura iz Plana rasta za zapadni Balkan. Vijest o tim uplatama potakla je novinare prištinske Kohe da u Bruxellesu potraže odgovor na pitanje hoće li i Kosovo uskoro dobiti 'svojih' sedam posto sredstava odvojenih za 'predfinanciranje' iz europskog Plana rasta. Koha prenosi da Prištini novac neće biti uplaćen jer kosovski parlament prije raspuštanja i izbora nije ratificirao 'ugovor o kreditu' s Europskom unijom i dok to ne učini ne može računati na sredstva iz financijskog paketa EU-a kojim je planirano da se do 2027. u zemljama zapadnog Balkana sa šest milijardi eura donacija i povoljnih kredita stimuliraju konkretne reforme koje su one same definirale u ovoj fazi pristupnih pregovora s Unijom.

Kako Kosovo i Srbija kao dodatni uvjet za dobivanje sredstava imaju 'konstruktivan pristup' u pregovorima o međusobnoj normalizaciji odnosa, Kohu je zanimalo hoće li Srbiji biti uplaćena prva sedampostotna tranša od oko 1,6 milijardi eura koliko joj je ukupno namijenjeno Planom rasta. Srbiji će uskoro biti uplaćena prva sredstva, poručeno

je Kohi iz Bruxellesa, pa njihovi novinari zaključuju da je po ocjeni Unije Srbija 'ispunila i specifičan preduslov konstruktivnog ponašanja u normalizaciji odnosa sa Kosovom'.

Ako su Kohine informacije točne, onda bi to značilo da je Srbija iz svoje Reformske agende ispunila i ostale uvjete za dobivanje prvih 111 milijuna eura. No, Radio Slobodna Europa (RSE) nedavno je objavio da od sedam mjera koje je trebala ispuniti Srbija 'nije ispunila sve korake iz Reformske agende'. RSE se pritom poziva na odgovor koji je dobio iz srpskog Ministarstva za evropske integracije, a u kojem se kaže da su 'do sada ispunjene mere koje se odnose na usklađivanje sa viznim režimom EU-a i da je usvojen Akcioni plan za borbu protiv korupcije', ali i da 'neki od ključnih koraka nisu'. 'Ispunjavanje preporuka ODIHR-a: formiranje radne grupe, revizije biračkog spiska i ponovnog izbora Saveta Regulatornog tela za elektronske medije, izvesno neće biti ispunjen u zadanom roku', precizirali su u Ministarstvu za euro-integracije.

SOFIJA POPOVIĆ, novinarka i istraživačica Centra savremene politike, za RSE je ocijenila da su 'mere koje se odnose na reviziju biračkog spiska i izbor članova Saveta REM-a

dva najosetljivija politička pitanja za vlast iz prvog seta mera koje Srbija treba da ispunji'. Dodala je i da su 'ti rokovi na početku postavljeni preambiciozno jer je potrebno vreme da se ti procesi sprovedu', ponajprije zato što 'ne postoji društveni konsenzus oko ovih pitanja'. 'Vidimo da su organizacije civilnog društva napustile radnu grupu za reviziju biračkog spiska. Vidimo i da su neki od kandidata za članove Saveta REM-a napustili taj proces', konstatira Popović i podsjeća da je 'misija ODIHR-a izdala Srbiji 25 preporuka za unapređenje izbornog procesa, među kojima su pored revizije biračkih spiskova i sprečavanje zloupotrebe državnih resursa i javnih institucija'. Dalje pojašnjava da 'ako mere nisu ispunjene, Srbija neće dobiti sredstva za te mere koje su predviđene, ali će moći da povuče sredstva za mere koje je usvojila'. Međutim, i 'sredstva koja nisu povučena nisu zauvek izgubljena, već predstoji period u kom će Srbija moći da ispunji obaveze. Ali to znači da neke vrlo važne mere, kao što je revizija biračkog spiska, mogu da se odlože u naredne dve godine, a da onda Srbija tek za dve godine dobije ta sredstva', zaključila je Popović.

Planom rasta za zapadni Balkan Europska unija je uspostavila mehanizam u kojem će dva puta godišnje odobravati uplate 'nakon što Europska komisija potvrdi da su koraci za plaćanje ispunjeni'. Za neispunjene mjere novac se neće uplaćivati, a ako i nakon dvije godine zacrtane mjere u nekoj od zapadno-balkanskih država ostanu mrtvo slovo na papiru, izdvojena sredstva će se preraspodijeliti među onima koje su uradile domaću zadaću.

Srbija se nalazi u istom tom bubnju u kojem se vrte i sve druge zapadnobalkanske kandidatkinje za članstvo u EU-u. Svoju Reformsku agendu usvojila je u listopadu prošle godine nakon što ju je kreirala u suradnji s institucijama Europske komisije. Ministarstvo za eurointegracije Srbije tada je poručilo da je 'to obiman strateški dokument u kojem su detaljno navedeni svi koraci koje će institucije Srbije preduzeti radi bržeg napredovanja ka članstvu u EU-u'.

No umjesto da Srbija krene voziti prema Europskoj uniji po voznom redu zapisanom u Reformskoj agendi, pad nadstrešnice i tragedija na Željezničkoj stanici u Novom

Sadu u velikoj su mjeri blokirali i njezinu realizaciju. Studentsko-profesorske blokade fakulteta i masovni ulični prosvjedi diljem zemlje postupno su umrtvili rad Narodne skupštine Srbije, a potom potakli i ostavku VUČEVIĆEVE vlade. Dvije ključne državne institucije za provedbu Reformske agende praktički su izbačene iz sedla i umjesto da se bave njezinom realizacijom pod pritiskom 'sveučilišne revolucije' zaokupljene su odlučivanjem o tome hoće li izabrati novu vladu ili raspisati još jedne izvanredne izbore. Istovremeno, parlamentarna opozicija i dio nevladinih organizacija traže formiranje prijelazne vlade koja bi u određenom roku pripremila 'poštene i fer izbore', iako su na valu studentske pobune prethodno odustali od rada u parlamentarnoj radnoj grupi koja je pod međunarodnom paskom trebala oživotvoriti 25 OESS-ovih preporuka za poboljšanje srpskog izbornog procesa. Reformsku agendu u Srbiji više nitko i ne spominje, a kamoli da u njoj potraži rješenja za političku krizu u koju je zemlja upala nakon masovnih uličnih prosvjeda i blokade obrazovnog i parlamentarnog sustava.

Na sreću Srbije, izgleda da u čelništvu Europske komisije nisu s uma smetnuli Plan rasta za zapadni Balkan i Reformsku agendu Srbije. Nakon četveromjesečnog nijemog promatranja zbivanja u Srbiji, čelnici Europske unije sastancima s predsjednikom Srbije Aleksandrom Vučićem i porukama da je 'Srbiji mjesto u Europskoj uniji' pod uvjetima na koje je pristala usvajanjem Reformske agende ovoga su tjedna zapravo inicirali povratak srpske politike s ulice i blokiranih sveučilišta u parlamentarni sustav.

Nakon razgovora s predsjednikom Vučićem, predsjednica Europske komisije URSULA VON DER LEYEN i predsjednik Europskog vijeća ANTÓNIO COSTA telegrafski su poručili da Srbija 'mora ispuniti reforme Europske unije, posebno poduzeti ključne korake prema slobodi medija, borbi protiv korupcije i izbornoj reformi'. Dakle, mjere iz Reformske agende, ali i izvorne zahtjeve pobunjenih studenata. I Vučić nije imao ništa protiv, jedino je ostavio otvorenim pitanje hoće li europske zahtjeve realizirati aktualni saziv srpskog parlamenta i nova vlada koju će izabrati ili će se Reformska agenda nastaviti provoditi nakon izvanrednih parlamentarnih izbora.

Tridesetak europarlamentaraca prvim je ljudima EU-a i prije njihovog sastanka s Vučićem poručilo da su 'slijepi kod zdravih očiju' jer podržavaju Vučićev režim umjesto pobunjene studente i građane koji ga već mjesecima pokušavaju srušiti na masovnim uličnim prosvjedima. Štoviše, optužuju čelnike Unije da su zbog podrške Vučićevom režimu dodatno osnažili antieuropsko raspoloženje među pobunjenim studentima i građanima, što se očituje u izostanku europskih zastava na uličnim prosvjedima, iako su im zahtjevi navodno redom proeuropski. Tko je tu slijep kod zdravih očiju vrlo brzo će se pokazati, jer su i pobunjeni studenti na početku prosvjeda pojasnili da su na svojim plenumima definirali zahtjeve po principu 'najmanjeg zajedničkog nazivnika' u kojem nije bilo mjesta za politička, ideološka, stranačka i sva druga svrstavanja, uključujući i proeuropska ili protueuropska opredjeljenja. Von der Leyen i Costa poručili su i pobunjenim studentima da su njihovi zahtjevi već dio Reformske agende koju i aktualna i svaka druga srpska vlast mora u zacrtanim rokovima realizirati ako želi ubrzati pristupanje Srbije Europskoj uniji. Studentske blokade fakulteta i masovni ulični prosvjedi, međutim, blokirali su provođenje Reformske agende Srbije jer se ona ne može realizirati na ulici i *ad hoc* plenumima i zborovima, nego u parlamentarnim institucijama zemlje o čijim sastavima moraju odlučivati svi njezini birači. ■

Ursula von der Leyen i
António Costa (Foto: Johanna
Geron/Reuters/PIXSELL)

Dodik kao balast

Presuda protiv Dodika i njegova sve očitija izolacija – gubitak saveznika, slabljenje u RS-u – sugeriraju da je njegova secesionistička igra na izlaznim vratima. Aktivnosti Dragana Čovića, pouzdanog saveznika Dodika, sugeriraju da i HDZ BiH traži način kako da ga se otarasi

Dodik nestabilno u fokusu javnosti i Čović stabilno u drugom planu (Foto: Denis Kapetanović/PIXSELL)

POSLJEDNJA u nizu političkih kriza, zasigurno jedna od najozbiljnijih u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini, ulazi u svoju 'normalnu fazu', u kojoj ništa ne funkcionira, dok na snagu stupa 'nova normalnost'. A 'nova normalnost' podrazumijeva nastavak kršenja zakona i protuustavno djelovanje kompletnog rukovodstva bosanskohercegovačkog entiteta Republike Srpske – predsjednika MILO-RADA DODIKA, entitetskog premijera RADOVANA VIŠKOVIĆA, i predsjednika NSRS NENADA STEVANDIĆA – koji se zajedno odbijaju odazvati pozivima Tužiteljstva BiH na saslušanje, zbog čega je za njima raspisana i unutrašnja tjeratica. Za to vrijeme, bjegunci nesmetano, mada još uvijek neobjašnjivo, prelaze državnu granicu sa Srbijom, kad već ne ispijaju kave u centru Banje Luke i ne drže konferencije za novinare, dok Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) 'traga' za njima.

Posljednju krizu inicirala je prvostupajnska presuda suda BiH protiv lidera SNSD-a Milorada Dodika, izrečena zbog nepoštivanja odluka Visokog predstavnika u BiH, na koju je on reagirao eskalacijom – prijetnjama odcjepljenjem Republike Srpske, donošenjem entitetskih zakona koji podrivaju državnu vlast, odnosno zabranjuju rad SIPA-i, Sudu i Tužiteljstvu BiH na teritoriju RS-a, kao i upućivanjem u proceduru nacrtu novog ustava tog entiteta, koji predviđa održavotvorenje RS-a, uključujući i mogućnost stupanja u konfederaciju sa Srbijom.

U cijelom ovom procesu, upadljivo je odsustvo proaktivnih odgovora iz Federacije

BiH, čiji su dužnosnici u javnost do sada izlazili uglavnom sa opreznim porukama, ponavljajući da je neophodno da državne institucije urade svoj dio posla, te odbijajući svaku mogućnost pregovora sa Dodikom, naglašavajući da o pravnim pitanjima ne može i neće biti pregovora. Većinu u Federaciji predstavljaju stranke okupljene oko tzv. Trojke – SDP, Naša stranka i Narod

Riječima novinara Avde Avdića, situacija podsjeća na utakmicu između San Marina i Lihtenštajna: na sredini terena igraju dvije nejake reprezentacije, dok je sam ishod utakmice manje-više beznačajan. Ono što jest izvjesno je da će iz ove krize kao pobjednik izaći – Dragan Čović

i Pravda – kao i HDZ BiH, koji je do sada bio Dodikov najvjerniji federalni partner.

Dok je pozicija Trojke – koja se zalaže za euroatlantske integracije i jačanje državnih institucija, i koja konzistentno optužuje Dodika da svojim potezima ne samo koči reforme, već i ugrožava mir u regiji – bila predvidljiva, velika nepoznanica je bila reakcija šefa HDZ-a BiH DRAGANA ČOVIĆA, koji je u danima nakon izricanja presude Dodiku slao ambivalentne signale, ne odustajući od svoje standardne mantre o «očuvanju mira i osiguranju jednakopravnosti svih naroda». Međutim, sastanci koje je u proteklom tjednu organizirao Čović sa predstavnicima Trojke, a onda i sa predstavnicima oporbe iz RS-a, sugeriraju da HDZ BiH traži način da se otarasi Dodika kao balasta. Na koncu, on je i otvoreno dao do znanja da «HDZ neće podržavati jednostrane poteze koji vode daljnjoj blokadi institucija».

Trojka, formirana nakon izbora 2022. kao savez SDP-a BiH NERMINE NIKIŠIĆA, Naroda i pravde ELMEDINA KONAKOVIĆA i Naše stranke EDINA FORTE, nastupa s platformom građanske države i europskih integracija. Ipak, njeni pragmatični, a neko bi rekao i oportunistički kompromisi često su predmet kritika. Njihova ranija suradnja s Dodikom nakon izbora 2022. i nedostatak konkretnih reformi narušili su im kredibilitet kod dijela birača. Njihova reakcija na Dodikovu eskalaciju bila je brza – podržali su novu koaliciju s HDZ-om i RS opozicijom te predložili NEBOJŠU VUKANOVIĆA, poznatog kritičara SNSD-a, za ministra sigurnosti.

Dragan Čović i HDZ BiH usložnjavaju dinamiku ionako komplicirane krize. Od

2006. godine, kada je suradnja s Dodikom učvršćena oko zajedničkog interesa za decentralizaciju i etničku autonomiju, HDZ BiH bio je pouzdan saveznik SNSD-a. Čovićev zaokret nije samo reakcija na presudu, nego i pragmatičan potez za očuvanje hrvatskih interesa u novom političkom kontekstu. Njegov uvjet ostaje jasan: 'Neću prihvatiti dva bošnjačka člana Predsjedništva BiH', što naglašava fokus na jednakopravnosti Hrvata i sukob s Trojkinom građanskom agendom. Nakon sastanka sa oporbom iz RS-a na Kupresu, svi akteri su se uzdržavali iznošenja detalja u javnost, ali su istodobno i svi naglasili potrebu usvajanja novog izbornog zakona na razini BiH, što je ključni zahtjev HDZ-a.

Pregovori s Trojkom i RS opozicijom pokazuju da Čović vidi priliku u Dodikovoj slabosti, ali napetost oko Izbornog zakona i ustavnih reformi ostaje kamen spoticanja. Zagreb, svjestan da stabilnost BiH utječe na regiju, pomno prati situaciju, a Čovićev potez vidi se kao šansa da Hrvati u BiH ojačaju svoju poziciju, pod uvjetom da prevladaju ideološke razlike s partnerima.

Matematički gledano, nova koalicija ima dovoljno glasova u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH, ali Dodiku u tom slučaju preostaje u rukama ključni mehanizam blokade u Domu naroda Parlamenta BiH, gdje SNSD s tri delegata može spriječiti kvorum jednostavnim nepojavlivanjem na sjednicama. Prije izbora 2026., partneri moraju uskladiti svoje vizije – Trojkin građanska država i Čovićeva etnička ravnoteža nisu lako pomirljivi, a Dodikovi preostali mehanizmi blokade i dalje prijete. Presuda protiv Dodika i njegova sve očitija izolacija – gubitak saveznika, slabljenje u RS-u – sugeriraju da je njegova secesionistička igra na izlaznim vratima. Za Hrvate u BiH i regiju, ovo je šansa za resetiranje političke scene, ali samo ako Federacija pokaže jedinstvo i odlučnost. U suprotnom, riskira da ova koalicija postane tek privremeni predah u dugogodišnjoj krizi, ostavljajući pitanje budućnosti BiH otvorenim.

Za to vrijeme, državni policijski organi nisu u stanju sprovesti nalog za privođenje Dodika, Viškovića i Stevandića, dok ova potonja trojica nisu u stanju na teritoriju RS-a sprovesti nedavno usvojene zakone, s obzirom na to da SIPA nastavlja raditi, hapsiti i privoditi svakoga, osim Dodika. Ili, riječima novinara AVDE AVDIĆA, ova situacija podsjeća na utakmicu između San Marina i Lihtenštajna: na sredini terena igraju dvije nejake reprezentacije, dok je sam ishod utakmice manje-više beznačajan. Ono što, pak, jest izvjesno je da će iz ove krize, kao i iz većine dosadašnjih, kao pobjednik izaći – Dragan Čović. ■

SALAH ABDEL ŠAFI Pregovorima smo Izraelu pružili alibi

Diplomacijom nismo ništa postigli, ali barem nismo prouzročili destrukciju. Cijeli svijet je bio u zabludi da se događaju nekakvi pregovori o mirovnom procesu i da će se jednog dana nešto postići. Od prvog dana Sporazuma iz Osla jasno je da Izrael ne želi rješenje s dvije države

SALAH ABDEL ŠAFI palestinski je veleposlanik u Austriji i Sloveniji, zadužen i za Hrvatsku, te trajni promatrač Palestine u Ujedinjenim narodima. U svojstvu diplomatskog predstavnika Palestine nedavno se susreo s predstavnicima Ministarstva

vanjskih poslova te stranaka SDP i Možemo!

Bili ste u Ministarstvu vanjskih poslova i s predstavnicima dijela opozicije. Jeste li zadovoljni sastancima?

U Ministarstvu na razini profesionalnog osoblja razumiju našu poziciju, ali na kraju dana odluke se donose na političkoj razini. Brifirao sam ih o situaciji u Gazi, ali i na Zapadnoj obali, gdje Izraelci također ubijaju ljude i uništavaju infrastrukturu. Rekao sam im i da smo uznemireni posljednjim posjetom

ministra vanjskih poslova GORDANA GRLIĆA RADMANA Izraelu jer je odbio susresti se s palestinskim dužnosnicima. Time je prekršio tradiciju evropskih dužnosnika da se uvijek kada posjete Izrael susretnu i s palestinskim predstavnicima. Usto, od ministra nismo čuli nikakve kritične riječi upućene Izraelu unatoč

zlodjelima koja čini. Unatoč odlukama Međunarodnog kaznenog suda (MKS) i Međunarodnog suda pravde (MSP), nije bilo ni riječi o tome da Izrael krši međunarodno pravo. Ne razumijemo zašto je to tako jer u drugim državama bivše Jugoslavije to nije slučaj. Podsjetio sam ih i na konzultativno mišljenje MSP-a od 19. srpnja prošle godine, za koje smatram da je najvažniji pravni dokument od početka okupacije 1967. Unatoč tome što nije pravno obavezujući dokument, u pitanju je stav najvažnije pravosudne institucije u svijetu, prema kojem ne samo da je okupacija protuzakonita i da mora odmah prestati, već i da sve treće zemlje, uključujući i Hrvatsku, imaju pravnu obavezu učiniti sve da okupacija završi, a to uključuje i suradnju s Izraelom.

Kako objašnjavate činjenicu da ni nakon 18 mjeseci genocida u Gazi i svih odluka međunarodnih pravosudnih institucija koje ste spomenuli u evropskim političkim krugovima podrška Palestincima ne raste? Evropa ne poštuje međunarodno pravo već bira ono što joj odgovara. Kada je MKS izdao nalog za hapšenje VLADIMIRA PUTINA svi su bili oduševljeni, no nakon što je sud to isto učinio u vezi BENJAMINA NETANJAHUA evropske zemlje ili šute ili izražavaju nezadovoljstvo. Ako bih bio vrlo diplomatski rekao bih da se to događa zato što se politika uvijek vrti oko interesa, a ne oko principa i međunarodnog prava. A Evropa misli da je u njezinom interesu imati ovakav Izrael u regiji, čak i ako on vrši genocid. Ako ću biti manje diplomatski reći ću da je u pitanju čisti rasizam. Mi se jednostavno ne računamo. U manje od 48 sati od izraelskog prekida primirja ubijeno je 700 ljudi, ali to ne dospijeva do naslovnica. U konačnici to je vrlo kratkovidna politika Evrope. Jer DONALD TRUMP zna što hoće, Rusija također zna što hoće, ali to se za Evropu ne može reći. Evropljani izgleda još uvijek ne shvaćaju da se međunarodni poredak temeljen na pravu raspada pred našim očima.

Trumpov rizort

Jeste li zadovoljni sastancima s predstavnicima SDP-a i Možemo?

Ugodno sam iznenađen prijemom socijaldemokrata. Diješe moje mišljenje da bi Hrvatska trebala napraviti puno više i voljni su biti aktivniji oko pitanja Palestine. Jednako kao i Možemo! prihvatili su moju sugestiju da se u parlamentu osnuje grupa prijatelja Palestine koja bi kontinuirano držala ta pitanja u fokusu. Osjetio sam i kod jednih i kod drugih volju da učine više. Osjetio sam i da shvaćaju da je ono što se događa u Gazi genocid, ali i da je Gaza postala svojevrsni simbol nepravde i da mlade generacije razumiju da je u današnjem svijetu nešto duboko pogrešno, da se međunarodno pravo tretira kao jelovnik s kojega se bira kako se kome prohtije.

Možete li komentirati činjenicu da je Izrael 18. ožujka prekršio primirje postignuto u siječnju?

Prije nego što su 18. ožujka ponovno počeli bombardirati Gazu, Izraelci dva tjedna nisu dozvoljavali da ista humanitarne pomoći ude u Gazu, čime su bitno prekršili sporazum. U drugoj fazi trebali su započeti povlačenje vojnika iz Gaze, no Netanjahu je ponovno pokrenuo rat zbog internih razloga. Fašistički ministar sigurnosti ITAMAR BEN-GVIR, koji je izašao iz koalicije, praktički ga je ucijenio da će se vratiti pod uvjetom da ponovno pokrene rat, a Netanjahuu to treba zbog izglasavanja proračuna u parlamentu.

Govorili smo ranije o normaliziranju ideje o pretvaranja Gaze u turistički rizort, 'rivijeru Bliskog istoka' kako ju je nazvao Donald Trump. Kako vi to doživljavate sada kada je ofanziva ponovno krenula?

Ne bih u potpunosti otpisao tu ideju. Od prvog dana zapravo vidimo taj uzorak u ponašanju Izraela. Na primjer kada su naredili da se cijeli sjever Pojasa, milijun ljudi, premjesti na jug i onda prema Egiptu, da bi potom počeli bombardirati i jug. Od početka smo smatrali da je vrlo realistično da Izrael u krajnjoj konsekvenci želi da ljudi odu. Taj je poduhvat politički zaustavila BIDENOVA administracija i u koordinaciji s arapskim zemljama, pa smo mislili da to više nije na stolu. Ali onda se pojavio Trump i oživio taj davni san cionističkog pokreta o što je moguće više zemlje sa što je moguće manje ljudi na toj zemlji. Izrael o tome otvoreno govori, a izraelska vlada naložila je osnivanje posebnog tijela unutar ministarstva obrane koje će se baviti 'dobrovoljnim preseljenjem' Palestinaca iz Gaze.

Od početka ofanzive u Gazi eskaliralo je i nasilje doseljenika protiv stanovništva Zapadne obale, no palestinske sigurnosne snage ne čine dovoljno da te ljude zaštite. Štoviše, u prosincu su palestinske sigurnosne snage izvele raciju u izbjegličkom kampu u Jeninu, kako bi suzbile militantne skupine koje se tamo organiziraju. Poginuli su i civili, a kasnije je represiju u kampu nastavila izraelska vojska. U isto vrijeme Palestinska samouprava oduzela je licencu za rad na Zapadnoj obali Al Jazeera jer je kritično izvještavala o toj raciji u Jeninu. Kako to objašnjavate?

Učinili smo to zato što nismo htjeli da se ponovi situacija koja se dogodila u Gazi, nismo htjeli dati Izraelu povod da isti takav masakr napravi u Jeninu. Ako ćemo gledati realistično, skupine o kojima govorimo nisu napravile ništa u smislu pružanja oružanog otpora okupaciji, nisu nanijele nikakvu štetu izraelskoj vojsci. Neposredan povod raciji koju spominjete bio je napad na policijsku stanicu koji su izveli pripadnici tih skupina i koji su zaplijenili policijske automobile u kojima su se onda vozili po kampu. Mi smatramo da te

Iako još nije vrijeme da se ta rasprava vodi među Palestincima, jednog dana ćemo morati razgovarati i o onome što se dogodilo 7. listopada. Morat ćemo mjeriti događaje prema njihovim rezultatima. Oružani otpor ljudi pod okupacijom je legitiman i legalan, ali treba postaviti pitanje što se njime može postići

Evropa ne poštuje međunarodno pravo već bira ono što joj odgovara. Kada je MKS izdao nalog za hapšenje Putina svi su bili oduševljeni, no nakon što je sud to isto učinio u vezi Netanjahua evropske zemlje ili šute ili izražavaju nezadovoljstvo

grupe palestinskim ciljevima rade više štete nego koristi. Iako još nije vrijeme da se ta rasprava vodi među Palestincima, bit ću iskren i reći da ćemo jednog dana morati razgovarati i o onome što se dogodilo 7. listopada. Morat ćemo mjeriti događaje prema njihovim rezultatima. Ja smatram da je oružani otpor ljudi pod okupacijom legitiman i legalan, dakle, ne dovedim u pitanje zakonitost oružanog otpora, ali treba postaviti pitanje što se njime može postići. To je krucijalno pitanje i u tom kontekstu promatramo i sukob sa skupinama o kojima smo govorili.

Zatvaranje Al Jazeera

Zašto je Palestinska samouprava uskratila dozvolu za rad Al Jazeera? To je jedan od rijetkih velikih medija koji kontinuirano razotkriva izraelske zločine u Gazi.

U vrijeme tog događa u Jeninu Al Jazeera je prestala izvještavati o Gazi i potpuno se fokusirala na priču kako se Palestinska samouprava stavila u službu izraelske okupacije. Naravno, kada govorimo o slobodi govora slažem se s vama, trebamo dati dozvolu svima da rade svoj posao. No smatram i da Al Jazeera ima određenu političku agendu koju aktivno provodi, a postoji i ogromna razlika između njezinog programa na arapskom i onog namijenjenog međunarodnoj publici. Uvjeren sam da će ova zabrana, koja nije prva, biti ukinuta. Kada već razgovaramo o tome, htio bih reći još nešto, a to je da smo mi kao Palestinska samouprava vrlo loši u vlastitom marketingu. Optužuje nas se da nismo ništa napravili za Gazu, ali ljudi zaboravljaju da su svi naponi u međunarodnoj areni zapravo naši. Mi smo došli na ideju da se ide na tužbu za genocid na MSP-u, koju je kasnije pokrenula Južnoafrička Republika (JAR), ali smo bili zabrinuti da će neke zemlje osporavati našu državnost, uključujući, naravno, i Izrael, s kojim bismo prema proceduri prije pokretanja spora morali komunicirati. Zato smo smatrali da bismo time samo produžili proces i da je dobar izbor da to učini JAR. Imali smo veliki tim lokalnih i međunarodnih pravnika, JAR-u smo dali sve informacije i dokumentaciju. Predvodili smo sve kampanje u institucijama UN-a i radili smo na tome da MKS izda naloge za hapšenje izraelskih dužnosnika.

Pod pretpostavkom da se slažete s ocjenom da naročito među mladim generacija-

ma vlada razočarenje Palestinskom samoupravom zbog njene suradnje s Izraelom, slažete li se da će to predstavljati ogroman problem u scenariju još veće eskalacije na teritoriju Zapadne obale?

Potpuno se slažem, štoviše ne vjerujem da postoji ijedan Palestinac koji vjeruje da je mir moguć. U Ministarstvu vanjskih poslova su mi rekli – mi smo dio globalne alijanse za rješenje sa dvije države, kao da to više ista predstavlja. To je postalo mantra iako nijedan Palestinac više nema nikakvih iluzija da je to moguće, ni da je moguće pomirenje s Izraelom kakav je on danas. I sam izraelski parlament glasao je skoro jednoglasno protiv rješenja s dvije države. Što se nas tiče, vodimo se savjetodavnim mišljenjem MSP-a da okupacija treba završiti i to odmah, a ne da bi Palestinci o tome trebali pregovarati s Izraelom.

Što ako se zaoštri izraelsko nasrtanje na Zapadnu obalu, a Palestinska samouprava je dužna prema Sporazumu iz Osla surađivati s Izraelom u pitanjima sigurnosti? Kako će se ona postaviti?

Mi nećemo sprječavati svoje ljude da demonstriraju i postavljaju barikade. Podržat ćemo svaki oblik nenasilnog otpora jer vjerujemo da je to jedini oblik otpora kojim se mobiliziraju najširi slojevi društva. Oružani otpor je na neki način elitistički oblik otpora, jer samo neki znaju rukovati kalašnjikovom, dok ostali gledaju što se događa ili se moraju nositi s posljedicama. Ako pogledate danas popularnost Hamasa u Gazi, ona je vrlo niska. Na Zapadnoj obali, a naročito u dijaspori, ta se popularnost temelji na emocionalnom aspektu, ljudi ih vide kao snagu koja je bila u stanju nanijeti štetu Izraelu. Ali ljudi u Gazi zauzeti su golim preživljavanjem, i iako sada ne žele govoriti o Hamasu, jednog će dana oni progovoriti i o tome. Ljudi se pitaju što se ovime postiglo, je li puštanje tisuću Palestinaca iz zatvora bilo vrijedno sve te patnje.

Netko bi mogao odgovoriti protupitanjem – koliko ste vi postigli diplomacijom?

I ja bih vam odgovorio – ništa, nula, ali barem nismo prouzročili destrukciju. No politički govoreći, ništa, o tome nema spora. Cijeli svijet je bio u zabludi da se događaju nekakvi pregovori o mirovnom procesu i da će se jednog dana nešto postići, jer nisu bili svjesni da Izrael provodi doseljeničku kolonijalnu okupaciju. Netanjahuova vizija je zemlja bez ljudi, Zapadna obala pretvorena u bantustane – bantustan Ramala, bantustan Hebron, Nablus i tako dalje – koji su okruženi doseljeničkim naseljima i izraelskom vojskom. Od prvog dana Sporazuma iz Osla jasno je da Izrael ne želi rješenje sa dvije države. Mi smo pogriješili jer smo pregovarajući Izraelu pružali alibi.

Nedavno je objavljeno da izraelska vlada ozbiljno planira ukidanje Palestinske samouprave i takozvanu 'regionalizaciju gradova' na Zapadnoj obali. Može li to učiniti?

Oni to mogu učiniti *de facto*. Ekspanzijom naselja i kontrolom nad sve više zemlje Izrael Palestinsku samoupravu čini irelevantnom, svodi je na upravljanje komunalnim uslugama, dok istovremeno zadržava kontrolu nad svakim komadom zemlje koji mu je strateški važan. No ideja da će Izrael time dobiti sigurnost je pozicija najekstremnijih fašističkih elemenata izraelske vlade, a da je to ludost govore i bivši dužnosnici izraelske vojske i sigurnosnih službi. Ne samo u smislu vanjske sigurnosti nego i unutarnje, jer Netanjahu Izrael sve više pretvara u diktaturu, i to s nuklearnim oružjem. ■

INTERNACIONALA

Autokracija na sigurnom

Stotine tisuća građana Turske prosvjeduju povodom hapšenja gradonačelnika Istanbula Ekrema Imamoğlu. I dok tim potezom Erdoğan očito nastoji ukloniti rivala, Bruxelles ne namjerava oštro prigovarati

STOTINE tisuća ljudi svakoga dana izlaze na ulice gradova diljem Turske u znak prosvjeda protiv nedavnog uhićenja gradonačelnika Istanbula, EKREMA IMAMOĞLU. Prosvjedi, koji su započeli na sam dan uhićenja, 19. ožujka, u osnovi su usmjereni protiv autokratskog režima dugogodišnjeg predsjednika RECEPA TAYYIPA ERDOĞANA i

opoziciju vladajućoj Stranci pravde i razvoja (AKP). Lokalni izbori 2024. bili su prvi u ovom stoljeću na kojima je CHP osvojio većinu glasova turskih birača. Osokoljeno takvom pobjedom, novo vodstvo CHP-a predvođeno Özgürom Özelom odmah se počelo pripremati za nadolazeće predsjedničke izbore koji bi se trebali održati 2028. Ovoga puta nije bilo previše dileme oko izbora kandidata: stranačka mašinerija je vrlo brzo prepoznala popularnost Ekrema Imamoğlu i odlučila podržati njegovu kandidaturu. Upravo u tom kontekstu valja sagledati i trenutnu kampanju državne represije. Svega dan prije Imamoğluova uhićenja, 18. ožujka, Sveučilište u Istanbulu

Istanbul – prosvjednici s Imamoğluovim likom (Foto: Umit Bektaş/Reuters/PIXSELL)

predstavljaju najmasovniji izraz narodnog nezadovoljstva još od milijunskih demonstracija u istanbulskom parku Gezi 2013. godine. Sada već bivši gradonačelnik Imamoğlu uhapšen je pod dvama optužnicama: jednom za predvođenje koruptivne hobotnice odgovorne za namještanje javnih natječaja, te drugom, potencijalno mnogo opasnijom optužnicom za potpomaganje terorističkih aktivnosti. Prema potonjoj optužnici, Imamoğlu se spočitavala suradnja s prokurdskom Strankom narodne jednakosti i demokracije (DEM) za vrijeme lokalnih izbora 2024. Tursko državno odvjetništvo tvrdilo je da je na taj način omogućio pristup gradskim institucijama određenom broju ljudi povezanih s ilegalnom Radničkom partijom Kurdistan (PKK), koju se u Turskoj smatra terorističkom organizacijom. Upitno je kako će se takvi potezi državnog aparata odraziti i na nedavno proglašeno primirje između PKK-a i Turske. Činjenicu da je sud 23. ožujka ipak odbacio optužnicu za terorizam može se smatrati malom pobjedom za Imamoğlu. Naime, iako je podizanje optužnice za korupciju bilo dovoljno za uklanjanje Imamoğlu s dužnosti gradonačelnika, bez optužnice za podržavanje terorizma Erdoğanova vlada neće ga moći zamijeniti oktroiranim državnim povjerenikom, što je učestala praksa u gradovima na većinski kurdskom istoku zemlje. Umjesto toga, novog će vršitelja gradonačelničke dužnosti izabrati istanbulska gradska skupština, u kojoj većinu ima upravo Imamoğluova Republikanska narodna stranka (CHP).

Sekularni CHP – stranka MUSTAFE KEMALA ATATÜRK – danas predstavlja najjaču legalnu

poništio mu je diplomu zbog navodnih 'neregularnosti' prilikom upisivanja fakulteta 1990. Budući da turski zakoni nalažu da predsjednički kandidati moraju biti fakultetski obrazovani, očito je da se i u ovom slučaju radi o političkom pritisku. No državna represija ipak se može najbolje vidjeti na ulicama turskih gradova. Turski ministar unutarnjih poslova, ALI YERLIKAYA, izvijestio je da je do 24. ožujka uhićeno 1.133 prosvjednika, no taj će broj zasigurno nastaviti rasti. Više od 50 ljudi je uhićeno i zbog objava na društvenim mrežama koje ponovno služe kao platforme za agitaciju i koordinaciju prosvjeda, zbog čega je turska država od njihovih vlasnika zatražila da cenzuriraju opozicijske glasove. ELON MUSK, vlasnik Twittera/X-a, tom je zahtjevu odmah udovoljio i dao suspendirati naloge brojnih opozicijskih aktivista. Slično je, uostalom, znao činiti i ranijih godina.

Vlada u Ankari osjeća se sigurnom u gaženju demokratskih prava turskih građana jer zna da joj iz inozemstva nitko neće prigovarati. Turska danas igra sve važniju ulogu u ratu u Ukrajini, glavni je sponzor novih islamističkih vlasti u Siriji, a predstavlja i branu jačem priljevu azijskih migranata u Europu. Sve su to razlozi zbog kojih Europska unija nema nikakvog interesa za destabilizaciju vladajućeg režima i ograničava se na bezube apele i izraze 'zabrinutosti'. Čini se da se turska opozicija danas može pouzdati samo u vlastite snage. Nakon Imamoğluovog hapšenja CHP je organizirao predizbore na kojima je njegovu predsjedničku kandidaturu podržalo više od 15 milijuna građana, a za subotu je u Istanbulu najavljen veliki prosvjed.

■ Marko Faber

Mađarska – Pride ne odustaje

MAĐARSKI parlament izglasao je 18. ožujka prijedlog vladajuće stranke Fidesz premijera VIKTORA ORBÁNA da se Zakonu o javnim okupljanjima doda amandman kojim se proglašavaju protuzakonitima skupovi 'kojima se krši Zakon o zaštiti djece'. Amandmanom se praktički zabranjuje održavanje Povorke ponosa, događaja koji organizira LGBTQ+ zajednica širom svijeta, uz argumentaciju da već i samo javno prisustvo ove manifestacije i njezinih sudionika predstavlja ugrozu za djecu. Prilikom glasanja šest zastupnika liberalne opozicije u znak protesta aktivirali su dimne bombe, nakon čega im je zabranjen ulazak u parlament na dva mjeseca i razrezana ukupna globa od 200 tisuća eura. Vladajući su se pozvali na odredbu Zakona o zaštiti djece kojom se zabranjuje 'promoviranje ili prikazivanje devijacije identiteta u smislu spola prilikom rođenja, promjene spola ili homoseksualnosti'. Mađarska je time postala prva članica Evropske unije koja je zabranila Pride, a organizatori budimpeštanske povorke odluku su nazvali fašističkom. Objasnili su da Fidesz time nastoji pridobiti glasove ekstremne desnice uoči izbora koji bi se trebali održati u proljeće iduće godine.

Recentne ankete pokazuju da Fidesz uživa za dlaku manju podršku (40 posto) od konzervativne stranke Tisza (41 posto) osnovane 2020. Tisza bilježi eksplozivni rast podrške otkad joj se prošle godine pridružio Orbánov bivši stranački rival PÉTER MAGYAR, čime su Fidesz i Orbán dobili prvog ozbiljnog izazivača u gotovo dva desetljeća. Fidesz je kampanju protiv LGBTQ+ zajednice započeo 2020., nakon što je ultranacionalistički Jobbik postao druga najjača stranka u parlamentu. Tada je ukinuta mogućnost promjene spola u dokumentima, a iduće godine donesen je Zakon o zaštiti djece, kojim se cenzurira seksualni odgoj u školama, istospolnim partnerima zabranjuje usvajanje djece, a homoseksualnost praktički izjednačava s pedofilijom. Prema tom zakonu jedna je knjižara u Budimpešti 2023. kažnjena globom od 32 tisuća eura zbog stripa s dva geje dječaka u izlogu, dok se s druge strane u prijestolnici svake godine uredno održavaju marševi neonacističke Mađarske garde. Human Rights Watch upozorio je i da policija u cilju suzbijanja zabranjenih ponašanja namjerava koristiti tehnologiju za prepoznavanje lica iako je to zabranjeno zakonima EU-a. Opozicijski gradonačelnik Budimpešte GERGELY KARÁSCONY poručio je da se nada kako će ovogodišnji Pride biti 'veći nego ikada', dok su organizatori manifestacije najavili da ne odustaju od događaja, koji je zakazan za 28. lipnja.

■ Tena Erceg

KRATKO I JASNO Vrh SPC-a je uz režim

Iako ne postoji zvaničan stav Srpske pravoslavne crkve po pitanju protesta u Srbiji, istupanja patrijarha Porfirija ipak ukazuju na to da je Crkva i dalje čvrsto uz vlast. Da li je to ispravan zaključak?

Kad je reč o takozvanom crkvenom vrhu, svakako jeste. Iako patrijarh pokušava da predstavi svoju poziciju neutralnom, u situacijama kao što je ova u kojoj se Srbija našla to je naprosto nemoguće i svaka neutralnost znači svrstavanje na stranu režima. Ne možete zauzeti neutralnu poziciju između, sa jedne strane, organizovanog kriminala, korupcije i nasilja koji su, pokazalo se, u potpunosti uzurpirali institucije državnopravnog sistema, i sa druge, studenata i građana koji se od početka za pravdu i istinu bore isključivo nenasilnim sredstvima, budeći solidarnost i empatiju. Jednako tako, mitropolit bački IRINEJ, čiji je ključni uticaj na političko pozicioniranje patrijarha i SPC-a nesporan i očevidan, svoju podršku režimu i njegovim ključnim nosiocima ne krije i demonstrira je javno i napadno u svakoj prilici.

Podrška studentima i protestima najčešće dolazi od episkopa koji služe u inostranstvu. Zašto?

Verujem da je jedan od razloga to što su ti episkopi, u pogledu funkcionisanja eparhija kojima upravljaju, gotovo pa potpuno nezavisni od srbijanskih vlasti.

Kad pričamo o stavu SPC-a, često se vraćamo u period 1990-ih pozivajući se na to da je patrijarh Pavle podržavao proteste. Čak se i studenti pozivaju na to. Kako to komentirate?

Patrijarh PAVLE je u svojim političkim procenama imao uspona i padova, ali je jedno sasvim sigurno: on nije bio čovek moći, štaviše, sklanjao se od nje kada god je to bilo moguće, što je za posledicu imalo i to da njegov monaški i sveštenečki integritet ostane neupitan. U tom smislu, kao i kada je reč o njegovom odnosu prema studentskim protestima, naročito onima iz 1996. – 1997. i demokratskim vrednostima za koje su studenti tada borili i zalagali, patrijarh Pavle za sadašnji srpski crkveni vrh teško da može da bude šta drugo osim neprijatne uspomene. No, nažalost, mnogo puta do sada smo se

uverili da pripadnici tog vrha veoma dobro znaju da se nose sa 'neprijatnostima' čiji su uzroci moralne prirode.

Da li je društvo sekularno ako vidimo bliskost SPC-a i vlasti, ako je SPC u svim porama društva?

Iako je Srbija formalno sekularna država, u njoj SPC *de facto* igra ulogu nekakve državne crkve, a slična je situacija i u drugim postjugoslovenskim državama i entitetima, sa izuzetkom Slovenije i Kosova, donekle. Međutim, smatram da ta potreba za verskom legitimacijom ukazuje na temeljne slabosti država i društava koje je imaju, s obzirom na to da je njena uloga u tome da nadomesti nepostojanje konsenzusa oko čitavog spleta elementarnih političkih i etičkih vrednosti bez kojih nema pravednog i demokratskog društva. Sa druge strane, takav 'model' uloge religije i crkve u javnom prostoru nužno vodi u 'korupciju' u pogledu temeljnih principa i praksi kojima bi se one morale rukovoditi. Naprosto, ako govorimo o hrišćanskim crkvama, u ovom konkretnom slučaju SPC, umesto hrišćanskih principa ljubavi, slobode i odgovornosti za drugog, potenciraju se impulsi bespogovornog podčinjavanja autoritetima i tribalne pripadnosti, uz čitav spektar atavističkih rituala i fokus na zajedničke traume, stvarne ili izmišljene, svejedno je.

I šta bi bilo ako bi SPC stao na stranu studenata?

Verujem da bi se time pokazalo kako u njoj postoji spremnost da se odustane od ovog koruptivnog modela koji je kao crkvu razara, strukturalno, moralno, i u svakom smislu. SPC je, nažalost, danas moralno bankrotirana ustanova. Jedino što može da joj pomogne da se preporodi su radikalni koraci. A zauzimanje stava u odnosu na aktuelnu situaciju u Srbiji moralna je obaveza svakog društvenog činioca što, nezavisno od ustavnog i pravnog okvira u kojem funkcionišu, crkve i verske zajednice svakako jesu, ili bi trebalo da budu.

Jedna od najdirljivijih scena prilikom odavanja pošte stradalima videne su nakon studentskih šetnji kad su se studenti islamske veroispovesti, zajedno sa onima pravoslavne zajedno molili. Takve slike kao da promiču. Zašto?

Nisam siguran da promiču. Te slike su, makar što se mene tiče, nešto najlepše što sam video poslednjih godina, a taj stav dele i mnogi sa kojima sam razgovarao. Reč je pritom o ljudima različitih životnih dobi. Ono što je neprijatno je to što se, zahvaljujući tim slikama i toj divnoj deci, sada još bolje vidi koliko smo nisko pali i koliko je duboka tama sa kojom se svi zajedno moramo izboriti. Studentski protesti su, bukvalno, biti ili ne biti za Srbiju. Ako propadnu, Srbija će se, sasvim zasluženo, kao društvo sasvim i konačno urušiti. No, siguran sam da neće propasti i da su procesi koje su oni pokrenuli već sada i u potpunosti ireverzibilni te da sada nije samo pitanje da li će se, nego na koje će se sve načine od njihovih tekovina graditi nova i bolja Srbija, nova i bolja za sve njene građane, ali i za čitav region.

■ Dejan Kožul

Pregovori – sredstvo mira ili rata

Teretni brodovi nedaleko Odese (Foto: Valentyn Ogirenko/Reuters/PIXSELL)

Posredovanjem SAD-a isposlovan je dogovor o primirju na Crnom moru, kao i prestanku napada na energetska infrastrukturu, no Kremlj to uvjetuje ukidanjem nekih sankcija. Pitanje je jesu li aktualni pregovori sredstvo postizanja mira ili pozicioniranja za nastavak rata

NAKON drugog telefonskog razgovora DONALDA TRUMP-a i VLADIMIRA PUTINA, koji je održan 18. ožujka, ovog su tjedna nastavljeni pregovori u Saudijskoj Arabiji. Za razliku od prethodnih rundi, ovaj put su bile prisutne sve tri delegacije najvažnijih aktera ukrajinskog rata, odnosno predstavnici Washingtona, Kijeva i Moskve. Rusi i Ukrajinci nisu pregovarali izravno, nego su vođeni paralelni američko-ukrajinski i američko-ruski pregovori. U utorak, 25. ožujka objavljeno je kako su Rusija i Ukrajina postigle dogovor o prestanku 'upotrebe sile', odnosno dogovor o sigurnoj plovidbi na Crnom moru, kao i dogovor o implementaciji prestanka međusobnih na-

pada na energetska infrastrukturu, na koji je Putin pristao u spomenutom telefonskom pozivu. No Kremlj inzistira da će dogovoreno primirje stupiti na snagu isključivo ako bude praćeno ukidanjem sankcija na izvoz ruskih poljoprivrednih proizvoda. Takav potez predstavljao bi presedan nakon što su zapadne zemlje početkom agresije na Ukrajinu nametnule Rusiji tisuće raznih sankcija. Washington za sada nije jasno podržao taj zahtjev, no najava Bijele kuće, po kojoj će SAD 'pomoći ponovnom omogućavanju pristupa Rusije svjetskom tržištu za poljoprivredni izvoz i izvoz gnojiva, smanjiti troškove pomorskog osiguranja i poboljšati pristup lukama i sustavima plaćanja takvih transakcija' ostavlja prostora za takve interpretacije.

Ukrajina je nezadovoljna ovim razvojem događaja, a još i više Trumpovom izjavom da SAD i Rusija 'razgovaraju i o teritoriju', odnosno, kako je formulirao VOLODIMIR ZELENSKI, izgleda da se razgovara 'o podjeli Ukrajine'. Moskva i dalje inzistira da Kijev preda i one dijelove Zaporizke, Donjecke i Hersonske oblasti koje ruska vojska ne kontrolira, što

je Ukrajini apsolutno neprihvatljivo. Trump je spominjao kako će SAD nastojati da Kijev dobije određeni dio okupiranog teritorija na tragu. Međutim, nedavne izjave Trumpovog izaslanika za Rusiju STEVEA WITKOFFA daju naslutiti kako u Washingtonu, barem u nekim krugovima, postoji spremnost legitimacije ruskih osvajanja: on je ustvrdio kako su režirani referendum o pripojenju okupiranih teritorija Rusiji legitimni te kako velika većina tamošnjeg stanovništva želi biti dio Rusije. Nisu svi Trumpovi suradnici tako naklonjeni Rusiji: uz Witkoffa, u tu struju pripadaju potpredsjednik JD VANCE, ELON MUSK i DONALD TRUMP JR., dok su savjetnik za nacionalnu sigurnost MIKE WALTZ, državni tajnik MARCO RUBIO te još jedan izaslanik za Rusiju i Ukrajinu, KEITH KELLOG, nešto uravnoteženiji.

U svakom slučaju, situacija je sada ponešto jasnija negoli je bila prije dva tjedna, kada su SAD i Ukrajina ponudili Rusiji jednomjesečno bezuvjetno primirje. Vladimir Putin to je odbio: kao što smo pisali, Moskva sukob ne želi okončati dok ne dobije garancije za ostvarenje svojih maksimalističkih ciljeva, a ukoliko ih ne dobije, i dalje će ih nastojati izboriti ratom. Kako bi zadržao Trumpovu naklonost Kremlj signalizira spremnost na kompromis, no osim što pregovore oteže nastojeći izboriti što je više moguće koncesija, istovremeno nastavlja napade. Glavni Putinov uvjet za primirje je potpuni prestanak zapadnih isporuka oružja Kijevu, kao i obavještajne pomoći: jasno je da bi takvo primirje Ukrajinu slabilo. I aktualni dogovor o moratoriju na napade protiv energetske infrastrukture u određenom smislu više koristi ruskoj nego ukrajinskoj strani. Rusija nikada nije uspjela izazvati potpuni kolaps ukrajinske električne mreže, iako je nekoliko puta bila blizu. A približavanje toplijeg vremena znači da ovo sredstvo pritiska slabi. U zamjenu za odustajanje od razaranja opskrbe strujom ukrajinskog stanovništva i privrede, Moskva bi trebala dobiti prestanak ukrajinskih prilično učinkovitih napada na ključnu vlastitu infrastrukturu: prema Reutersovoj analizi, Ukrajina je uništila deset posto ruskih kapaciteta za preradu nafte i plina.

Ukratko, pitanje je pristupaju li Ukrajina i – naročito – Rusija aktualnim pregovorima kao načinu završetka rata, ili kao sredstvu slabljenja protivnika i zauzimanja što bolje pozicije za sljedeću rundu ubijanja. Naredna dilema je na koga će Trump svaliti krivnju u slučaju propasti pregovora. Tu je i pitanje uloge Europe, i dalje isključene – i samoisključene – iz pregovora. Osim što se sada o reguliranju sigurne plovidbe Crnim morem raspravlja bez crnomorskih država Europske unije, Rumunjske i Bugarske, Rusija sada zahtjeva i da se važnoj banci Roseljhozbank dopusti korištenje SWIFT-a, međunarodnog sustava plaćanja koji je pod ingerencijom EU-a. Podupre li SAD i taj zahtjev, pod pritiskom bi se mogao naći i ostatak europskog režima sankcija.

■ Jerko Bakotin

PERSONA NON CROATA

Foto: Wikimedia Commons

U Teksasu je 21. ožujka preminuo boksač GEORGE FOREMAN. Dvostruki svjetski prvak u superteškoj kategoriji ostat će upamćen kao najstariji svjetski šampion. Prvu titulu Foreman je osvojio 1973. pobijedivši JOEA FRAZIERA. Izgubio ju je sljedeće godine u legendarnom meču, 'Rumble in the Jungle' (grmljavina u džungli), u tada zairskog Kinshasi, u kojem ga je nokautirao ALI. Nedugo potom je napustio profesionalni sport, doživio 'ponovno rođenje' te postao pentekostalni svećenik. Deset godina potom vratio se boksu i izveo nevjerojatan poduhvat: u svojoj 46 godini, Foreman je 1994. opet postao prvak, pobijedivši dva desetljeća mlađeg MICHAELA MOORERA.

■ J. B.

NENAD PUHOVSKI

Festival kao 'prozor u svijet'

Izborom filmova pokušavamo pokazati da se veliki problem s kojim se danas globalno suočavamo i koji prijeti trećim svjetskim ratom može pokušati razbiti na niz manjih problema s kojima se možemo i trebamo uhvatiti ukoštac na osobnoj, lokalnoj, nacionalnoj i drugim razinama

NA ovogodišnjem, 21. izdanju Međunarodnog festivala dokumentarnog filma ZagrebDox publika će od 30. marta do 6. aprila u pet dvorana zagrebačkog Kaptol Boutique kina moći pogledati 107 dokumentarnih ostvarenja u 16 programa. Za službenu festivalsku nagradu Veliki pečat natječe se 20 filmova u kategoriji Međunarodnog dokumentarnog filma i njih 18 u Regionalnoj konkurenciji, a osim Velikih pečata, bit će dodijeljeni i Mali pečati za najbolji kratki film, najbolji film mladog autora/ice do 35 godina, najbolji međunarodni film, odnosno regionalni film po izboru publike te niz drugih nagrada. O svemu tome razgovaramo s NENADOM PUHOVSKIM, osnivačem i umjetničkim direktorom ZagrebDoxa.

'Terenska nastava' Joze Schmucha jedan je od filmova koji mi, uz 'I tako još jedna' Karle Jelić, daje nadu da postoji generacija dokumentarista koji će zagrepsti prave društvene probleme, što je jedan od važnih elemenata dokumentarizma

Koja su obilježja ovogodišnjeg izdanja ZagrebDoxa?

Mislim da je ovaj festival više nego bilo koji do sada ono što se naziva 'prozorom u svijet'. Izborom filmova ove godine pokušavamo pokazati da se veliki problem s kojim se danas globalno suočavamo i koji prijeti trećim svjetskim ratom može pokušati razbiti na niz problema s kojima mislim da se možemo i trebamo uhvatiti ukoštac na osobnoj, lokalnoj, nacionalnoj i drugim razinama. Drugim riječima, umjesto da se samo bavimo globalnom ekologijom, TRUMPOM, PUTINOM i čime već, mi se prije svega bavimo ljudima, njihovim problemima i onime što možemo napraviti, pa su i filmovi otvaranja odabrani na osnovu tog kriterija. Neki pitaju zašto se prikazuje 'Crveni tobogan' NEBOJŠE SLIJEPEČEVIĆA o protestu zbog oduzimanja jednog parka ljudima. Mislim da je to što se ljudi drže zato što su im oduzeli park izuzetno važno jer pokazuje volju i želju da se nešto organizira i poduzme, jednako kao protesti u Srbiji koji su u globalnim razmjerima ipak manje vidljivi, a o čemu govori film ALEKSANDRA RELJIĆA 'Najglasnija tišina'. Želimo reći, krenimo od sebe i pogledajmo što možemo napraviti u pogledu ekologije, rodne ravnopravnosti ili pak protiv nasilja, kako možemo pomoći ljudima koji su izišli iz rata, ne s PTSP-om nego kompletno razoreni. To je poziv na akciju koja je moguća – da lociramo stvari i pokušamo potaknuti ljude da sjednu uz kavu i razgovaraju o stvarima koje ih muče. Ono što najviše volim kod dokumentarnih filmova je kad se velika priča ispriča putem male priče. Film 'Šuma' LIDIJE DUDE, koji jako volim, govori o posthipijevskom paru koji je otišao u šumu nedaleko od poljsko-bjeloruske granice i tamo živi s djecom. Sve je idilično dok im jednog dana ne počnu dolaziti migranti s Bliskog istoka i arapskih

zemalja koji žele proći u EU. Naravno, oni tim migrantima pomažu. To su sve male priče koje govore o velikim problemima.

Koliko regionalni dokumentarni film ide ukorak sa svjetskim?

Imamo vrlo pristojan regionalni program s nekoliko jakih naslova. Problem kod dokumentarnih filmova je što oni najčešće nastaju. Danas je posve normalno da jedan dokumentarac snimate tri ili četiri godine. Tako prikazujemo fenomenalni film GORANA DEVIĆA 'Paviljon 6', koji se bavi našim odnosom prema koroni. Znamo da je epidemija bila prije pet godina, no trebalo je vremena da se to snimi, sredi i obradi. Što se tiče svjetske produkcije, i tu prikazujemo niz filmova, ali uglavnom ne televizijsko-novinarskih, već autorskih, usmjerenih na ljudske sudbine. Kada su u pitanju hrvatski i regionalni autori i autorice, prikazujemo filmove Nebojše Slijepčevića, RENATE LUČIĆ, MAJE NOVAKOVIĆ, STEFANA MALEŠEVIĆA, PETRE SELIŠKAR, zatim autore iz Mađarske, Austrije i drugih zemalja. Imamo i najnoviji film 'Ovo je (za) more' RENATE POLJAK, autorice koja je lani svojim dokumentarcem 'Šume, šume' o četiri partizanke napravila pravi bum. Tu je 'I tako još jedna' KARLE JELIĆ o spolnom uznemiravanju na zagrebačkoj Akademiji dramske umjetnosti, što je tema za koju mislim da je vrlo važna i da o njoj moramo razgovarati. Prikazat ćemo i kratki film 'Terenska nastava' JOZE SCHMUCHA. Radi se o sjajnom kratkom dokumentarcu koji prati grupu učenika koja dolazi iz Istre u Vukovar na obaveznu terensku nastavu proučavanja što se tamo dogodilo. Autor bilježi što se dešava i način na koji se dešava, kako se djecu ne indoktrinira, nego frustrira, pa čak i plaši, umjesto da im se objašnjavaju stvari i govori o uzrocima i razlozima. To je jedan od filmova koji mi, uz onaj Karle

Jelić, daje nadu da postoji generacija dokumentarista koji neće raditi filmove o, kako se kaže, cvijeću i ovcama, nego će zagrepsti prave društvene probleme, što je jedan od važnih elemenata dokumentarizma. Izlazimo i s tri zanimljiva Factumova filma, od kojih će vjerojatno najviše interesa izazvati film 'Mirotvorac' o sudbini i ubojstvu JOSIPA REIHL-KIRA 1991. godine, čiji autor je IVAN RAMLJAK, a scenaristi su novinari HRVOJE ZOVKO i DRAGO HEDL. Sve u svemu, ja sam filmovima zadovoljan, ali naravno da glavnu ocjenu daje publika.

Zbog čega bi publika, pogotovo mlada, trebala pogledati film Jasmile Žbanić 'Blum: Gospodari svoje budućnosti' o čovjeku koji je stvorio jaku kompaniju u BiH, bio gradonačelnik Sarajeva...?

Priča o EMERIKU BLUMU je jako zanimljiva, između ostalog zato da se shvati što je bio samoupravni socijalizam. Film nije rađen apodiktično i ne hvali niti gradi nečiji lik i djelo, niti je spomenik nekome. Taj dokumentarac govori kroz lik jednog čovjeka o jednom vremenu i o nečemu što je po mom mišljenju neopravdano bačeno u zakutak a da nije pošteno analizirano. Danas ona vrsta samoupravnog socijalizma koje je bila u vrijeme Emerika Bluma ne bi funkcionirala, ali moramo znati da je, bez obzira na razlike, negdje u isto vrijeme u Njemačkoj postojao *mitbesstimmung*, odnosno vid samoupravljanja i radničkog odlučivanja, a u nekim skandinavskim zemljama postoji još uvijek. Pogotovo mi se čini da je to važno danas kada smo suočeni s grabežljivim, grubim kapitalizmom koji ne vodi računa apsolutno ni o čemu – ni o ljudima, ni o njihovim sudbinama, ni o njihovom zdravlju; zapravo ni o čemu nego o profitu. Zato je važno da mlade generacije vide taj film i da pričaju o tome. ■

Od streama do kina

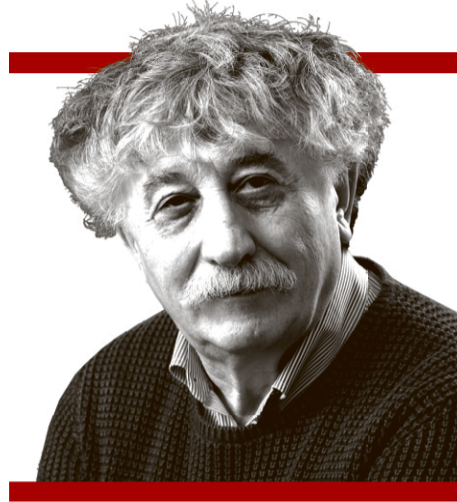
O tome što će od filmova publika moći vidjeti nakon festivala, pitali smo izvršnog direktora ZagrebDoxa HRVOJA PUKŠEĆA.

— Nakon festivala, dio programa – nekih 15 posto – koji će biti prikazan na ZagrebDoxu se prebacuje na streaming platformu loli.stream, na kojoj će svi s područja cijele Hrvatske moći gledati izabrane filmove. Napravili smo presjek kojim ćemo pokriti i službenu konkurenciju i popratne programe, tako da vjerujem da će svatko zainteresiran naći nešto za sebe. U kinodvorane nećemo prije ljeta, a onda krećemo s prikazivanjem po Hrvatskoj. U pregovorima smo s Kino mrežom, a sve ovisi o tome koji će filmovi pobijediti i koja ćemo prava dobiti. To je posao koji ćemo raditi nakon što završi ZagrebDox. Ostavit ćemo ljude na miru nekoliko mjeseci i onda krećemo.

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Šesta flota u Miljacki

PIŠE Sinan Gudžević

Doći će vrijeme kad će se knjige Zlatka Dizdarevića čitati i tražiti više nego u vrijeme kad su pisane. Kao slika svijeta u kojem smo se zatekli i kao jasna opomena pred onim što nas čeka. I kao dopuna onoj knjizi 'Na zapadu ništa novo'. Kad smo već osuđeni da pričamo o ratu

ČINI se da se nećemo i da se ne možemo maknuti od pričanja o ratu. A nismo se za to ni pripremali, ni školovali, niti nam se imalo mililo da pričamo o ratu. A evo nas, već trideset i kusur godina meljemo o ratu, o zločinima i etničkim čišćenjima, stvarnost nam je puna raznih pričača i pripovjedača o ratu. Mnogi od njih dave i pile. Jedan od najrjeđih koji o ratu pričaju, a da ne davi i ne pili, jeste ZLATKO DIZDAREVIĆ. Njegove priče o ratu ne gube na svježini ni na istinitosti ni nakon trideset godina.

Krajem prošle godine je sarajevski izdavač GORAN MIKULIĆ objavio knjigu Zlatka Dizdarevića 'Šesta flota u Miljacki'. Na 220 strana su objavljene 43 kolumne koje je autor pisao za Slobodnu Dalmaciju od 8. maja do 5. decembra 1992. Ispred Dizdarevićevih kolumni nalazi se prikladan predgovor BORISA DEŽULovića s naslovom koji objašnjava i naslov knjige i ukazuje na ono o čemu se u knjizi radi: 'Očekivana sila koja se nikad ne pojavljuje i nikad ne rješava stvari'. Ta sila je, dakako, Šesta američka flota, hipotetički, nadežni i navodni spasilac grada Sarajeva pod artiljerijskim granatama i snajperskim hicima s položaja Karadžićevih i Mladićevih zločinaca.

Šesta flota je prve godine bosanskoga rata potisnula Šestu ličku. Fama o uplovljavanju te monstruozno opremljene vojne strukture u Jadran brzo se pokazala nerealističnom, pa su je Sarajlije u znanjnoj humornosti prebacili u Miljacku. Tako je dobila status onoga krokodila koji se još od ranije pojavljuje u sarajevskim vicevima i tu i tamo se zna pojaviti ispod neke od čuprija na Miljacki, kad ga odozgo zovne Mujo ili Suljo.

Zlatko Dizdarević je najkompetentniji za pisanje o bosanskom ratu. Sarajlija, novinar i pisac, diplomata s golemim iskustvom i poznavanjem ratnih mehanizama na Bliskom istoku i politike svjetskih sila koje odlučuju o ratu i primirju, a usto najdirektnije pogođen ratnom svakodnevicom. A dok piše on se nalazi u Sarajevu i gleda neprebrojiv niz svakodnevnih zločina s ubijanjima, ranjavanjima, rušenjima i zlostavljanjima. Zlatko Dizdarević objavljuje da je 'red stvari' u Sarajevu pokopan. On je, dok piše za Slobodnu Dalmaciju, glavni urednik sarajevskog Oslobođenja i sa svojim uredništvom čini stvari za koje postoji riječ *podvig* da spasi list i da ga njegovi ljudi dijele ljudima u opkoljenom gradu. On jasno vidi i jasno piše: da je tzv. međunarodna zajednica hipokritička zajednica koja zna šta se u Sarajevu događa, ali njeni predstavnici u Sarajevu rade stvari koje im se prohtiju. Među tim stvarima ima i dokaza da se pojedini izaslanici potuljeno ili otvoreno dive onima koji su naredili da se Sarajevo ubija i razvaljuje. Takav je kanadski general MACKENZIE i njegov šef GOULDING, koji u svojem licemerju i razularenosti ne haju za patnje Sarajlija i ne dopuštaju 'da se govori o primirju dok traje rat'. U priči 'Mojmilo - brdo koje optužuje' Dizdarević, nakon što je Mojmiilo oslobođeno već gorko ironično kazuje kako je ono sad 'glavni svjedok na svim sutrašnjim procesima zlikovcima koji su ovdje rušili, palili, savnjivali i satirali, ali

i onima koji su se pravili ljudi, nevješti, principijelni, nepristrani, koji su bili ljubitelji 'međunarodne procedure' i zato prilikom posjeta Sarajevu noćivali kod životinja u Lukavici, a ne kod ljudi u gradu. I čuveni ELIE WIESEL došao je u Sarajevo, i devet desetina vremena svoga boravka proveo kod RATKA MLADIĆA u Lukavici. Vojnici Unprofora su potkupljivi, neki naplaćuju za usluge pomoći nevoljnicima koji hoće da prebjegnu. Sarajlije su Unprofor preimenovali u *Un-pro-fol*, ugrađivši mu u ime jednu od nepreskočivih riječi svoga žargona 'fol', koja znači, 'kobajagi', 'tobož', to jest 'ko fol'. Zlatko Dizdarević je od maja do decembra 1992. spoznao svu hipokriziju međunarodnih izaslanika u Bosni i Hercegovini. Njemu ta spoznaja nije bila nova, imao ju je u iskustvu svoga izvještavanja s Bliskog istoka. Ta bratija, koja se naziva eufemizmom zajednica, a maskira se plavim šljemovima svojim će ponašanjem dopustiti i masovne zločine u Srebrenici, one koje će Haški sud označiti za genocid.

Danas se kolumne Zlatka Dizdarevića iz tih godina pokazuju kao živa i neutišana opomena na ono što će tek doći. Razularenost velikih sila koje danas podržavaju državu Izrael u stanju neprekidnog činjenja zločina rezultat je, rekli bismo, generalne probe koja je načinjena u Bosni. Ona je dovela do šireg gubitka 'reda stvari' u kojem je omogućeno da ovih dana predsjednik srpskog teritorijalnog entiteta u Bosni, za kojim je raspisana potjernica, nakon što je, *de facto*, izveo državni udar, ode na noge zločincu N-TANYAHUU, a da kao fol učestvuje na skupu posvećenom antisemitizmu.

Ovako kaže Zlatko Dizdarević, čovjek kome se ne može prodati roga za svijeću: 'Gospodo i lideri međunarodnog srama, laži ovdje više nema, niti je može biti. Razularenost svoje pare i idite, ako ne možete nešto pošteno uraditi. Jasno, pod pretpostavkom da, govoreći o poštenju, mislimo na iste stvari. Danas su ovdje i brda na našoj strani. Popnite se na Mojmiilo pa provjerite! Može sad, a može i poslije. Bolje je što prije. I za nas, a boga mi i za vas.'

TO je bilo one godine kad je jedan pisac u jednom njemačkom listu (a Njemačka je do poštenja držala više nego danas), objavio kako su bosanski Srbi danas evropski Indijanci pred istrebljenjem. Jedan novinar mu je odgovorio: 'Indijanci ne voze tenkove.' Nešto ranije je jedna čuvena Njemica kazala nešto kao, pa ako su baš ti divlji jugoslavenski narodi riješili da se pokolju, neka se pokolju.

Rečeno je da ratna literatura neprestano ističe svoju vlastitu nedovoljnost. Kako da sve to opišem, trebalo bi da sam bog pa da to uzmognem, nekako tako očajava HOMER u desetom pjevanju Ilijade. Primijećeno je da je takvo Homerovo mučenje primjer klasičnog tropa zvanog *adymaton* (na latinskom, *impossibilia*), koji se može opisati kao izraz 'nemogućnosti da se adekvatno posveti temi'. Zlatko Dizdarević ne pati od takve nemoći, on piše kao što diše, lakoruko i časno. On gleda i sluša,

Zlatko Dizdarević piše posvetu na knjizi 'Šesta flota u Miljacki' u Sarajevu. Foto: Dražen Dizdarević

pa vidi i čuje, nema neprovjerenih stvari. Kad kaže kako je porediti rat u Sarajevu sa ratom u Bejrutu stvar posve neodgovorna i predstavlja uvredu za Bejrut, on zna šta kaže i u tome što kaže ne griješi. On je u Bejrutu boravio kad je ondje bio rat, i gledao je da su se ondje sukobljavale vojske: 'Jer, tamo su ratovali ratnici, a ovdje napadaju kriminalci i ludaci, tamo je udarao vojnik na vojnika, ovdje teroristi na civile, snajperisti su tamo 'tražili' probrane političke i vojne protivnike, ovdašnje hijene pucaju na djecu i jadnike koji s rasturenom vlastitom nogom u rukama pokušavaju bezuspješno da se domognu hitne pomoći; tamo se nije klalo i bacalo u krečane i na lomače, ovdje se to masovno radi...'

Dizdarevićeva knjiga je jasna slika i opomena načinjena i poslana u svijet rukom čovjeka koji se u Bosnu i u Sarajevo razumio više od svih onih koji su kao 'eksperti' za krize upućivani u Sarajevo i u Bosnu. Ona je izrečena jasno, tonom gospodske resignacije, ali bez imalo uvijanja i podilaženja. Dizdarević piše o stvarima koje zna bolje od drugih, zato se njegova opomena ne bi smjela ne čuti. Tu opomenu su prihvatila neka novinarska udruženja, ali oni koji su mogli da pomognu pomogli nisu. Nagrade koje su Dizdareviću dodjeljivane nisu učinile da se ijedan od onih koji ovaj svijet drže pod uzdom urazumi u svom sedlu. To će Zlatko Dizdarević osjetiti iz još veće blizine, kao ambasador, najprije u Hrvatskoj, a poslije u Jordanu, sa akreditacijom za Siriju, Irak i Liban. Ovo potonje iskustvo će rezultirati čudesnom knjigom 'Hiljadu i druga noć', koju je također izdao Goran Mikulić u svome Art Rabicu. Doći će vrijeme kad će se knjige Zlatka Dizdarevića čitati i tražiti više nego u vrijeme kad su pisane. Kao slika svijeta u kojem smo se zatekli i kao jasna opomena pred onim što nas čeka. I kao dopuna onoj knjizi 'Na zapadu ništa novo'. Kad smo već osuđeni da pričamo o ratu. ■

MIROSLAV ČATALINAC alias CHAKKA SVRAKA Najlakše je iscrtati granicu

Da nema granice, ti ne bi znao kada si iz Baranje prešao u Bačku ili iz Bačke u Hercegszántó. U tom podneblju sve izgleda identično, sve je na isti način uništeno: cesta puna rupa, kuće bez krova, prazna mesta

GRUPA Kalikamo objavila je krajem veljače album prvijenac 'Jedinstvo', koji će narednih mjeseci promovirati diljem regije. Izričaj benda obogaćuju dugi tekstovi visokog političkog naboja iz pera frontmena CHAKKE SVRAKE (pravo ime MIROSLAV ČATALINAC), bivšeg člana Kali Fat Duba. S bardom iz Bezdana, poznatim licem na *soundsystem* sceni i

pokretačem Chakkeine sobe u zagrebačkoj Medici razgovarali smo o njegovom životu, regionalnom karakteru *undergrounda* i granicama koje ga neuspješno pokušavaju presijecati.

Kako biste opisali Kalikamov zvuk?

Opisao bih to kao svestilski urnebes jer svatko od nas dolazi iz različite muzičke i životne

priče. Prvo su uz mene bili ROKO MARGETA i Đuro Dobranić iz grupe Kudikamo na klavijaturama i bubnjevima, onda je upao DINO MUDRIĆ na *mixu*, a nakon snimanja i OGNJEN ZEČEVIĆ na gitari i saksofonu. Moćno, bučno, mnogo žanrova. Već ste prije suradnje s Margetom i Dobranićem bili poznato lice na dub i punk sceni zbog projekta Kali Fat Dub. Kako je došlo do kraja Kali Fata i početka Kalikama? Ulovio sam Kudikamo na festivalu

Ninja Gathering na Mrežnici. Bilo je tu sulu-dih prijelaza, trip-hopa, duba, DnB-a, čudnih etno zvukova, svega što je meni srcu blisko. Za doručkom sam sreo Roka i zahvalio se na super svirci, a par dana kasnije sam se čuo s Đurom. Palo mi je na pamet da bismo mogli skupa zadžematati. Onda su me pozivali da u septembru sviram na festivalu FALIŠ ispred Azimuta u Šibeniku, a ja sam tamo nastupio u maju pa mi je bilo bezveze ponoviti. Nazvao sam njih i rekao im da imamo prazan slot. Došli su i desio se super koncert. Na Ninji smo se gledali ispod oka, na internetu smo se u par poruka zaljubili, a u Šibeniku smo se već dirali ispod majice.

Priča o nastanku benda je vezana uz Šibenik, gdje sada živite, no formirao vas je Zagreb. Mnogima na alternativnoj sceni je ime Chakka i danas poznatije po Chakka's Roomu u Medici. Kako ste upali u domaći *underground*?

Prije dolaska u Zagreb živio sam u malom mestu na relaciji Bezdan-Bački Breg-Bački Monoštor. Super smo se snalazili, ali u to vreme si morao u Zagreb ako si se želio baviti tim tipom muzike. Tada su operirali Radikal Dub, Antenat, st!Iness, dešavali su se Bass Culture partiji u Pauku. Kad sam tek došao, par puta sam se uhvatio da razmišljam šta ja radim ovde. Sretan si jer si tu. ROBERT MARTINOVIĆ, tonac iz benda Bamwise, odveo me u Mediku. Tad je bila friško otvorena, uzbuđenje je bilo u zraku. Govorilo se o dnevnom boravku koji će biti na raspolaganju svima, pa smo preuzeli taj dio prostora. Po Vojvodini ima puno kafana koje nose naziv 'kod ovoga' ili 'nečije', a u narodu se tako uvrežio naziv Chakkeina birtija. Zimu smo provodili u Zagrebu organizirajući program, a leti smo radili po obalnim festivalima.

Jeste li živeći u Hrvatskoj imali problema zbog naglasaka ili porijekla?

U Medici sam živeo osam godina, nakon toga u Slunju i Šibeniku. Odgovorno tvrdim da nikada u životu nisam imao nikakav problem u Hrvatskoj što se tiče moga naglaska, mog porekla, moje poezije, nastupa, priče, dela. Budala ima svagde, ali jednostavno se nikad nisam kretao u krugovima budala.

Da su vaši krugovi širi od nacionalnih granica svjedoči i suradnja s Harisom Piltonom iz Ljubljane u Kali Fat Dubu. Prepoznajete li regionalni karakter *underground scene*?

Postoje mesta na kojima i dalje vlada zajedništvo i jedinstvo. Prošle godine se na SAWA Festu u Županji pokazalo da smo svi užasno povezani bez obzira na granice. SAWA Fest je besplatan. Što bendovi dobiju za putni trošak ubace u kutiju za donacije da se festival održi sledeće godina. Pre dve godine savršeno ga je oluja. Nikad u životu nisam video tu količinu solidarnosti i upoznao tu količinu ljudi iz regiona koji su radili na tome da taj festival vrata na noge. Osim toga, tu su Pank salaš u Somboru i Iluzije slobode u Bečaju, gde dolaze ljudi i bendovi sa svih strana, pa Monte Paradiso u Pulj, gde hrle svi koji imaju težnju ka *undergroundu*, zatim Ljubav i bes u Novom Sadu... Isto vredi za dub, npr. festivale Escape the City i Seasplash. Krajem meseca sviramo u Somboru i Novom Sadu, što je velika stvar nakon svega šta se dešava u Srbiji.

Za manja mjesta često vrijedi predrasuda da su utvrde konzervativizma i tradicionalizma, no ovi primjeri prikazuju drugačiju sliku. Kako je izgledalo stasjanje u Vojvodini 1990-ih i 2000-tih?

Bilo je sjajno – dokle god nalaziš zadovoljstvo i sreću tu gde jesi, nije da vidiš preko tuđe ograde. S bendom Zion Crew smo svirali u Bačkom Monoštoru, koji je tad bio vrlo živo mesto za severozapad Bačke uz Dunav. Super živa scena, Radio klub, gomila udruga preko kojih si mogao ostvariti svoja stremljenja, lokalni s dobrom muzikom, pank koncerti... Bilo je ribarskih viksa gde se donese agregat, pusti muzika i radi festival. U jednom momentu se pojavi pogranična policija jer ne može verovati koliko se automobila s hrvatskim tablicama skupilo. Svi mi smo produkt tih konekcija trojstva Mađarske, Hrvatske i Srbije.

Što se dogodilo s vašim krajem?

U Bačkoj je bilo ribarskih viksa gde se donese agregat, pusti muzika i radi festival. U jednom momentu se pojavi pogranična policija jer ne može verovati koliko se automobila s hrvatskim tablicama skupilo. Svi mi smo produkt tih konekcija trojstva Mađarske, Hrvatske i Srbije

Dugo sam radio na železnici u Somboru koja je klonula, svakim danom sve više. Fabrike se gase, nema više Baneta Sekulića, nema Somboleda, nema Borova, nema ničega. Voze se šinobusi koji su dobavljeni kao plen posle Prvog svetskog rata. I onda kreću populistički potezi raznih evropskih političara. Dat ćemo pasoše mađarskoj, slovačkoj ili hrvatskoj nacionalnoj manjini. Tko god se u tom momentu domogao pasoša zaista je morao iskoračiti kroz otvorena vrata Evrope. Stotine đaka završi trgovačku školu, a u selu imaš dve prodavnice, kladionicu i frizerski salon.

Postoji li prijelomni trenutak u kojem ste se politizirali i odlučili otići?

Imao sam dvadesetak godina i želeo sam ići van, ali morao si odslužiti vojsku da bi dobio pasoš. Kad sam se vratio s roka rekao sam 'dosta je'. Drugi važan događaj je kad me bend Joke pozvao u Francusku da idem snimiti album s njima. Joke je za mene bio to, od prvog puta kad sam ih video na koncertu u Somboru. Došao je poziv i bio sam van sebe od sreće. Onda je nastupila sušta realnost toga da ne mogu dobiti vizu. Pišeš amo-tamo, ne dobijaš vizu i ne odeš snimiti materijal. Godinama sam imao fobiju od granice jer uvek moraš doći s nekom glupom *stand up* pričom, uvek si u lažima i uvek si u prekršaju. Kad dođeš u Hrvatsku i ne prijaviš boravište nakon 24 sata, na povratku moraš imati spiku. Ako nemaš spiku, dobit ćeš zabranu, tako da moraš biti spreman za sve. Tad to nisam mogao verovati. Zar ćete se stvarno svi sad urotiti da mi ne komuniciramo između sebe? Imaš predivne ljude koji te vole, cene i žele da budeš s njima, a tu postoji neki sistem, granica i zakon. 'Kuzim da ti imaš partnericu tu, ali ako ti lupim crveni pečat, bit ćeš u problemu.' Zar ćeš ti stvarno biti osoba koja će stati na kraj svemu što ja u životu želim, a tebe to uopće ne ugrožava? Nisam pretnja ničemu. 'Kol'ko para imaš u novčaniku?' Nemam. 'Kol'ko planiraš ostati?' Ne znam. Onda u nekom trenu shvatiš da to moraš znati jer nećeš proći granicu. Pitaju me kako zapamtim tekstove, eto kako! Morao sam imati stav i gard, biti spreman za ta četiri prokleta granična policajca i ni u jednom momentu ne posustati duhom, makar znam da lažem. Tu su se dogodile eksplozije u mozgu koje proizvode kreativu.

Granice nas razjedinjuju, ali u podlozi svega je ekonomija i slični problemi?

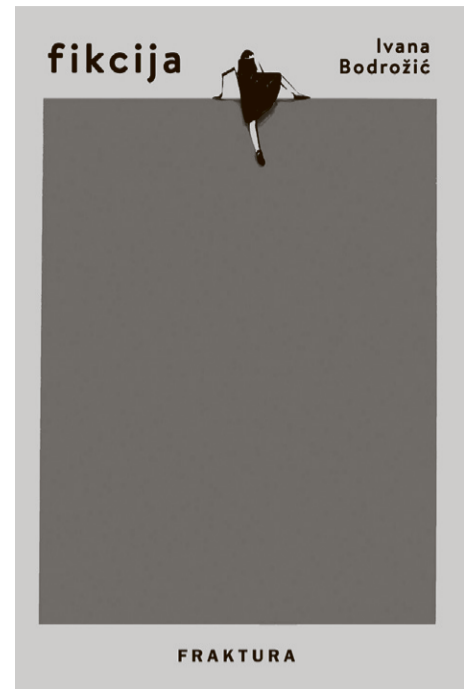
Najlakše je iscrutati granicu. Da nema granice, ti ne bi znao kada si iz Baranje prešao u Bačku ili iz Bačke u Hercegszántó. U tom podneblju sve izgleda identično, sve je na isti način uništeno: cesta puna rupa, kuće bez krova, prazna mesta. Svi ljudi s mađarske strane rade u Austriji, a sa srpske u Nemačkoj. Zadnji put kada sam bio doma skupilo se nas 18, i tek onda vidiš da ti je od svih prijatelja samo jedan ostao živeti tamo. Ostali su pod suncem tuđih neba.

Nastavno na to, kako komentirate studentske prosvjede u Srbiji?

Da je nešto ozbiljno otišlo kvragu, to je sigurno. Zadnjih deset godina se režim valjda naviknuo na situaciju pa više ništa ni ne sakriva. Ono što se dogodilo 15. marta bilo je neverovatno za Beograd, Srbiju i celu regiju. Svetska razina građanskog nezadovoljstva – to više nisu samo studentski protesti. Ljudi su krenuli iz Hrvatske u Beograd pa su ih zaustavili na granici i vratili, no ne možete to više izolirati. Kada bi se prije nešto pokrenulo, uhvatili bi vođu protesta, ocrnili ga i sve bi zamrlo. Pojeo vuk magare. Sad ne postoje vođe, ne postoji netko koga ćeš razapeti na križ Informerovog žutula. Svaka generacija zaslužuje svoj pokušaj. Nema nazad. ■

Ivana Bodrožić: Fikcija

(Fraktura, Zagreb, 2025.)

Priče pune humora, ironije i provokacija stilskih regula

PIŠE Katarina Luketić

Pank na tastaturi

MOJA umjetnost i moj aktivizam izvire iz iste fontane namjere i na neki način moja umjetnost otjelovljuje moj aktivizam – piše BERNARDINE EVARISTO u memoarskoj knjizi 'Manifest'. Njezin roman 'Djevojka, žena, drugo', nagraden Bookerom 2019., sintetizira upravo emancipacijske imperativne i literarno umijeće pa odlično demonstrira kako se književnim sredstvima – imaginacijom, jezičnom invencijom, konzistentnim sižeom – artikulira borba za vidljivost žena i priznanje identitetske mnogostrukosti u fikciji. Njezin roman stoga može poslužiti kao šamar otriježnjenja upućen onima koji i danas tvrde da (ženska) aktivistička strast šteti autonomiji književnosti i zastupaju revizionističke teze o prirodnoj apolitičnosti umjetnosti.

Nova knjiga 'Fikcija' IVANE BODROŽIĆ izvire iz slične 'fontane', namjere da se književnim sredstvima, začudno, originalno i sa sviješću o autentičnosti književnosti, posreduju određene teme, značenja i smislovi. Konkretno, namjere da se učine vidljivima mehanizmi neravnopravnosti koji toliko upravljaju našim životima da ih se često ne primjećuje, osvijesti svakodnevni seksizam i provociraju predrasude o odnosu stvarnosti i fikcije. Kroz šesnaest prozih tekstova, u rasponu od precizno komponiranih priča do prozih refleksija, ona tematizira ženska iskustva u društvu rigidnih rodnih uloga i kapilarno raširene muške supremacije. Riječ je o 'običnim' iskustvima koje prepoznaju brojne žene, poput onog kad vam se prikrija neki lik dok vježbate u parku uvjeren da samo njega čekate, kad kolege pisci s lakoćom ironiziraju teme silovanja u životu i tekstu ili kad vam u gradu put presreću tipovi spuštanih hlača. Iskustvima poroda i metamorfoze vlastitog tijela, roditeljstva i neprekidne griljnjave savjesti koje ga prati, ljubavi i rastava, brige za starije. Iskustvima olajavanja koje posebno boli jer dolazi od žena u vrijeme kada je sestrinska solidarnost silno potrebna. Iskustvima ženske spisateljske nesigurnosti koju prate vječna pitanja: jesam li dovoljno dobra, trebam li uopće pisati, koji je moj jezik i gdje su moje književne pretkinje na koje

ću se nadovezati. Ali, i iskustvima brojnih svakodnevnih 'malih otpora' i maratonskog, nezaustavljivog optimizma koji se prenosi s jedne na drugu, s majki na kćeri. U nekim se tekstovima dotiče i ekoloških tema: anksioznost zbog nemoci da se zaustavi uništavanje prirode, te gubitka etičnosti prema drugima vidljivog u valovima mržnje u virtualnom svijetu.

Upečatljivost ovih tekstova najviše izvire iz specifične pripovjedačke optike i modulacija autorskoga glasa kojim su posredovana raznolika ženska iskustva i aktivističke intencije. Bodrožić odbija diskurs skrušene žrtve, ali i seriozno dociranje i ispovjednu monomaniju. Njezine su priče pune humora, ironije i provokacija stilskih regula te mjestimično ispisane u furioznom, nezauzavljivom ritmu. Raspon emotivnih stanja vrlo je širok: od sentimentalizma u scenama bliskosti do bijesa (on se često u društvu i književnoj kritici tretira kao ženska histerija) koji eskalira u priči o majstoru zaključanom u podrumu junakinjine vikendice. Tu se slobodno igra s konvencijama o fikciji i zbilji i modom autofikcije. Kao kritičarka i čitateljica vrlo cijenim takvu pripovjedačku pankersku drčnost i hrabrost u prepuštanju strujama pisanja. Uostalom, slične strategije subverzije koriste Evaristo i druge meni omiljene spisateljice, poput majstorica kratke priče LUCIJE BERLIN i ironije DUBRAVKE UGREŠIĆ.

Prosudujem li 'Fikciju' u kontekstu djela spomenutih spisateljica primjećujem i poneko odstupanje u kvaliteti: neke priče u zbirci izvedene su odlično ('Fikcija', 'Sjaj u travi'), nekima fali cizeliranje i začina začudnosti ('Šipka', 'Na balkonu'). Ipak, 'Fikcija' je koherentna knjiga u kojoj se spisateljskom predanošću postiže ono što se namjeravalo postići. Ambicija i realizacija tu su u suglasju. Također, vidljivo je da je autorica spremna ostaviti – ne srce na terenu (nogometna metafora), već jagodice na tastaturi kako bi ispisala privatnu i društvenu, stvarnosno fikcijsku istinu. A spremnost da se izložiš, slomiš kako bi što bolje prenijela neko iskustvo, priču, namjeru – uvjeti su nastanka dobre književnosti. ■

Šlager

(r: Nevio Marasović)

(2024.)

Janko Popović Volarić i Lana Barić kao Niko i Sara

PIŠE Damir Radić

Ljubav koja ne nestaje

Jedan od najboljih, a svakako najnježniji Marasovićev film

HRVATSKA kinematografija od državnog osamostaljenja polučila je nekoliko desetaka potpuno ili gotovo potpuno nezavisno realiziranih dugometražnih igranih filmova, od kojih je dio nepoznat čak i profesionalno upućenima, kamoli ne široj publici. Kvantitativno najplodniji nezavisni autori su JAKOV SEDLAR, ANDELO JURKAS i NEVIO MARASOVIĆ, među kojima je samo potonji u kreativnom smislu relevantno ime. Marasović se pojavio na velikoj sceni već debitantskim cjelovečernjim uratkom 'The Show Must Go On', kojim je, zahvaljujući smjelom odluci tadašnjeg umjetničkog ravnatelja festivala ZLATKA VIDAČKOVIĆA, otvorio Pulu 2010. godine, pozitivno šokiravši tim svježim distopijskim ostvarenjem za koje je bilo teško povjerovati da je nastalo izvan sistema, jer produkcijski je izgledalo prilično impresivno. Tri godine kasnije polučio je svoj najcjenjeniji film, metatekstualni 'Vis-à-vis', a potom snimio još četiri cjelovečernja ostvarenja, od kojih je samo romantična komedijska drama 'Comic Sans' iz 2018. producirana HAVC-ovim sredstvima, dakle unutar systemske kinematografije. Radio je žanrovske (pored prvijenca i 'Comic Sansa', tu je i karikaturni triler 'Goran' iz 2016., njegov najslabiji uradak) i takozvane art filmove ('Vis-à-vis' i 'Pamtim samo sretne dane' iz 2023.), a potonjima pripada i zadnji njegov rad 'Šlager', premijerno prikazan prošlog ljeta na Pulsom festivalu gdje je dobio Zlatne arene za najbolju glumicu (LANA BARIĆ) i glazbu (braća SINKAUZ), a odnedavno se nalazi u redovnoj kinodistribuciji.

Prema riječima samog Marasovića, 'Šlager' je svojevrsni nastavak 'Vis-à-visa', ne u doslovnom smislu, nego duhom i produkcijski. U spomenutom prethodniku radnja je *de facto* bila svedena na dva središnja lika, režisera i njegova glumca koji u izoliranom ambijentu naslovnog otoka rade na scenariju novog filma, djelomično podudarnim s njihovim stvarnim životima. 'Šlager' je još

radikalnije postavljen jer je doslovno sveden na dvoje likova (u 'Vis-à-visu' ih je ipak četvero zahvaljujući narativnom okviru u kojem se pojavljuju likovi producentice i slavnog glumca), koji opet u izoliranom ambijentu – ovaj put to je luksuzni hotel na Bledskom jezeru – scenarijski surađuju na novom filmu. Umjesto režisera i glumca, sada su to režiser i njegova bivša djevojka i nepriznata (scenaristička) suradnica, koji bi trebali polučiti film o sebi samima, o svom odnosu. Odnosno, umjesto odnosa (muškog) prijateljstva (u nastajanju), u središtu je interakcija dvoje ljudi koji su bili u ljubavnoj vezi i još uvijek se na neki način vole. Jer ljubav, ako je stvarna, nikad ne nestaje, samo poprima druge oblike. Riječ je o bitnoj temi koja se dotiče onog najintimnijeg, no koja se u našem filmu, a slično je i s književnošću, rijetko obrađuje, pa je Marasovićev zanimanje za nju tim pohvalnije. Protagonistički par igraju redatelj JANKO POPOVIĆ VOLARIĆ i spomenuta Lana Barić, koji su zajedno s Marasovićem i autori scenarija, a on oscilira između životno autentičnih situacija i osjećaja te stanovite artificijelnosti, baš kao što izvedbe glumačkog para imaju raspon od spontanosti i prirodnosti do blagog preglumljivanja. U svojim najboljim trenucima 'Šlager' vrlo uvjerljivo i dirljivo govori o dvoje ljudi koji su se iskreno voljeli, ali nisu mogli opstati zajedno, pa ipak, nakon svega, osjećaju i znaju da je to što su imali dragocjeno i povezuje ih za cijeli život. Nevio Marasović ni ovaj put nije uspio polučiti cjelovito ostvarenje potpune kvalitativne kompaktnosti, no uz 'The Show Must Go On' i 'Vis-à-vis', to je vjerojatno najbolji, a svakako najnježniji njegov film. ■

Elsa Morante:

Povijest

(s talijanskog preveo Dean Trdak, Petrine knjige, Zagreb, 2024.)

Elsa Morante
Povijest

S udaljenosti s koje Morante piše 'živi i mrtvi izgledaju jednako'

PIŠE Dragan Jurak

Bolest povijesti

Hit Else Morante crni je obelisk talijanske književnosti

POČETKOM sedamdesetih, u vrijeme kada nijedan talijanski roman nije dosegao nakladu od sto tisuća, što je manje-više bio MORAVIJIN standard, 'Povijest' ELSE MORANTE tiskana je u šesto tisuća primjeraka. 'La storia' je obiteljska i talijanska priča. I bračna priča Else Morante. Tokom njemačke okupacije bračni par Morante i Moravia, oboje židovskog podrijetla, sakrivali su se na selu izvan Rima. Bježeći od njemačke okupacije sa sobom su ponijeli samo dvije knjige, Bibliju i 'Braću Karamazove', potonju potrošivši kao toaletni papir. No u egzilu su se našli i rukopis po koji se Elsa vratila u Rim i još jedan, na kojem je radio Alberto. Moravija je pisao 'Čočaru', Morante roman 'Izmišljotina i čarolija'. Nakon rata Elsa Morante je za to debitantsko djelo dobila nagradu Viareggio, a za drugi roman nagradu Strega, kao prva laureatkinja. Bračnospisateljska priča najutjecajnijeg talijanskog književnog para nastavila se i nakon razvoda. 'Povijest' je tiskana u šesterostruko većoj nakladi od tadašnje najviše muške naklade, kako se to navodi u opsežnom predgovoru romana u prijevodu DEANA TRDAKA i izdanju Petrinih knjiga.

Hit Else Morante može se smjestiti između dvaju velikih hitova talijanske književnosti, 'Obiteljskog rječnika' (1963.) NATALIJE GINZBURG i 'Genijalne prijateljice' (2011.) ELENE FERRANTE, čiji je pseudonim fonetska posveta Elsi Morante. Sve tri knjige govore o 'nama', o predratnoj, ratnoj i poratnoj Italiji, o prošlosti ispričanoj u ženskom licu. Ta matrilinearna historiografija možda je najizraženija upravo u 'Povijesti' (1974.). Naratorica je Elsa Morante, sveznajuća pripovjedačica, a glavni lik je Ida, majka dvojice sinova: starijeg iz braka s preminulim mužem i mlađeg iz susreta s njemačkim vojnikom koji ju je silovao. Ida je židovskog podrijetla. Da bi se izračunalo židovstvo tre-

balo je zbrojiti pradjedove i djedove, prabake i bake, sveukupno '12 glava'. Svaki arijac vrijedio je jedan pozitivan bod, Židov jedan negativan, a minimalni rezultat morao je biti devet. Idin rezultat je bio šest, njezinih sinova devet.

Čini se jasnim zašto se 'Obiteljski rječnik' našao na polici svake talijanske obitelji: Natalia Ginzburg kroniku najgorih godina fašizma i rata piše s poletom i optimizmom SCARLETT O'HARE. Jasno je i zašto je 'Genijalna prijateljica' postala globalnim hitom: kronika Elene Ferrante govori univerzalnim jezikom pučkog romana. Ali 'Povijest', kronika koja započinje riječima preživjelog iz Hirošime ('ni u jednom ljudskom jeziku ne postoje riječi koje bi mogle utješiti zamorce koji ne znaju zašto će umrijeti') nešto je, očito, sasvim drugačije. Elsu Morante optuživalo se za 'spekuliranje patnjom', 'za prodaju očaja' i 'širenje pesimizma'. Zanimarimo 'spekuliranje', 'prodaju' i 'širenje', ali da, 'Povijest' je kronika 'patnje', 'očaja' i 'pesimizma'.

Priča o samohranom majci, bolesnom sinčiću i dobrom psu može slomiti svako srce. No 'Povijest' nije takva knjiga. Elsa Morante čitatelju srce izvadi, izgazi i pojede. Gledajući s bolničkog prozora majku i sina, plašljivu ženu i djeteta koje s nepunih šest izgleda kao da ima manje od četiri, liječnica pomisli: 'Odlaze dva bića kojima nije preostalo još mnogo života'. Čitatelj ne bi trebao znati što će se dogoditi, ali zna se sve: iz povijesti nitko ne izlazi živ. S udaljenosti s koje Morante piše, 'živi i mrtvi izgledaju jednako'; 'La storia' je takav hit. Mračnija od najmračnijih stranica 'Genijalne prijateljice'. Crni obelisk talijanske književnosti. Povijest iz čijeg mraka svjetlost ne izlazi. ■

PREPORUKE: SERIJE

Adolescence

(Netflix)

UONO staro doba s prelaska milenija, dok je internet još idealistično figurirao kao beskonačno vrela kumuliranog znanja, a ideja se društvenih mreža tek sramežljivo pomaljala na ICQ-u i chat forumima, ljudi su svoja ogorčenja i toksične ideje uglavnom bistrili istresanjem na šanku, pred ograničenom publikom. U međuvremenu se taj forum znatno proširio, opilo nas je sljedbeništvo, a društveni su se procesi posljedično katalizirali i jasno ogolili otužno nasilno ljudsko stanje, koje je zahvatilo čak i djecu. Britanska drama u četiri čina, koju su potaknuli epidemijom mizoginij tinejdžerskih zločina u Britaniji osmislili i napisali JACK THORNE i STEPHEN GRAHAM, bavi se uzrocima i posljedicama jezivog ubojstva djevojčice za koje je optužen trinaestogodišnjak iz njenog razreda. U samo četiri jednosatne epizode, s malim ansamblom i u dijaloškoj formi, uspijeva se

obuhvatiti i privatno iskustvo obitelji malog zločinca Jamieja Millera (impresivni OWEN COOPER) i ono društveno svih instanci sustava, posve zbunjenih i neopremljenih za borbu protiv toksične muškosti koja se nezajajljivo širi *manosferom* i vrbuje poklonike već od puberteta, najosjetljivijeg formativnog razdoblja, kad smo izloženi vršnjačkom pritisku, nesigurni, i istovremeno se osjećamo nevidljivima i izvrnutima poruzi okoline. Ovo moderno, digitalno iskustvo adolescenata zastrašujuće je jer, osim generacijskog jaza koji izgleda nepremostiv, zorno prikazuje kako društvo iznevjerava djecu, osobito mlade djevojke koje su potpuno nezaštićene pred navalom muškog bijesa, i ne samo u virtuali. Kako bi pojačao dojam bjesomučnog društvenog kaosa i unio opipljivu napetost i tjeskobu, redatelj PHILIP BARANTINI, već čuven po podvigu režiranja u jednom neprekinutom kadru u suradnji s Grahamom ('Boiling Point'), ponovno pribjegava hiperrealizmu jednoga kadra koji se odvija u stručno koreografiranim sekvencama, u četiri dana kroz period od 13 mjeseci. Svaka nam epizoda osvjetljava jednu perspektivu i pukotine u tkivu slomljenog društva (represivnog sustava, prosvjetnog, socijalnog, roditeljskog), ukazujući na tiho sudioništvo i odgovornost svake instance, s punom sviješću da na seriji nije da rješava društvene patologije, već da na njih ukaže i potakne širu društvenu raspravu.

Toxic Town

(Netflix)

DA se od sumorne realnosti čovjek više se ne može sakriti čak ni u Netflixovu produkciju, dokazala je još jedna miniserija Jacka Thornea, temeljena na stvarnom tragičnom slučaju koji

je zadesio žitelje Corbyja u engleskoj regiji East Midlands, nekoć prosperitetnom kraju koji je živio od čeličane, sve dok ga prvo nije dokusurio tačerizam zatvaranjem tvornice, a narednih dvadeset godina i njegovi jezivi odjeci. U velikoj koruptivnoj aferi prenamjene zemljišta, grad je pokušao očistiti toksični otpad iz kamenoloma odvozeći ga kroz grad, pa se vremenom proširio zrakom i prodru u ljudski organizam, uslijed čega su se kroz godine učestalo počela rađati djeca s deformacijom udova, a porastao je i broj smrtnosti novorođenčadi. Sve bi to možda prošlo nezapaženo bez inata samohrane majke (JODIE WHITTAKER) koja se, umorna od beskrajnih

operacija kojima joj je sin podvrgnut, u maniri britanske ERIN BROCKOVICH, prvo sama pa onda udružena s ostalim mamama (AIMEE LOU WOOD, MAGGIE MAHON), upušta u borbu za pravdu protiv beskrupuloznog sistema koji pokušava zataškati svoju odgovornost. Koruptivni sistem koji ubija i unesrećuje, utjelovljen u liku gradonačelnika (BRENDAN COYLE), neodoljivo podsjeća na boljku čije su se posljedice u posljednjih šest mjeseci nakon velikih tragedija proširile Balkanom i izazvale studentski ustanak kojem upravo svjedočimo.

The Residence

(Netflix)

NA valu velikog uspjeha 'Only Murders in the Building', plodna producentica SHONDA RHIMES udružila se s PAULOM WILLIAMOM DAVIESOM i stvorila zabavan *whodunit*, također smješten u jednu zgradu – Bijelu kuću. Misterij ubojstva šefa osoblja Bijele kuće (GI-

ANCARLO ESPOSITO) raspleće se kroz jednu noć, u kojoj se odvija gala večera za ugledne uzvanike koje zabavlja KYLIE MINOGUE. Rezidencija vrvi gostima i posljedično su svi sumnjivi, od političara do sobarice, ali ništa ne promiče oštrom oku nekonvencionalne detektivke Cordelije Cupp (UZO ADUBA) koju je šef nesposobne metropolitanske policije pozvao u pomoć. Iako se ne trudi zadirati u duboku društvenu kritiku, ova se zabavna i pitka politička satira na zanimljiv način i u brzom ritmu poigrava vremenskim skokovima i izazovima režiranja jednog interijera, kojima su se pozabavili redatelji LIZA JOHNSON i JAFFAR MAHMOOD.

■ Jelena Svilar

Pokretači Zabrij radija

IVAN ČIPČIĆ i KELLY GLAVINIĆ Cilj nam je stvoriti zajednicu koja se povezuje kroz sadržaj

Nedavno je s emitiranjem započeo Zabrij radio, internetski *community* radio čiji ste pokretači. Recite nam više o razlozima njegovog pokretanja i uredničkoj koncepciji.

IVAN ČIPČIĆ: Zabrij radio je nastao iz želje da Zagreb dobije *community* radio u pravom smislu riječi. Fokus će nam biti na alternativnoj glazbi, kulturnim i društvenim temama te pričama sa zagrebačke *underground* scene. Imat ćemo DJ setove, intervju s umjetnicima, tematske emisije o povijesti i sadašnjosti grada. Planiramo eksperimentirati s formatima – od klasičnog *talk-showa* do *live* prijenosa s događanja, a cilj nam je stvoriti zajednicu koja se povezuje kroz sadržaj bez komercijalnog pritiska.

KELLY GLAVINIĆ: Često komentiramo kako je digitalno doba donijelo neku vrstu privida bliskosti među ljudima. Ako gledaš nečiji *story* svaki dan, osjećaš da ste povezani, premda vjerojatno niste porazgovarali mjesecima. To je nešto na što želimo utjecati – ako ništa, na našoj lokalnoj razini.

ČIPČIĆ: Tako je. Želimo potaknuti zajednicu da proizvodi sadržaj za sebe i propitkuje *status quo* bez straha od cenzure ili imperativa financijske isplativosti koji diktira što prolazi, a što ne. Želimo stvarati s prijateljima i ljudima koji će nam to tek postati. Mladima nedostaje zajednički cilj vrijedan truda i mislimo da je ovo dobar kanal za to.

Koja je važnost neprofitnih, odnosno *community* radija i kakva je njihova scena u Hrvatskoj?

ČIPČIĆ: Sve neprofitne organizacije koje se savjesno i časno bore za svoj cilj imaju veliku važnost u životu pojedinca i zajednice, no prečesto su stavljene na marginu jer se njihove aktivnosti ne vrte oko komercijalnih sadržaja.

GLAVINIĆ: *Community* radija u Hrvatskoj ima svega nekoliko. Za razliku od ostatka

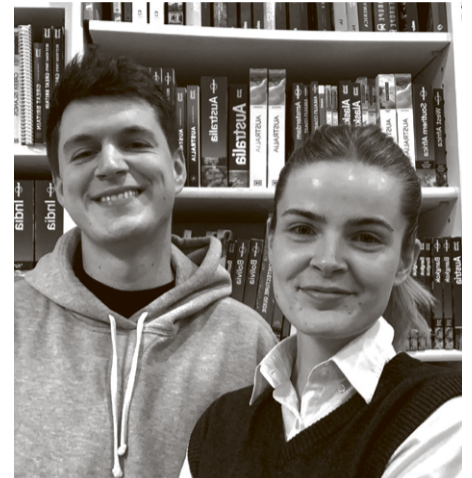

Foto: Privatna arhiva

Europe gdje postoji i aktivno radi stotine neovisnih radija, kod nas svakako treba više takvih inicijativa. Baš smo nedavno posjetili splitski KLFM, radi se entuzijastičnoj i jako poticajnoj ekipi. Vjerujemo da je budućnost ovakve vrste medija u Hrvatskoj svijetla; ako imaš laptop i male prijenosne mikrofone, voditi *live* emisiju danas možeš od bilo gdje u svijetu.

ČIPČIĆ: Zbog svega navedenog važno nam je mladima približiti koncept internetskog radija kao platforme za umjetnost, kulturu, slobodu govora; teme su beskonačne.

U procesu ste useljenja u prostor Centra kulture na Peščenici, odnosno KNAP-a. Kako je do te suradnje došlo i što vam znači ta institucionalna pomoć?

ČIPČIĆ: S obzirom na to da sam s Peščenice, KNAP me prati cijeli život, pa sam im se, smatrajući kako me ništa ne košta pitati, javio još dok je ideja o radiju bila u povojima. Ispali su izuzetno pristupačni i iznenadili smo se kad su nam ponudili prostor. Imamo slične ciljeve, pa je partnerstvo s njima bilo logičan korak.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Palestinski filmaš i fotograf HAMDAN BALLAL, koautor Oscarom nedavno nagrađenog dokumentarca 'Jedina zemlja', pretučen je u blizini svoje kuće u Zapadnoj obali tijekom napada izraelskih naseljenika, da bi ga pripadnici okupatorske vojske potom uhitili. Srećom, ubrzo je pušten, ali tek nakon što je u pritvoru bio izložen daljnjem zlostavljanju.

■ L. P.

Hamdan Ballal u bolnici nakon prebijanja i pritvora (Foto: Facebook)

Hod po obrubu

Kroz detaljan povijesni pregled, niz statističkih podataka, ali i pojedinačne studije slučaja, izložba 'Proizvedeno rukom radnika' govori o sudbini tekstilne industrije i položaju njenih često eksploatiranih radnica u nas i u svijetu

UNIZU izložbi o položaju tekstilnih radnica u nas i u svijetu, Tehnički muzej Nikola Tesla (TMNT) otvorio je svoja vrata novoj izložbi naslovljenoj 'Proizvedeno rukom radnika: stvarni kreatori mode'. Ona je dobrim dijelom interaktivna i zahtijeva suradnju posjetitelja. Puno je tu teksta i slika, videoinstalacija, nešto izložbenih predmeta (kući besplatno možete ponijeti izložene tekstilne proizvode naših tvornica), što sve doprinosi njenoj atraktivnosti.

Autorice izložbe su ANA VRAGOLOVIĆ iz Novog sindikata i KOSJENKA LASZLO KLEMAR iz TMNT-a, koja je i kustosica. Njih dvije napisale su tekstove, koje je na engleski preveo MILOŠ ĐURĐEVIĆ, a postav je oblikovala BARBARA BLASIN. Izložba je realizirana u partnerstvu s Novim sindikatom, a podržali su je Ministarstvo kulture i zagrebački Gradski ured za kulturu i civilno društvo.

Izložba započinje segmentom o hrvatskoj tekstilnoj industriji kao hodu po rubu. U povijesnom pregledu saznajemo da je manufakturna proizvodnja tekstila započela sredinom 18. stoljeća, dok su se prve veće manufakture javile istovremeno s mehanizacijom proizvodnje 1880-ih godina. Intenzivniji razvoj uslijedit će tek 1920-ih godina, kada su pokrenute neke od najznačajnijih tekstilnih tvornica. Te tvornice osnovane u periodu između dva svjetska rata činile su bazu iz koje će se tekstilna industrija nakon Drugog svjetskog rata razviti u jednu od najproduktivnijih industrijskih grana. U periodu intenzivne socijalističke industrijalizacije osnovan je velik

broj tekstilnih poduzeća, kako u gradskim središtima tako i u dotada neindustrijaliziranim pasivnim krajevima. Proizvodnja je odmah porasla za 70 posto, a posebno se razvila industrija konfekcije, koja je u prethodnom razdoblju bila slabo razvijena. Proizvodilo se za domaće potrebe, ali i za izvoz. Na kraju socijalističkog razvoja, godine 1990. bilo je zaposleno 95.000 radnika i radnica, a 76 posto zaposlenih činile su žene. Bile su pokrivene sve vrste proizvodnje, od prerade i obrade sirovina, proizvodnje konca i tkanina, do šivanja odjevnih predmeta svih vrsta.

A onda se, zajedno s promjenom sistema, dogodila pretvorba i privatizacija. Povećava se uvoz jeftinih tkanina i gotovih odjevnih predmeta, a vlastita se proizvodnja preusmjerava na poslove dorade, tzv. lohn-poslove, što je uzrokovalo gubitke, smanjenje broja radnica i ovisnost o narudžbama stranih modnih tvrtki. Do 2000-tih godina broj zaposlenih je prepolovljen, dok je porast minimalnih plaća strane investitore naveo na seljenje proizvodnje u još jeftinije zemlje trećeg svijeta. Ekonomska kriza 2008. dodatno pogoršava uvijete i broj zaposlenih pada s 35,7 na svega 27 tisuća radnica. Posljednji val propadanja tekstilne industrije potaknula je pandemija koronavirusa 2020. godine. Strane tvrtke iskoristile su pandemiju kao izgovor za prekid suradnje, a mnoge tvrtke koje su preživjele prvi val tranzicije sada su propadale. Godine 2021. pokrenut je stečajni postupak nad požeškom tvornicom košulja Orljava, krajem 2024. nad sisačkom tvornicom konfekcije Siscia, tvornicom čarapa Jadran iz Zagreba i

nad varaždinskim Varteksom. Recentno je zatvoren i osječki pogon Benettona, a kooperantska tvornica Leonarda iz Daruvara otpustila je radnice 2024. Osim navedenih, zatvoren je i niz manjih pogona, a trend seljenja svjetskih firmi iz Hrvatske samo će se nastaviti. Autorice izložbe podvlače podatak da tekstilna industrija danas broji manje od 18.000 radnika i radnica, od kojih 80 posto čine žene. Podatak govori da je broj radnica u 24 godine smanjen za 33.187.

Plaće radnica u tekstilnoj industriji oduvijek su bile niske. U periodu između dva rata iznosile su u prosjeku trećinu do polovine plaće muških radnika, a poslovi na kojima su žene zapošljavane bili su suženi na one manje kvalificirane i manje cijenjene. U vrijeme socijalističke Jugoslavije plaće radnika i radnica na istom radnom mjestu se izjednačuju, no žene nastavljaju većinski obavljati najslabije plaćene poslove, dok su na upravljačkim, najbolje plaćenim pozicijama većinski bili muškarci. Premda je tekstilna industrija bila jedna od najrazvijenijih jugoslavenskih industrijskih grana, plaće su bile niže nego u ostalim industrijskim granama. Problemi koji su zahvatili hrvatsku tekstilnu industriju 1990-ih odrazili su se, naravno, i na plaće koje se, osim što su niske, često i mjesecima ne isplaćuju. Prosječne plaće u tekstilnoj industriji tijekom 2000-tih bile su niže od prosječnih plaća u prerađivačkoj industriji; zapravo, od prosječnih plaća u svim industrijskim granama u Hrvatskoj.

Autorice ističu da je prema podacima Državnog zavoda za statistiku najniža prosječ-

na neto plaća u 2024. isplaćena u djelatnosti Proizvodnja odjeće i iznosila je 846 eura. Istovremeno je prosječna plaća u Hrvatskoj u istoj godini iznosila 1.318 eura. U svojoj borbi za povećanje minimalca i prosječne plaće, odnosno za dostojanstvenu plaću u branši, borbene sindikati su izračunali da bi ona trebala iznositi 1.825 eura. Raspon mjesečnih plaća u tekstilnoj industriji trenutačno varira od 689 eura (minimalna) do 1.226 eura (najviša prosječna plaća).

Osim po niskim plaćama, tekstilna industrija je oduvijek poznata i po lošim radnim i higijenskim uvjetima te čestom psihičkom i fizičkom zlostavljanju radnica. Nakon 1990-ih radnicama su zbog ušteda često uskraćena zakonom propisana prava i uvjeti rada. Anke te koje su recentno provedene među tekstilnim radnicama pokazale su da je aktualno stanje loše. Higijenski uvjeti uglavnom su nezadovoljavajući, a radnice se susreću s rodno determiniranom diskriminacijom, navode priredivačice izložbe. Zabilježeni su slučajevi otkazivanja ili neproduživanja ugovora o radu zbog trudnoće. Bolovanja zbog bolesti djece nerijetko izazivaju prigovore, pa i oduzimanje ugovorenih prava, poput prava na regres. Radnice su također opterećene dvostrukim teretom rada. Većina se nakon napornog rada u tekstilnoj tvornici brine za obitelj i obavlja kućanske poslove. Odmora nemaju ni tijekom vikenda, a godišnji odmor često koriste kako bi riješile obaveze koje inače ne stignu.

Kako se konkretno tekstilna industrija upropaštavala i kako su se njene radnice u tom procesu borile za svoja prava, detaljno je prikazano na primjeru požeške tvornice Orljava. Osnovana 1946., bila je najpoznatija proizvodnja kvalitetnih muških košulja. Također je proizvodila kapute, muške i ženske hlače i odijela. Do 2002. poslovala je u sklopu Ženske kaznionice Požega. Nakon 2002., vlasništvo preuzima država. Loše upravljanje, nebriga i preuzimanje slabo plaćenih doradnih poslova dovode do propadanja. Pored navedenog, njemački brend Olymp, većinski Orljavin kupac, godinama je plaćao preniske cijene za izradu naručenih košulja. Radnice su od 1990-ih nadalje radile za minimalne plaće koje su im nerijetko kasnile. Prekovremeni sati nisu im plaćani, kao ni rad subotom, higijenski uvjeti i uvjeti rada u pogonu bili su loši (propuh, loš sustav grijanja, loše osvjetljenje). Radnice su bile izložene stresu i nervoziti te nisu imale dovoljno slobodnog vremena za privatni život.

Konačan prestanak rada tvornice uzrokovao je prekid suradnje s Olympom u vrijeme pandemije koronavirusa. Već početkom pandemije ugovori na određeno za stotinjak radnica nisu produženi, a preostale 172 radnice Orljave prosvjeduju na Markovu trgu u Zagrebu zbog neisplaćenih plaća. Mjesec dana nakon štrajka proglašen je stečaj, a radnice gube posao. Uslijedila je borba za otpremnine. Nakon što im je isplaćen iznos u protuvrijednosti tek triju, a ne osam plaća, koliko im prema zakonu i kolektivnom ugovoru pripada, radnice, članice Novog sindikata, započele su kampanju usmjerenu prema državi kao neodgovornom vlasniku i Olympu kao neodgovornom kupcu. Kampanja je provedena u suradnji s međunarodnom organizacijom za prava tekstilnih radnica/ca Clean Clothes Campaign. Nakon 18 mjeseci vršenja pritiska na lokalnu i nacionalnu vlast, pisama premijeru, požeško-slavonskoj županici i gradonačelniku Požege, akcija solidarnosti i širenja kampanje na međunarodni nivo kroz prosvjede njemačkih organizacija ispred Olympovih trgovina, mjesečnih sastanaka radnica i dvaju sindikata ispred trgovine u Požegi, Vlada RH napokon se obvezala isplatiti dug radnicama. Olymp do danas nije priznao odgovornost. ■

Radnice u tekstilnoj industriji svugdje rade u teškim uvjetima (Foto: Barbara Blasin)

TV RAŠETANJE

Ubojstvo
u Bijeloj kući

PIŠE Boris Rašeta

Malo drugačija, insajderska tura Bijelom kućom u novoj Netflixovoj hit-seriji Residence, miš-mašu Agathe Christie i filma 'Nož u leđa' i tko zna koje sve ne popularne detektivske franšize, nekim je čudom uspjela spojiti nespojivo. Čini se da je zanimljiv sistem pokrivanja Bijele kuće sigurnosnim kamerama uvijek dobar povod za ovakve i slične projekte

Azbuca našeg života, Voyo

PREMA aksiomu princa LAMPEDU-SE 'brak je godinu dana vatre i trideset godina pepela'. Brak Vesne i Uroša nije izdržao tri desetljeća, raspao se nakon 25 godina u kojima su prošli put od studentske bijede do bogatstva. Uroš (JADRAN MALKOVIĆ) napušta Vesnu (ALEKSANDRA JANKOVIĆ) zbog dvostruko mlađe Ane (ISIDORA SIMIJOVIĆ). Pedesetogodišnja Vesna, prilično očajna, prepušta se Tinderu, a Uroš ponovo postaje otac, doduše ne baš ushićeno. Nevolju u njegovom poslovnom raju izaziva blokada velike isporuke građevinskog željeza iz Rusije, pa drama poprima elemente trilera, dok Vesnin život, privremeni Tinder raj nakon pronalaska 'gospodina savršenog', postaje muka nakon otkrića da Veljko (RADIVOJE BUKVIĆ) ima opsesivno-kompulzivni poremećaj, a usput je i patološki ljubomoran... Nedostaci koji su nas smetali u prvoj sezoni ove serije, nastale prema motivima romana MIRJANE BOBIĆ-MOJSILOVIĆ, sada manje budu oči. Upadljiva ušminkanost svega, od pretjerano lijepih glumaca, preko luksuznih interijera i eksterijera do voznog parka i vinskih karata (muškarci obično traže birana francuska vina s godinom flaširanja, sačuvaj bože da bi naručili cviček ili ružicu) sad su u drugom planu, jer su dramske linije 'Azbuke' odlične i napete. Ima tu kvalitetnog *suspensea*. U sociološkom smislu, ova je serija izronila iz Beograda koji je danas možda manjinski – to je Srbija na Zapadu, Beograd koji je mali Pariz, a ne mala Moskva, pojednostavljeno rečeno. U svakom slučaju, jedanaest epizoda druge sezone s lakoćom se pogleda u tri-četiri dana, pa ako je niste pogledali, preporučujemo binđanje obiju sezona.

Dobro jutro Srbijo, Happy TV, 21. ožujka, 6:10

OTKAKO je s Ni iščeznuo jutarnji politički sadržaj prebacili smo se na Marićevu i Peconijevu Srećnu televiziju, a ako nas ovih dana nije šlogiralo, nikad neće! Stvar, naime, nalikuje na 'Beskrajni dan' jer vijesti Happy TV-a uvijek započinju istom rečenicom: 'Predsednik Srbije ALEKSANDAR VUČIĆ jučer je...' (uz varijacije kao što su 'danas je', 'danas će', 'sutra će'), a nakon nje slijedi bombardiranje Gaze, Ukrajine, Rusije, deklasificiranje dokumenata o ubojstvu KENNEDYJA i ostale 'parafernalije'. Svi mi, iz šezdeset i neke, dobro se sjećamo kako JOSIP BROZ TITO nije ni približno tako često bio prva vijest u dnevniku. Ni TUĐMAN ni SLOBO. No Vučkove slike, njih sedam-osam, uvijek su na naslovnici portala koje su pod njegovom kontrolom. Oni su nalik na obiteljski album s patrijarhovim slikama. Zavirili smo u Tehran Times: vrhovnom vodi HAMENEIJU objave po

Uzo Aduba kao detektivka Cupp koja rješava slučaj ubojstva u Bijeloj kući (Foto: Screenshot/Netflix)

jednu sličicu i to je to. Ni KIM se ne ukazuje tako masovno. Ipak, ima jedan čovjek čudan koji je strašno nalik na srpskog predsjednika. To je DONALD TRUMP. Njih dvojica imaju gotovo isti stil, svakoga dana se izravno obraćaju naciji (Trump jedino ne radi selfije i ne 'lajva' svoja obraćanja, to za njega rade drugi). I Trump i Vučić održavaju naciju u stanju permanentne prenadraženosti (Amerika i Srbija uvijek stoje pred nekom kataklizmom, zavjedom, provalijom) od čega će ih spasiti brižni otac (Donald, Aleksandar), koji ne spava da bi građanima bilo dobro, a spreman je položiti i život na oltar domovine. I Trump i Vučić koriste velike riječi, zvučne fraze; obojica su performerer s histrionskim kompleksom. Happy TV odnedavno daje izravne prijenose konferencija iz Bijele kuće, intervjuje ELONA MUSKA, JD VANCEA, kao i najmlađe glasnogovornice Bijele kuće, 27-godišnje KAROLINE LEAVITT koja Trumpa prati još od fakulteta. Njena komunikacija s novinarima je virtuozna, ne postoji pitanje na koje ona neće, brže od umjetne inteligencije, izdeklamirati nepogrešiv odgovor i toj ženi, čini se, možemo prognozirati svijetlu budućnost. A ni Happy TV-u neće ići loše, dok je Vučka i ove nepoderive simbioze Predsjednika i Medija.

The Residence, Netflix

AKO još niste, a imate namjeru binđzati ovu Netflixovu hit-seriju odmah se bacite na osmi nastavak jer se tako štede vrijeme i novac. Dobro ne baš novac, to bi već bilo ozbiljno pretjerivanje no, da se vratimo temi, pitanje: kakve veze imaju horror (klasič) 'Isijavanje' i lutkina kuća? Malo drugačija, insajderska tura Bijelom kućom u ovom miš-mašu AGATHE CHRISTIE i filma 'Nož u leđa' i tko zna koje sve ne popularne detektivske franšize, nekim je čudom uspjela spojiti nespojivo. Barem na nivou usputne aluzije. Koliko je sve skupa ispalo uspješno vrlo je diskutabilno. Ukratko, o radnji: ubojstvo glavnog poslužitelja (engl. *chief usher*)

A.B. Wyntera u prvoj godini mandata nedovoljno uspješne administracije tijekom državne večere u čast australskog premijera, koji se gotovo i ne pojavljuje, a koje je povod za furioznu potragu za počiniteljem, i to u punih osam nastavaka serije. Zvuči razvučeno? Ma neee... No to nije sve. Tu je pride još skoro pa nepoznat broj unakrsnih ispitivanja osumnjičenih. Ali dobro, sve je ipak dosta zabavno, a sada i onaj stvarno dobar dio: serija je parodija klišeja. Tu su, naime, zanimljiva glavna detektivka-čudakinja Cordelia Cupp kao hodajući kliše, promatračica ptica u odijelu od tvida, inače izvrsna UZO ADUBA koju znamo i kao Crazy Eyes iz serije 'Orange is the New Black' ('Narančasta je nova crna'), neskrivene aluzije na djela koja su inspirirala seriju među kojima su 'Ubojstvo u Orient Expressu' AGATHE CHRISTIE i već spomenuti 'Nož u leđa' ili 'Treći čovjek', naslovi pojedinih epizoda poput 'Pad kuće Usher' (što je aluzija koja povezuje pojam *chief usher* i naslov novele EDGARA ALLANA POEA) ili 'Nevolje s Harryjem', 'Posljednje od Sheile' itd., minuciozan uvid u unutrašnjost i povijest Bijele kuće, neselektivno bombardiranje MAGA administracije ('Memoari koji se lansiraju u svemir? Zašto? Ne zna se. Jer je to cool.'), stara škola kulinarstva i nova, smjena generacija, strukturni konflikt mi-oni, kuća koja živi/zlatni kavez/muzej ili, pak, *cameo* pojave KYLIE MINOGUE i CNN-ovih voditelja. Prema urbanoj legendi JACKIE KENNEDY jednom je lagala da se gostinska soba preuređuje kako nitko ne bi tražio da prenoći, a isti je slučaj i u ovoj seriji. Pomicanje kamere pojedinim katovima Bijele kuće i kaleidoskopski pristup te glumačka podjela doimaju se maltene kao herojski podvig. Uz to, redatelji dobro poznaju žanr. Tu su i prljavi dilovi nestrpljivih trči-laži senatora, cijeli niz odavanja počasti kolegama i kolegicama (serija je inače posvećena preminulom kolegi ANDREU BRAUGHERU, odatle i inicijali A.B. u A.B. Wynter), te nekoliko odličnih uloga (Aduba, WHITLOCK, PARK, FINDLEY). Čini se da je vrlo zanimljiv sistem pokrivanja Bijele kuće sigurnosnim kamerama uvijek dobar povod za ovakve i slične projekte. ■

Muzički / biennale / Zagreb

MBZ 33

5

Prekinute veze

12 / 04 / 25

GLAZBENO-SCENSKA DJELA

Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu
Subota 5.4., 19:30 – 21:00

OTVORENJE FESTIVALA: Prekinute veze
tri baleta

Zagrebačko kazalište mladih
Utorak, 8.4., 20:00 – 21:30
Pierre Jodlowski: Alan T.
komorna opera

Muzej suvremene umjetnosti, Dvorana Gorgona
Petak, 11.4., 20:00 – 21:00
Les Murs meurent aussi
glazbeno-scensko djelo

SUVREMENA GLAZBA

Polukružna dvorana Teatra &TD
Nedjelja, 6.4., 17:00 - 18:00
Odjeci Sjevera: defunensemble

Lauba
Nedjelja, 6.4., 20:00 – 21:15
Mauro Lanza & Andrea Valle: Systema Naturae
Schallfeld Ensemble

Crkva Sv. Kvirina – Pantovčak
Ponedjeljak 7.4., 14:00 – 15:15
Organum Vocale: Marija Lešaja & Katarina Lamotte

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Mala dvorana
Ponedjeljak, 7.4., 17:00 – 18:00
Logika snova: Kajana Pačko & Danijel Detoni

Muzej suvremene umjetnosti Zagreb, Dvorana Gorgona
Ponedjeljak, 7.4., 20:00 – 21:15
Magija, rituali i životne tranzicije: portretni koncert Lize Lim
ELISION Ensemble

Zagrebački plesni centar
Utorak 8.4., 17:00 – 18:00
Clavecin électronique: Góska Isphording

Centar mladih Ribnjak
Srijeda, 9.4., 14:00 – 15:30
Ispreplitanje: PinkNoise

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Mala dvorana
Srijeda, 9.4., 19:00 – 20:15
Meandriranja: Cantus Ansambli

Dramsko kazalište Gavella
Četvrtak, 10.4. 17:00 – 18:00
Vox Harmonica: Ansambli Antiphonus

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Velika dvorana
Četvrtak 10.4., 19:30 – 21:30
Kolaž: Simfonijski orkestar HRT-a, Neue Vocalsolisten Stuttgart i Maria Radutu

KONTEJNER
Petak, 11.4., 17:00 – 18:15
Saksofon i udaraljke: scapegoat

Novinarski dom
Subota, 12.4., 14:00 – 14:45
Arco Straordinario: Zagrebački kvartet

Tvornica kulture
Subota, 12.4., 20:00 – 21:30
Veze svjetova: Hong Kong New Music Ensemble + Vertixe Sonora + Vid Veljak

AUDIOVIZUALNE INSTALACIJE

Galerija Forum
Hrvoje Hiršl: Dimenzije linije

Studentski centar u Zagrebu, predvorje
Tine Surel Lange: Pismo čovječanstvu

Oris kuća arhitekture
Nolan Lem: Brbljavi potok

KLUPSKE VEČERI / MULTIMEDIJA / EKSPERIMENTALNO

Peti kupe
Subota, 5.4., 23:00 – 04:00
MBZ x ZEZ Late Night: Aisha Devi / N/OBE / Meka Drina / Anavi
klupska večer

Muzej suvremene umjetnosti, Dvorana Gorgona
Srijeda, 9.4., 21:30 – 23:00
MBZ Late Night: re/fraction
scapegoat & Sara Salamon

KONTEJNER
Četvrtak, 9.4., 22:00 – 23:30
MBZ Late Night: Jam Session w/ Rodrigo Constanzo

Močvara
Petak, 11.4., 22:30 – 01:00
MBZ x ZEZ Late Night: Bong-Ra / s.a.t.i.n.

Brodarski institut, Muzej suvremene umjetnosti - Dvorana Gorgona
Subota, 12.4., 17:00 – 18:00
Infused 3'600'000ms
multimedijska izvedba za dvije lokacije i prijenos uživo iz Sveučilišne bolnice u Blatu

Močvara
Subota, 12.4., 22:00 – 02:00
MBZ x ZEZ x MaMa Late Night: Nídia & Valentina / Behringer
Escape Plan / niniva
klupska večer / izvedbe uživo

KONTEJNER
Nedjelja, 13.4., 05:30 – 07:00
Buđenja: Manja Ristić
koncert u zoru

Otkrijte ostatak programa na www.mbz.hr

